

Národné parky pre 21. storočie

*Ekonomický potenciál národných parkov a možnosti ich
alternatívneho financovania*

 August 2022

Upozornenie

Materiál prezentuje názory autorov Inštitútu environmentálnej politiky (IEP), ktoré nemusia nutne odzrkadľovať oficiálne názory Ministerstva životného prostredia. Cieľom publikovania analýz je podnecovať a zlepšovať odbornú a verejnú diskusiu na aktuálne environmentálne témy. Citácie textu by preto mali odkazovať na IEP (a nie MŽP SR) ako autorov týchto názorov.

Recenzné konanie

Analýza bola Odborno-metodickou komisiou schválená ako recenzovaná na základe posudkov Daniela Mušeca (ÚHP MF SR), Soni Slobodníkovej (IZA MZ SR) a Juraja Švajdu (FPV UMB)

PodĎakovanie

Týmto ľuďom patrí naše poďakovanie za pomoc pri vypracovaní tejto štúdie:

Veronika Antalová (Utrecht University), Eduard Apfel (ŠOP SR), Erik Baláž (My sme les), Katarína Butkovská (MŽP SR), Tomáš Dražil (NP Slovenský raj), Daniel Dujava (IFP), Jana Durkošová (MŽP SR), Marek Engel (IEP), Rastislav Gábik (Finančné riaditeľstvo SR), Martin Haluš (ÚHP), Dominik Hoppej (MH SR), Michael Hošek (EUROPARC), Marián Jasík (OZ Prales), Richard Kališ (NHF EUBA), Stanislav Kováč, Dominika Lorencová (SAŽP), Ľubomír Mäkký (HIKING.SK), Marek Páva (ML Bratislava), Eva Viestová (MŽP SR)

Autori

Martin Gális
Ján Dráb
Michal Kotrč
Marek Macík

martin.galis@enviro.gov.sk
jan.drab@enviro.gov.sk
michal.kotrc@enviro.gov.sk
marek.macik@enviro.gov.sk

Obsah

Obsah	3
Zoznam tabuliek, grafov, máp a boxov	4
Zhrnutie	5
Úvod	8
1 Ako si chránime prírodu a biodiverzitu	9
1.1 Sústava chránených území na Slovensku	9
1.2 Stret rôznych záujmov	11
1.3 Financovanie ochrany prírody	14
2 Cesta k vyššej kvalite ochrany prírody	18
2.1 Potrebne systémové zmeny	18
2.2 Hospodárenie národných parkov	22
2.3 Udržateľné financovanie ochrany prírody	26
3 Ochrana prírody a tržby v cestovnom ruchu	28
3.1 Čo hovoria zahraničné a domáce štúdie?	28
3.2 Dáta a metodika	29
3.3 Odhad vplyvu chránených území na tržby v cestovnom ruchu	33
4 Spravodlivé a udržateľné financovanie národných parkov	35
4.1 Vstupné do národných parkov	37
4.2 Podiel na dani za ubytovanie	39
4.3 Turistické služby, koncesie a dobrovoľné príspevky	42
4.4 Spoplatňovanie ekosystémových služieb	44
4.5 Výnosy z ťažby dreva mimo bezzásahových území	48
4.6 Financovanie zo zdrojov Spoločnej poľnohospodárskej politiky	50
Bibliografia	53
Prílohy	60
Príloha A – Ekonomický potenciál národných parkov	60
Príloha B – Prehľad daní za ubytovanie v EÚ	61
Príloha C – Vstupné vo vybraných národných parkoch v zahraničí a jeho cenová elasticita	62
Príloha D – Štruktúra príjmov a zamestnancov národných parkov	64
Príloha E – Výsledky pre analýzy vplyvu chránených území na tržby v cestovnom ruchu	65

Zoznam tabuliek, grafov, máp a boxov

Box 1: Ako hodnotiť efektivitu ochrany prírody a biodiverzity	14
Box 2: Dotazník o národných parkoch v EÚ	17
Box 3: Koľko stojí divočina?	21
Box 4: Hospodárenie mestských lesov Bratislava	24
Box 5: Financovanie národných parkov v Poľsku.....	27
Box 6: Metodika.....	31
Box 7: Platby za ekosystémové služby	45
Graf 1: Rozlohy jednotlivých sústav chránených území (v tis. ha)	11
Graf 2: Časová os vyhlasovania chránených krajinných oblastí a národných parkov	12
Graf 3: Zdroje financovania ochrany prírody (mil. eur)	15
Graf 4: Štruktúra príjmov ŠOP SR (mil. eur)	16
Graf 5: Štruktúra výdavkov ŠOP SR (mil. eur)	16
Graf 6: Výška náhrad za obmedzenie obhospodarovania (mil. eur).....	17
Mapa 1: Stupne ochrany na území Slovenskej republiky	10
Mapa 2: Rozdelenie Slovenska podľa územnej kompetencie organizačných útvarov ŠOP SR.....	20
Mapa 3: Súvis medzi ochranou prírody a tržbami UZ v regióne Turca a Vysokých Tatier	33
Mapa 4: Súvis medzi hornatnosťou, ochranou prírody a tržbami UZ v oblasti Kysúc	34
Mapa 5: Súvis medzi hornatnosťou, ochranou prírody a tržbami UZ v oblasti Slovenského raja.....	34
Mapa 6: Súvis medzi tržbami UZ a cenami bytov v oblasti východného Slovenska	35
Mapa 7: Typ vlastníctva v ochrannom pásme Vodnej nádrže Starina.....	48
Tabuľka 1: Potenciálne príjmy z inovatívnych foriem financovania národných parkov.....	6
Tabuľka 2: Prehľad opatrení, ktoré sú súčasťou reformy	19
Tabuľka 3: Počty zamestnancov nových národných parkov v úvodnej fáze reformy	23
Tabuľka 4: Príjem a počet zamestnancov v slovenských a zahraničných NP	24
Tabuľka 5: Príjem a počet zamestnancov v prihraničných slovenských a zahraničných NP.....	26
Tabuľka 6: Tržby ubytovacích zariadení v letnom období a frekvencie pre jednotlivé intervaly	30
Tabuľka 7: Súhrnné štatistiky premenných pre mikroregióny.....	31
Tabuľka 8: Potenciálne príjmy z inovatívnych foriem financovania národných parkov.....	36
Tabuľka 9: Návštevnosť v národných parkoch (v tis.)	37
Tabuľka 10: Potenciálne príjmy národných parkov z daní za ubytovanie.....	40
Tabuľka 11: Výnosy z predaja koncesii v národných parkoch (mil. eur)	43
Tabuľka 12: Počet vodárenských zdrojov v 2. – 5. stupni ochrany	45
Tabuľka 13: Spoplatnenie ekosystémových služieb ochranného pásma vodnej nádrže Starina	47
Tabuľka 14: Príjmy z lesníctva v závislosti od jednotkovej ceny dreva	49
Tabuľka 15: Možnosti financovania ochrany prírody z SPP	51
Tabuľka 16: Prehľad daní za ubytovanie v EÚ	61
Tabuľka 17: Prehľad poplatkov za vstupné, turistické služby.....	63
Tabuľka 18: Vývoj počtu návštevníkov v Chorvátsku a NP Krka a jeho vstupného	64
Tabuľka 19: Príjmová štruktúra národných parkoch.....	64
Tabuľka 20: Zamestnanecká štruktúra národných parkov	65
Tabuľka 21: Odhad koeficientov použitých modelov pre letné tržby UZ.....	65
Tabuľka 22: Odhad koeficientov použitých modelov pre zimné tržby UZ.....	66
Tabuľka 23: Zahnutie lesnatosti v OLS modeloch pre letné a zimné tržby UZ.....	67

Zhrnutie

Národné parky sú dlhodobou centrom stretu záujmov ochrany prírody, hospodárskeho využitia lesov a turizmu. Najväčší rozpor predstavujú rozdielne ciele ochrany prírody a lesného hospodárstva, čo sťažuje aj vysoký podiel súkromného vlastníctva v národných parkoch, ako aj tlak intenzívneho turizmu na chránené územia. Rozvoj služieb verejnosti, ktoré poskytuje ochrana prírody, limituje aj nedostatok výdavkov na túto oblasť, ktoré sú napriek zvýšenému transferu zo štátneho rozpočtu nestabilné, nedostatočné a závislé od financií z EÚ alebo iných fondov.

Dokončenie reformy ochrany prírody prinesie modernú správu národných parkov. Národné parky získali právnu subjektivitu a stali sa príspevkovými organizáciami Ministerstva životného prostredia SR. Národné parky si vypracujú stratégiu vlastného rozvoja a dozor nad správami parkov i činnosťami v dotknutom území bude vykonávať Rada národného parku za účasti relevantných činiteľov z regiónu. Prechod správy území pod správu národných parkov bude naviazaný na pripravenosť zonácií na danom území. Zonácia národných parkov určí výmeru bezzásahových území v A zónach a území, kde sa budú môcť vykonávať nejaké aktivity. Zonácia môže tiež znamenať prehodnotenie rozsahu chránených území, systému stupňov ochrany a zjednotenie dokumentov starostlivosti.

Nové aktivity, nevyhnutné investície a hlavne delimitácia správy územia zvýšia náklady nových samostatných správ národných parkov. Zmena správcu územia bude znamenať zvyšovanie počtu zamestnancov na predmetnom území na takmer 690. Časť bude delimitovaná z lesníckych organizácií, ale očakáva sa aj vytvorenie približne 240 nových pracovných miest. Dôvodom bude príroda blízke hospodárenie v lese, ktoré si vyžaduje vyššie náklady na ťažbu, ale aj rozšírenie počtu strážcov prírody, turistických sprievodcov, či posilnenie správ odbornými a administratívnymi pracovníkmi. Na území národných parkov bude tiež potrebné dobudovať potrebnú infraštruktúru, sieť informačných a návštevníckych centier, či nové atrakcie v oblasti mäkkého turizmu.

Financovanie národných parkov by malo byť postavené na viacerých pilieroch: na štátnom rozpočte, zdrojoch z rôznych fondov a vlastných príjmoch. Súčasný stav, kde je ochrana prírody závislá od príjmov z európskych zdrojov, je neudržateľný. Zdroje z rôznych fondov naďalej zostanú dôležitou súčasťou financovania aj na najbližšie roky, tie však môžu byť použité hlavne na financovanie investícií. Alternatívou, ako financovať starostlivosť o oblasti v Nature 2000 je väčšie využívanie zdrojov zo Spoločnej poľnohospodárskej politiky. Financie zo štátneho rozpočtu a z vlastných zdrojov by mali smerovať primárne do zabezpečenia prevádzkových nákladov. Zdroje zo štátneho rozpočtu sú dôležitým príjmom vo všetkých skúmaných krajinách, pretože vlastné príjmy ani iné zdroje nedokážu pokryť všetky náklady na ochranu prírody. **Aj z dôvodu toho, že národné parky poskytujú verejnoprospešné služby, ich financovanie zo štátneho rozpočtu by sa malo zastabilizovať a zvýšiť.**

Chránené územia sú oblasti s vysokým ekonomickým potenciálom. Výsledky našej ekonometrickej analýzy ukazujú, že na územiach, kde je o stupeň vyššia ochrana, sú tržby ubytovacích zariadení v letnom období v priemere takmer dvojnásobne vyššie, pričom vyšší priemerný stupeň ochrany má pozitívny vplyv aj na tržby ubytovacích zariadení v okolitých územiach. Štatisticky významný pozitívny vplyv na tržby ubytovacích zariadení má i hornatosť. V prípade rovnakej hornatosti mikroregiónov zaznamenávajú vyššie tržby ubytovacie zariadenia v mikroregiónoch s vyšším priemerným stupňom ochrany. O čosi slabší, no stále štatisticky významný pozitívny efekt chránených území na tržby ubytovacích zariadení, sa potvrdil aj pre zimné mesiace. **Chránené územia prinášajú významné benefity jedincom i podnikom a to aj finančného charakteru. Bolo by preto vhodné, aby sa spolupodieľali na financovaní ochrany prírody.**

V budúcnosti by sa mal zvýšiť význam vlastných príjmov správ národných parkov na základe princípu užívateľ platí, čím sa zabezpečia prostriedky pre ďalší rozvoj služieb, ktoré chránené územia poskytujú návštevníkom. Tie by cielili na tých, čo služby národných parkov priamo využívajú, alebo na tých, ktorí majú z neho zisk. Užívateľmi národných parkov sú jednak jednotlivci (vstupné, daň z ubytovania) alebo firmy, ktoré v národných parkoch podnikajú (koncesie, daň z nehnuteľností). Ekonomická sila národných parkov je rôznorodá a kým niektoré národné parky potrebujú regulovať turizmus, inde je potrebné podporiť rozvoj. Národné parky by si preto mali vypracovať analýzu vlastného rozvoja. **Prezentované možnosti inovatívnych foriem financovania národných parkov sú len návrhom Inštitútu environmentálnej politiky do verejnej diskusie a nepredstavujú konkrétny plán Ministerstva životného prostredia SR.**

Tabuľka 1: Potenciálne príjmy z inovatívnych foriem financovania národných parkov

	Suma (eur)	Vysvetlenie	Národné parky
Vstupné	6,6 – 11,1 mil.	Spoplatnenie najnavštevovanejších úsekov a miest	Navštevovanejšie národné parky; potenciálne niektoré úseky mimo národných parkov
Daň z ubytovania	1,5 – 3,2 mil.	Daň v obciach v národných parkoch a ich ochranných pásmach	Navštevovanejšie národné parky
Vydávanie koncesíí	Niekoľko miliónov	Poplatky za podnikanie pre gastronomické služby, parkoviská, lyžiarske strediská, iné služby	Navštevovanejšie národné parky
Turistické služby správ nár. parkov	Niekoľko stotisíc	Sprievodcovstvo, atrakcie a iné	Každý národný park
Dobrovoľné príspevky	Niekoľko stotisíc		Každý národný park
Spoplatňovanie ekosystémových služieb	3,7 mil.	Náhrady za obmedzenie hospodárenia v ochranných pásmach vodných zdrojov	Poloniny a iné národné parky
Lesníctvo	8,4 – 10,5 mil.	Prírode blízke obhospodarovanie v lese na štátnych pozemkoch	Rozsiahlejšie parky s vyšším podielom štátnych pozemkov
Spoločná poľnohospodárska politika	Niekoľko miliónov	Platby z prírode blízke obhospodarovanie v lese a za starostlivosť o trvalé trávnaté porasty na území Natury 2000	Každý národný park, vhodnejšie pre parky s vyšším podielom trávnatých porastov

Zdroj: IEP vlastné výpočty

Vstupné môže okrem zabezpečenia príjmov fungovať aj ako nástroj regulácie návštevnosti. Vstupné by nemalo byť zavedené plošne a nemalo by byť ani zavádzané v parkoch s nízkou návštevnosťou. Návštevnosť niektorých lokalít v TANAPe, NAPANTe, Slovenskom raji, Malej Fatre a aj inde dosahuje svoje denné limity, a preto niektoré úseky potrebujú reguláciu. Spoplatnením týchto lokalít vo výške 3 – 5 eur (1,5 – 2,5 eura pre zľavnené vstupné) by sa časť návštevníkov mohla presunúť na iné miesta v danom parku či inom chránenom území. V prípade silnej potreby regulácie v intenzívne navštevovaných miestach, môžu byť tieto sumy značne vyššie. Správy národných parkov budú môcť rozhodnúť o možnosti zliav pre obyvateľov z blízkeho regiónu a o iných možnostiach predaja vstupného. Vstupné by bolo dobré integrovať s inými službami, ako sú skipasy, lanovky a parkoviská, a to hlavne v oblastiach, kde by na jednom mieste bolo potrebné platiť viacero rôznych služieb.

Rozšírenie dane z ubytovania o poplatok 0,5 – 1 eur/osoba/noc môže priniesť príjmy vo výške 1,5 mil. až 3,2 mil. eur. Na území národných parkov alebo v ich blízkosti zaznamenávajú ubytovacie zariadenia takmer 6-násobne vyššie tržby v prepočte na obyvateľa v porovnaní s ubytovacími zariadeniami mimo územia národných parkov. Najvyššie tržby ubytovacích zariadení dosahujú v obciach ako Vysoké Tatry,

Liptovský Mikuláš, Liptovský Ján a Donovaly. Táto daň by sa vyberala cez ubytovacie zariadenia a na rozdiel od súčasnosti by bola využívaná na účely ochrany prírody. Príklady zo zahraničia ukazujú, že je možné naviazať daň z ubytovania aj na účel využitia v prospech životného prostredia. Špeciálna daň za ubytovanie by mala byť stanovená na centrálnej úrovni a nemusela by byť všade rovnaká, napr. ekonomicky výkonnejšie parky ako TANAP alebo NAPANT by mohli mať vyššiu daň.

Dodatočné zdroje môžu priniesť aj prevádzka turistických služieb, zavedenie poplatkov za podnikanie, tzv. koncesii či získavanie dobrovoľných príspevkov. Prevádzkovanie turistických služieb je v zahraničí bežnou praxou, u nás to sú napríklad ferraty v národných parkoch TANAP a Slovenský raj. Sprievodcovstvo a poskytovanie zážitkov by malo byť jadrovou činnosťou národných parkov, keďže sa pri tom využívajú skúsenosti a zručnosti zamestnancov správy. Ostatné služby by sa mali radšej prenechať súkromným subjektom, pričom časť z príjmov podnikateľských subjektov by mohla smerovať cez udeľovanie koncesii na ochranu prírody. Príkladom spoplatňovaných služieb je gastronómia, lyžiarske strediská, ubytovanie alebo iné turistické služby, ako to je napríklad v Srbsku. Potenciál má tiež zavedenie poplatkov za poskytovanie parkovania. Alternatívou je získavanie dobrovoľných príspevkov od väčších firiem, významných filantropov, nadácií, ako aj od drobných donorov a nadácií.

Inováciou by bolo zavedenie platieb za čistú vodu ako ekosystémovú službu, čo by mohlo znamenať výnosy vo výške 3,7 mil. eur. Ochranné pásma vodných zdrojov sú už v súčasnosti prísne chránené, avšak súkromní i štátni majitelia pozemkov nie sú za svoje obmedzenia vodárenskými spoločnosťami kompenzovaní. Dohoda medzi vlastníkmi a vodárenskými spoločnosťami by určila, či a v akej miere je možné hospodáriť na danom území. Pre vodárenské spoločnosti by to okrem nákladov znamenalo aj nižšiu potrebu drahej úpravy vody. Na Slovensku má najvyšší potenciál spoplatnenie tejto ekosystémovej služby v ochrannom pásme vodnej nádrže Starina v Národnom parku Poloniny.

Aj keď rozloha území, kde sa bude hospodáriť, bude postupne klesať, predaj dreva bude stále zdrojom príjmov pre národné parky. Po delimitácii pozemkov poklesne ťažba dreva v národných parkoch o viac ako polovicu a to z dôvodu prechodu na citlivejšie hospodárenie. Ďalším faktorom, ktorý ovplyvní množstvo vyťaženej dreva je budúce rozširovanie bezzásahovej A zóny. Príjmy z lesníctva tak budú v najbližších rokoch vo výške 8,4 až 10,5 mil. eur v závislosti od viacerých faktorov, ako je veľkosť obhospodarovanej plochy, intenzita ťažby v rámci prírody blízkeho obhospodarovania a aktuálnych cien dreva, ktoré od roku 2020 prudko kolísajú.

Financie zo Spoločnej poľnohospodárskej politiky (SPP) sú potenciálne významným zdrojom príjmov pre oblasť ochrany prírody, ich využívanie však bolo donedávna nižšie. Zdroje SPP ponúkajú možnosť financovania ochrany prírody v rámci európskej sústavy Natura 2000, do ktorej patria aj národné parky. Z SPP sa napriek prioritnému zameraniu na ornú pôdu môžu financovať aj špecifické činnosti zamerané na ochranu prírody na trávnatých porastoch a v lesoch. O zdroje SPP sa ako správcovia územia môžu uchádzať nové správy národných parkov.

Vy zbieraná suma z inovatívnych zdrojov by mala smerovať do ochrany prírody, rozvoja mäkkého turizmu a do skvalitňovania služieb správy národných parkov. Príjem by sa použil napr. na úpravu turistických chodníkov, envirovýchovu, prevádzku informačných stredísk, ochranu prírody a budovanie nových a rekonštrukciu terajších trás, značenia chodníkov a na celkové zvýšenie bezpečnosti NP. Časť z vyzbieranej sumy by mohla smerovať aj obciam a iným majiteľom pozemkov, cez ktoré prechádza spoplatnený úsek. Keďže však medzi národnými parkmi budú dlhodobé rozdiely, stabilizačným pilierom by mala byť solidarita naprieč národnými parkmi.

Úvod

Národné parky boli donedávna vnímané súčasne ako turistické destinácie, oblasti s najvyššou formou ochrany a zároveň ako prírodný zdroj dreva, ktorý je možné využívať. Táto rôznorodosť však vytvára dlhotrvajúce konflikty o charakter a povahu týchto území. Tradičné lesníctvo aj intenzívny turizmus sú v protiklade s cieľmi ochrany prírody a s poslaním národných parkov, ako ich definuje zákon o ochrane prírody a krajiny. Intenzívny spôsob hospodárenia v lesoch zase zhoršuje stav biotopov a druhov, čo je v rozpore s primárnym cieľom národných parkov chrániť prírodu, biodiverzitu a krajinu. Doterajší spôsob hospodárenia v lesoch zároveň čoraz častejšie naráža na odpor verejnosti.

Súčasný model lesníctva na Slovensku je z rôznych dôvodov neudržateľný. Znížená produkcia lesníctva bude vytvárať potrebu rozvíjať regióny iným spôsobom. Zamestnanosť v lesníctve totižto klesá a bude klesať aj naďalej, bez ohľadu na rozsah ochrany prírody, ale skôr z dôvodu nízkeho záujmu mladých ľudí pracovať v sektore (Ministerstvo životného prostredia, 2020). Medzi rokmi 1995 a 2017 klesol počet pracovníkov v lesnom hospodárstve (vrátane pracovníkov v dodávateľskom sektore a SZČO) z viac ako 36 000 na necelých 20 000 (Ministerstvo životného prostredia, 2020). Podstatným krokom pri nahrádzaní lesníctva ako hlavnej ekonomickej sily v niektorých podhorských regiónoch preto bude orientácia na iné potenciálne zdroje príjmu a zamestnanosti k čomu môžu do veľkej miery pomôcť práve národné parky. Tomu nasvedčujú aj trendy, kedy sa návštevnosť chránených území na Slovensku aj v zahraničí neustále zvyšuje.

Nespočetné spoločenské prínosy sú zabezpečované práve ochranou prírody. Ide primárne o tzv. ekosystémové služby, napríklad schopnosť zadržiavať a produkovať vodu, znižovanie znečistenia vzduchu, zabezpečenie biodiverzity, príspevok v boji proti klimatickým zmenám, ale aj poskytovanie priestoru na rekreáciu apod. Tieto prínosy zatiaľ nie sú presne vyčíslené, platí však, že produkčné ekosystémové služby nedosahujú hodnotu iných ekosystémových služieb chránených území (Janiga, 2012).

Chránené územia a hlavne ich lesné ekosystémy však môžu prispieť k zmierneniu dopadov zmeny klímy. Negatívne dopady zmeny klímy sú v lesoch viditeľné už v súčasnosti. Zvýšilo sa riziko sucha, požiarov alebo veterných a biotických kalamít. Problémy však môžu mať aj iné citlivé biotopy, nielen les. Zalesňovanie sa často objavuje ako jedno z riešení a naopak odlesňovanie za jednu z príčin zmeny klímy. Z tohto pohľadu sa stav slovenských lesov od roku 1992 zhoršuje a znižovanie schopnosti lesov zachytávať uhlík bude pokračovať až do roku 2037 (SHMÚ, 2019). Na mieste je preto otázka ako zmeniť spôsob obhospodarovania lesov, aby jedným z cieľov bola práve maximalizácia záchytov uhlíka.

To všetko vytvorilo dopyt po reforme národných parkov a zadefinovanie ich novej úlohy. Národné parky sú spravidla známejšie a navštevovanejšie ako iné chránené územia a zároveň sú predmetom väčších sporov, preto sa reforma a aj táto štúdia venuje primárne im. Prvou časťou reformy boli ciele stanovené v Envirostratégii 2030 a to rozširovanie bezzásahových území na 50 až 75 % rozlohy národných parkov. Pokračovanie reformy v rokoch 2021 a 2022 bude ďalej smerovať k stanoveniu jasnej primárnej úlohy národných parkov a to k ochrane prírody spoločne s preferenciou tzv. mäkkého turizmu. Dokončenie reformy môže znamenať aj vyriešenie dlhodobých problémov národných parkov, ako je majetkové vysporiadanie sa s neštátnymi vlastníkmi a stanovenie jasných pravidiel správy územia v jednotlivých častiach parku.

Národné parky budú musieť byť dlhodobo finančne udržateľné. Preto je cieľom tejto štúdie priniesť detailný pohľad na možnosti ich financovania. Štúdia priamo nadväzuje na predchádzajúcu analýzu Inštitútu environmentálnej politiky *Kolko stojí divočina*, ktorá sa primárne venovala vyčíslovaniu nákladov vytvárania bezzásahových území. V texte sa preto analyzujú rôzne možnosti financovania národných parkov, ich

prínosy s ohľadom na stabilitu týchto zdrojov a to s dôrazom na diverzifikáciu príjmov a spravodlivejšie financovanie tak, aby sa na ochrane podieľali primárne tí, ktorí z ochrany prírody prosperujú.

1 Ako si chránime prírodu a biodiverzitu

Ochranou prírody a krajiny sa rozumie starostlivosť o voľne rastúce rastliny, voľne žijúce živočíchy, neživé prvky, biotopy, ekosystémy ako aj starostlivosť o vzhľad a využívanie krajiny. Príroda, biodiverzita a krajina sú chránené hlavne obmedzovaním a usmerňovaním zásahov v nich. Lokality, na ktorých sa nachádzajú významné biotopy, druhy, významné krajinné prvky, či prírodné výtvory nazývame chránené územia.

V chránených územiach však často dochádza k stretu záujmov ochrany prírody s inými záujmami. Správu štátnych pozemkov v národných parkoch donedávna zabezpečovali výhradne lesnícke organizácie, ktorých prvotným cieľom je hospodárenie v lesoch a nie ochrana prírody. Národné parky a chránené územia sú približne spolovice vytvorené zo súkromných pozemkov. Záujem súkromných vlastníkov však nemusí byť vždy totožný so záujmom spoločnosti, ktorú reprezentuje štát.

Financovanie ochrany prírody je poddimenzované a závisí najmä od európskych zdrojov. Organizácie ochrany prírody sú v porovnaní s obdobnými organizáciami v okolitých štátoch finančne aj personálne poddimenzované.¹ Napriek zvýšenému príjmu zo štátneho rozpočtu je ochrana prírody závislá hlavne z európskych a iných zdrojov financií.

1.1 Sústava chránených území na Slovensku

Ochrana územia sa realizuje v národnej, európskej a medzinárodnej sústave chránených území a prostredníctvom systému stupňov ochrany prírody. Sústava domácich, európskych a medzinárodných chránených území predstavuje dokopy bez ohľadu na stupeň ochrany prírody približne 1,87 mil. ha, teda 38 % územia Slovenska. Viacero sústav chránených území znamená, že niektoré územia sú súbežne chránené na rôznych úrovniach.² Paralelná ochrana územia v rôznej hierarchii a hlavne fakt, že hranice území v rámci rôznych sústav nemusia byť vždy totožné, spôsobuje problémy pri zosúladení rôznorodých cieľov ochrany územia.³

Pre územnú ochranu prírody a krajiny sa ustanovuje 5 stupňov ochrany. V prvom sa nachádza celé územie Slovenskej republiky. Územie chránené v rámci národnej sústavy sa nachádza vo vyšších stupňoch, pričom čím vyšší stupeň, tým vyššia miera ochrany. Obmedzenia aktivít na daných územiach sa so zvyšujúcim stupňom ochrany zväčšujú, najprísnejšiu ochranu zabezpečuje piaty stupeň. Zákon pozná aj 4 zóny chránených území, ktoré nahrádzajú doterajšie stupne ochrany.

Zóna A (5. stupeň ochrany) sa nachádza na územiach s prevahou prirodzených alebo človekom málo pozmenených ekosystémov. Cieľom ochrany prírody je zachovať a umožniť nerušený priebeh prírodných procesov v tejto zóne. Príkladom sú bezzásahové územia v Tichej a Kôprovej doline vo Vysokých Tatrách. Zónu B (4. stupeň ochrany) tvoria ekosystémy, ktoré už človek čiastočne pozmenil a zámerom je ich postupne uviesť do ich prirodzeného stavu. Ide často o územia v blízkosti území v piatom stupni ochrany, ktoré potrebujú čas, kým budú spĺňať podmienky na vyhlásenie piateho stupňa, prípadne plnia funkciu jeho ochranného pásma, ako je to aj v prípade okolia Národnej prírodnej rezervácie Malá Stožka v Národnom parku Muránska planina.

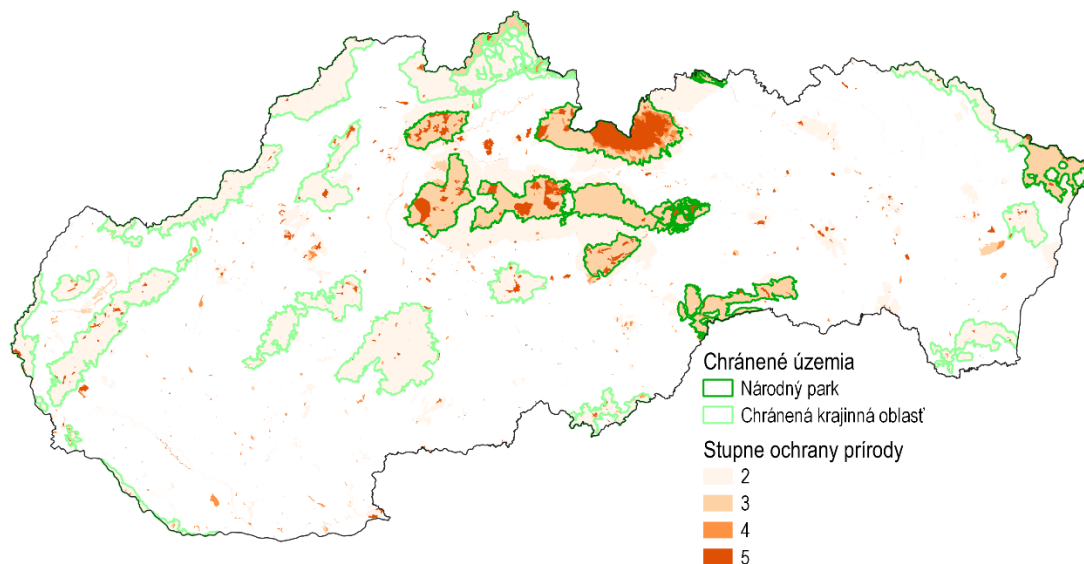
¹ Viac informácií v časti 2.2 (str. 25).

² Poloniny sú národným parkom, územím európskeho významu, biosférickou rezerváciou a časť z územia je zapísaná ako lokalita svetového dedičstva UNESCO

³ Viac informácií o plánovanej zonácii, ktorá bude riešiť tento problém, na str. 11.

Zóny C (3. stupeň ochrany) a D (2. stupeň ochrany) sa skladajú najmä z ekosystémov významne pozmienených človekom. Cieľom v týchto územiach je ich zachovanie, zvýšenie ich biologickej rozmanitosti, obnova na prírode blízke ekosystémy alebo sú potrebné z dôvodu zabezpečenia celistvosti chráneného územia. Tretí stupeň ochrany platí dnes na 76 % územia dnešných národných parkov. Druhý stupeň ochrany tvoria hlavne ochranné pásma národných parkov a chránené krajinné oblasti.

Mapa 1: Stupne ochrany na území Slovenskej republiky

Zdroj: ŠOP SR

Národná sústava chránených území pokrýva približne 11,5 tis. km², teda takmer štvrtinu územia Slovenska. Domácu sústavu tvoria veľkoplošné územia ako sú národné parky a chránené krajinné oblasti, ako aj maloplošné územia⁴. V okolí chránených území je možné vyhlásiť aj ochranné pásmo, kde platí tiež príslušný stupeň ochrany. Napriek relatívne vysokej rozlohe chránených území sa iba 10 % z nich nachádza v najvyšších dvoch stupňoch ochrany a najnižší druhý stupeň ochrany tvorí až dve tretiny celkovej výmery chránených území.

Národné parky predstavujú z pohľadu ochrany prírody najcennejšie územia a na ich území je ochrana prírody nadradená nad ostatné činnosti. Slovensko má 9 národných parkov, pričom ich celková rozloha tvorí približne 6,5 % územia krajiny, čo je skoro najvyšší podiel v rámci krajín EÚ (Ministerstvo životného prostredia, 2020). V Európe existuje viac ako 400 veľmi rozmanitých národných parkov (National Geographic, 2020). V niektorých krajinách sú však v ochrane prírody z hľadiska podielu na celkovom území krajiny prioritné skôr chránené krajinné oblasti (CHKO) alebo územia Natura 2000 (napríklad v Slovinsku alebo v Českej republike). Na Slovensku tvoria základ ochrany prírody národné parky, ktoré pokrývajú až 7,5 % územia krajiny (Kubišová, 2021). Veľkoplošné územia sú chránené aj v rámci **chránených krajinných oblastí**, kde je štandardne nižší stupeň ochrany a ktorých je na Slovensku vyhlásených 14.

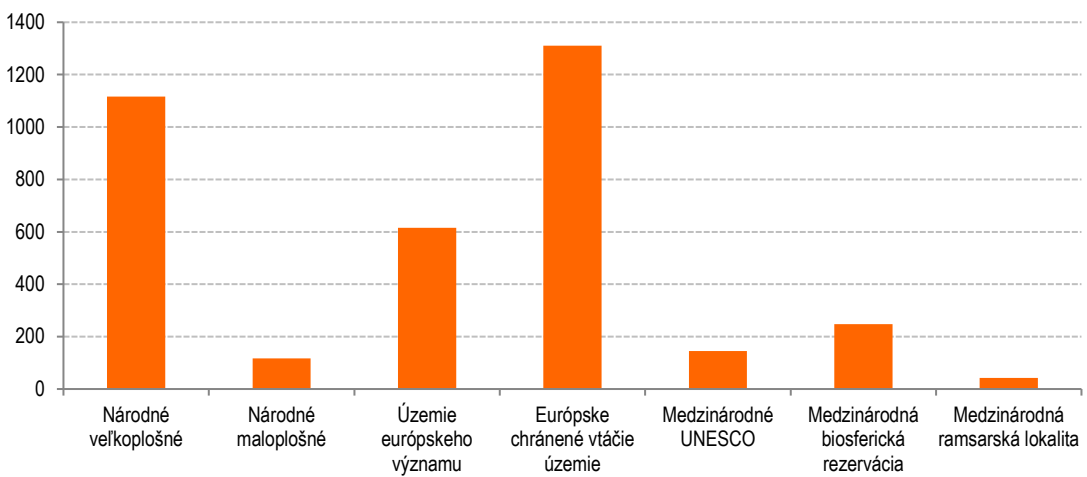
Maloplošné chránené oblasti sú menšie a väčšinou vzácnejšie územia s vyšším stupňom ochrany. Tie môžu existovať na území aj mimo územia národných parkov a chránených krajinných oblastí. Medzi najznámejšie príklady patria Morské oko, Arborétum Mlyňany, Badínsky prales, Belianske Tatry, Bešeňovské travertíny, Demänovská dolina, Devínska Kobyla, či Dobročský prales. Na Slovensku existujú aj tri súkromné prírodné rezervácie a 9 chránených území vyhlásených obcami.

⁴ chránené areály, prírodné rezervácie, národné prírodné rezervácie, prírodné pamiatky, národné prírodné pamiatky a chránené krajinné prvky

Na Slovensku chránime územie aj v rámci európskej sústavy Natura 2000, ktorú tvoria chránené vtáčie územia a územia európskeho významu. Európska sústava chránených území Natura 2000 zahŕňa viac ako 27 tisíc významných oblastí o rozlohe viac ako milión km², čo predstavuje najväčšiu koordinovanú sieť chránených území na svete. Jej cieľom je zachovanie prírodného dedičstva, ktoré je významné nielen pre príslušný členský štát, ale najmä pre EÚ ako celok. Štáty EÚ ju budujú nezávisle na vnútroštátnom systéme chránených území a na Slovensku do sústavy patrí 41 chránených vtáčích území a 642 území európskeho významu s rozlohou 14,6 tisíc km², čo predstavuje asi 30 % rozlohy SR (MŽP SR, 2021). V jednotlivých lokalitách sú podľa potreby ochrany daných biotopov⁵ zakázané aktivity, ako napr. lesohospodárske činnosti počas hniezdnej sezóny, či budovanie stavieb a dopravných sietí.

Medzinárodne sú na základe Ramsarského dohovoru chránené mokrade (Mokrade, 2020). Bukové pralesy v Poloninách sú súčasťou svetového dedičstva UNESCO (UNESCO Karpatské bukové pralesy, 2021), ktoré tiež zastrešuje sieť biosférických rezervácií na Slovensku (Biosférické rezervácie, 2021).

Graf 1: Rozlohy jednotlivých sústav chránených území (v tis. ha)

Zdroj: ŠOP SR

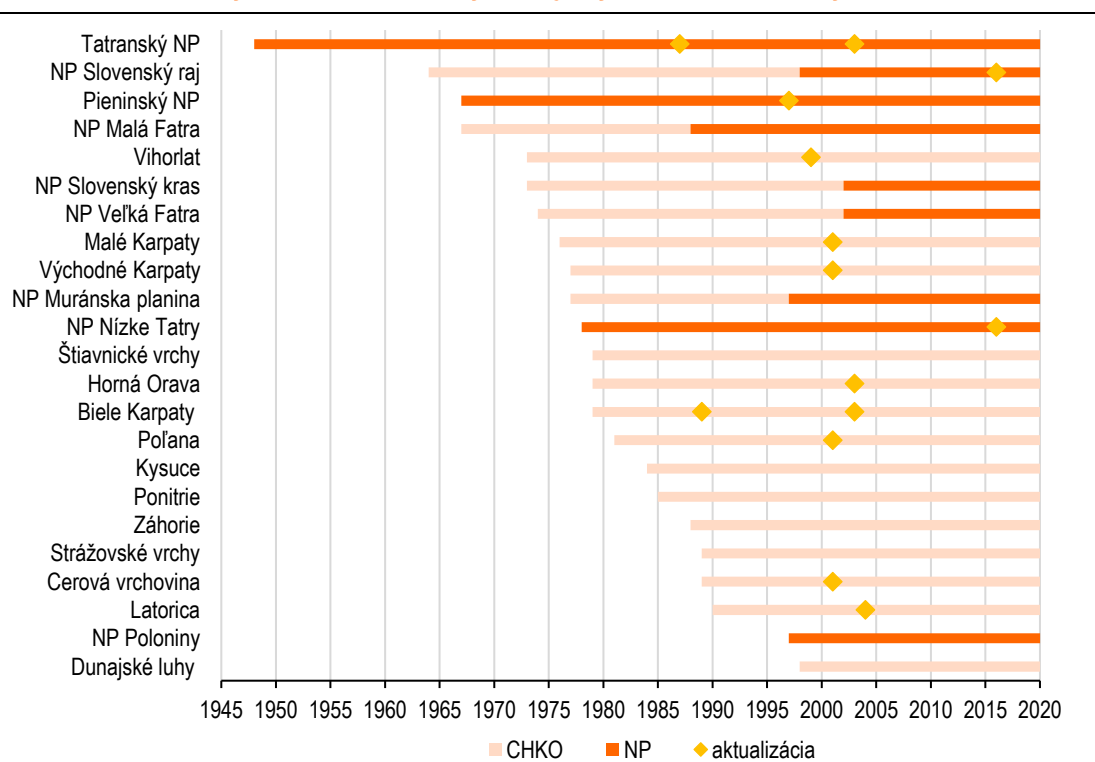
Zonácia, ktorá by zjednotila rôzne sústavy a určila jasné pravidlá, sa doposiaľ realizovala iba v malej časti chránených území. Z veľkoplošných chránených území prešli zonáciou národné parky Slovenský raj, Pieniny a od októbra 2022 aj Muránska planina a chránená krajinná oblasť Horná Orava. V Tatranskom a iných národných parkoch sa proces zonácie už začal, ale jeho úspešné dokončenie závisí od mnohých faktorov.

1.2 Stret rôznych záujmov

Takmer všetky veľkoplošné chránené územia boli vyhlásené v období socializmu a nevznikli so súhlasom súkromných vlastníkov pozemkov. Začiatok ucelenej územnej ochrany sa datuje na koniec štyridsiatych rokov dvadsiateho storočia, kedy bol vyhlásený TANAP. Päť z dnešných deviatich národných parkov boli najprv chránenými krajinnými oblasťami, pričom prvou CHKO na Slovensku bol v roku 1964 Slovenský raj. Národné parky v minulosti však vznikali bez súhlasu pôvodných majiteľov pozemkov.

⁵ Prírodný biotop je suchozemským alebo vodným územím, ktoré sa rozlišuje geografickými, abiotickými a biotickými znakmi, či už úplne prírodnými, alebo poloprírodnými; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0043&from=SK>

Graf 2: Časová os vyhlásovania chránených krajinných oblastí a národných parkov

Zdroj: ŠOP SR

Približne polovica rozlohy národných parkov je dnes v súkromnom vlastníctve. Chýbajúce majetkové vysporiadanie štátu so súkromnými vlastníkmi vytvára dlhotrvajúci konflikt. Rok 1989 síce nepriniesol zmenu v prístupe k vyhlasovaniu území s cieľom dosiahnuť najprv dohodu s vlastníkmi, bola im ale priznaná finančná kompenzácia za obmedzenie bežného obhospodarovania. K ucelenému uzatváraniu dohôd s vlastníkmi začalo dochádzať v súvislosti so zonáciou chránených území. Tých však prebehlo iba zopár. Významným problémom, ktorý bráni tomuto procesu, je nedokončená pozemková reforma, keďže rozdrobenosť vlastníctva pôdy sťažuje dosahovanie konsenzu a dohody. Vzácne sa však tiež nájdu súkromní vlastníci, ktorí prenajmú pozemky Štátnej ochrane prírody SR za nízku cenu či dokonca bezplatne za účelom ochrany prírody na týchto pozemkoch. V NP Malá Fatra takto v roku 2019 dal manželský pár NP Malá Fatra k dispozícii svoj pozemok na dobu 30 rokov formou bezplatného prenájmu (SITA, 2020).

Skúsenosti zo zahraničia poukazujú na význam dialógu a spolupráce medzi orgánmi ochrany prírody a vlastníkmi pozemkov a to nielen na prísne chránených územiach. Zmluvná starostlivosť umožňuje priamo zapojiť vlastníkov do ochrany prírody tým, že za odplatu na svojich územiach vykonávajú aktivity, ktoré smerujú k zlepšeniu stavu ekosystémov. Príkladom môže byť oblasť Burren v Írsku, patriaca do sústavy NATURA 2000, kde zmluvná starostlivosť zlepšila vzťahy medzi ochranou prírody a vlastníkmi. Tí dostali ekonomickú motiváciu manažovať svoje pozemky environmentálne prijateľnejším spôsobom. Efektivita využitia prostriedkov bola zabezpečená tým, že podpora bola viazaná na dosahovanie stanovených cieľov (IEP a ÚHP, 2017).

Keď je národný park ako samostatný subjekt zdrojom financií pre vlastníkov pozemkov, majú k nemu vlastníci pozitívnejší vzťah, ako keď je len zdrojom nariadení a obmedzení. Aj vďaka používaniu zmluvnej starostlivosti, ako aj pre intenzívnejšie nahrádzanie obmedzení v bežnom hospodárení, má správa národného parku Slovenský raj so súkromnými vlastníkmi lepšie vzťahy, než je štandardom na väčšine územia Slovenska. Zmluvná starostlivosť v Národnom parku Slovenský raj bola uplatnená vo vzťahu k trom

subjektom. Jej náplňou je aktívnym manažmentom v zóne B previesť človekom ovplyvnené lesy s narušenou drevinovou skladbou a štruktúrou na prírode blízky stav, ktoré bude možné začleniť do bezzásahovej A zóny. **Najväčší rozpor záujmov predstavuje konflikt ochrany prírody a hospodárskych záujmov v lesoch.** Ten sa najintenzívnejšie prejavuje pri pohľade na spôsob a rozsah hospodárenia v lesoch v chránených územiach. Najvypuklejší problém je v územiach s najvyšším stupňom ochrany, ktoré sú ponechané na samovývoj, kde je hospodárska ťažba vylúčená (a to vrátane kalamitnej). Príkladmi ostrých rozporov o starostlivosť o územie boli v minulosti spory o spracovanie kalamity v Tichej a Kôprovej doline v TANAPe. Do podobných rozporov s ochranou prírody sa dostávajú poľovníci, ale aj farmári, ktorých plodiny, či hospodárske zvieratá sú ohrozované voľne žijúcimi živočíchmi.

Správu štátnych pozemkov v národných parkoch vykonávali donedávna takmer výlučne organizácie podriadené Ministerstvu pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR. Správy národných parkov nemali do apríla 2022 právnu subjektivitu a boli podriadené Štátnej ochrane prírody SR (ŠOP SR) a nespravovali územie. Pri správe CHKO sa zmena zatiaľ neplánuje. Približne polovicu rozlohy národných parkov tak dlhé roky obhospodarovali organizácie Lesy SR š.p., Lesopoľnohospodársky majetok Ulič, Štátne lesy TANAP a Slovenský pozemkový fond.

V chránených územiach majú vlastné a často protichodné záujmy rezorty pôdohospodárstva a životného prostredia. Lesníctvo, poľovníctvo a poľnohospodárstvo dnes spadajú pod Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR, kým ochrana prírody je v gescii Ministerstva životného prostredia SR. Takéto rozdelenie nie je nezvyčajné ani v zahraničí, i keď v niektorých krajinách boli rezorty spojené (napr. vo Veľkej Británii, Holandsku alebo Rakúsku). Inde sú zase chránené územia pod jednotnou správou rezortu životného prostredia (napríklad vo Fínsku a Švédsku). Na druhej strane v Maďarsku je celé životné prostredie v gescii ministerstva pôdohospodárstva (Antalová a Široký, 2020).

Kým ochrana prírody preferuje turizmus pred intenzívnym hospodárením, aj prílišný dôraz na cestovný ruch môže byť v rozpore s cieľmi ochrany prírody. Ide napríklad o zaberanie pôdy, ničenie prirodzenej krajiny novou infraštruktúrou, zásahy do ekosystémov, vysokú spotrebu vody a energie či produkciu odpadu (Belsoy, et al., 2012), ale aj svetelný smog, riziko lesných požiarov, nadmerný hluk a odpadky, ktorý zostávajú po turistoch (Leung, 2018). Príkladom intenzívnej zástavby v chránenom území na Slovensku sú Donovaly, Jasná či viaceré časti Vysokých Tatier. Štatút chránených území nie je vždy efektívny pri zastavení hrozieb, ktorým tieto územia čelia, čo je vidno napríklad na rozširujúcej sa výstavbe v chránených územiach (Považan, et al., 2022).

Box 1: Ako hodnotiť efektivitu ochrany prírody a biodiverzity

Štandardný prístup v hodnotení efektivity environmentálnej politiky cez porovnanie medzinárodných indikátorov je v prípade ochrany prírody veľmi obmedzený. Údaje o chránených územiach i ochrane prírody totižto silne závisia na lokálnom kontexte. Môžu byť rozdielne tak z dôvodu iných prírodných podmienok (napr. súš a more), stavu daných území (horské lúky si môžu vyžadovať aktívny manažment, kým lesy môžu byť ponechané na samovývoj) či vzácnosti chráneného biotopu (ktorý niekde môže byť raritný, inde hojný).

Porovnateľnosť výsledkov môže významne skresľovať aj klasifikácia území. V jednotlivých krajinách môže jestvovať nesúlad medzi národnou nomenklatúrou a medzinárodnou kategorizáciou. Na zjednodušenie porovnávania územnej ochrany zostavila Medzinárodná únia na ochranu prírody a prírodných zdrojov (IUCN) sedem základných kategórií chránených území. I keď kategórie podľa IUCN predstavujú medzinárodne akceptovaný štandard, vykazovanie a zaraďovanie území je dobrovoľné a subjektívne a plošná kontrola zo strany IUCN neexistuje. Kategórie podľa IUCN však môžu byť pre vlády pomocnou rukou pri nastavovaní environmentálnej politiky. Práve k zosúladieniu s kritériami IUCN sa zaviazala aj Slovenská republika v Environmentálnej stratégii do roku 2030.

Zmena klímy skresľuje výpovednú hodnotu indikátorov ako defoliácia, ktorá hodnotí zdravotný stav lesných ekosystémov na základe podielu odlistených stromov či strata lesa, ktorá sa dá hodnotiť na základe satelitných snímok. Určenie príčiny, do akej miery za hodnotu ukazovateľa môže zlý manažment územia a za čo môže zmena klímy, je problematické. Zmena klímy môže vplývať na chránené územia pri medzinárodnom porovnaní, aj v rámci jednej krajiny (napr. vplyvom nadmorskej výšky) s rôznou intenzitou.

Na zachytenie stavu a trendov zmeny biologickej diverzity je preto potrebný rozsiahly počet indikátorov. Ochrana biodiverzity sa na Slovensku vyhodnocuje súborom 64 ukazovateľov (Ministerstvo životného prostredia SR, 2015). Vplyv opatrení na prírodu má časové oneskorenie aj niekoľko rokov, preto sú niektoré indikátory dostupné v dlhšej periodicite. Asi najkomplexnejší indikátor je stav druhov a biotopov európskeho významu. Ten je však na Slovensku pomerne náročné porovnávať v čase, lebo postupom času sa zvyšuje systematickosť zberu údajov a dochádza tak k znižovaniu podielu neznámeho stavu.

Pre lepšie hodnotenie efektivity ochrany prírody by bolo vhodné znížiť počet sledovaných indikátorov, zlepšiť ich kvalitu, niektoré z nich aktualizovať aj častejšie ako raz za päť rokov a zároveň začať zbierať ucelené údaje aj za jednotlivé územia. Vychádzať by sa malo z dôvodu vyhlásenia chráneného územia a následne pravidelne merať, či je predmet ochrany naplnený, resp. či sa smeruje k želanému stavu. IUCN na hodnotenie chránených území vypracovala metodiku (Hockings, 2006), ktorú možno doplniť o vhodné ekologické či socioekonomické indikátory (El-Hajj, 2017). Na meranie efektívnosti chránených území by sa okrem premenných zachytávajúcich stav a funkcie ekosystémov mali brať do úvahy aj hrozby pre ekosystémy, ktoré vyplývajú z tlakov na ich zmenu (Hummel, et al., 2022).

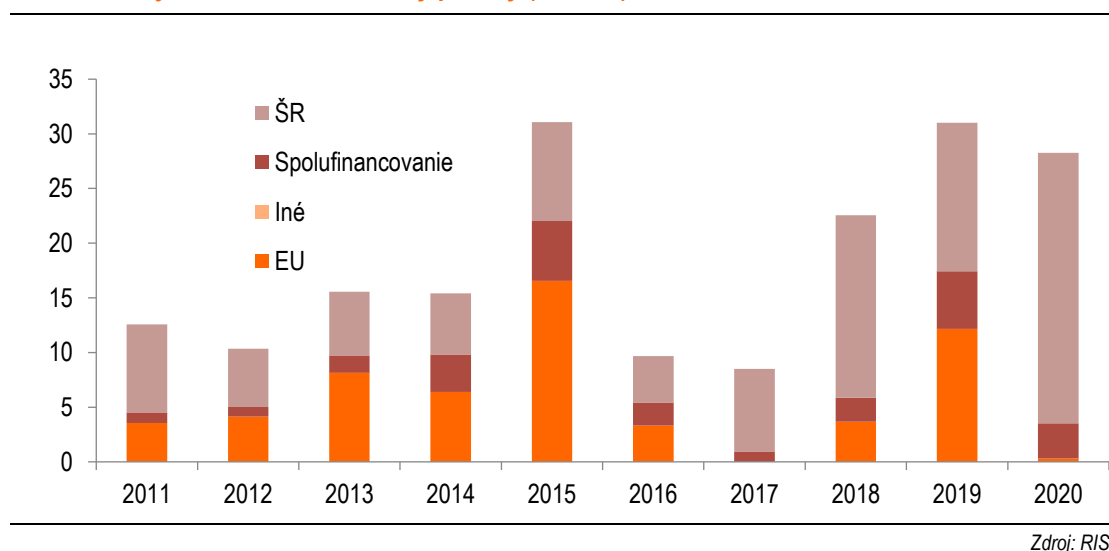
1.3 Financovanie ochrany prírody

Financovanie ochrany prírody je dlhodobo neudržateľné, pretože je do značnej miery závislé od príjmov z fondov EÚ. Čerpanie z fondov však nie je rovnomerné v čase. Výsledkom je, že kým v roku 2015 šlo na problematiku viac ako 30 miliónov eur, v roku 2017, kedy nedošlo k žiadnemu čerpaniu EÚ fondov, to bolo iba necelých 8 mil. eur. Pokles čerpania v danom roku súvisí s prípravou a rozbehom nového programového obdobia 2014 – 2020, v rámci ktorého bolo na ochranu prírody alokovaných 104,6 mil. eur,

z ktorých sa doteraz vyčerpala polovica a neschválené boli žiadosti v celkovej hodnote 18,8 mil. eur. Pretrvávajúci problém predstavuje fakt, že sa prostriedky z fondov EÚ nevyužívajú len ako doplnkový príjem, ale čiastočne nahrádzajú výdavky štátneho rozpočtu. Pre najbližšie roky sa takisto plánuje financovanie z nového operačného programu alebo z Plánu obnovy a odolnosti. To vytvára nebezpečenstvo, že v budúcnosti, v prípade ukončenia financovania zo strany EÚ, nebude štát schopný ochranu prírody financovať. Doteraz sa tiež nedostatočne využívali zdroje dostupné zo Spoločnej poľnohospodárskej politiky.

V posledných dvoch rokoch sa podarilo zvýšiť a zastabilizovať zdroje zo štátneho rozpočtu navýšením transferu zo štátneho rozpočtu do ŠOP SR a systematickejším vyplácaním náhrad za obmedzenie bežného obhospodarovania súkromných vlastníkov. Ochrana prírody, konkrétne vypracovanie zonácií národných parkov, alebo súvisiace výkupy pozemkov sa stali prioritou štátnej politiky v životnom prostredí až v poslednom období. Štátny rozpočet je aj hlavným zdrojom miezd v sektore ochrany prírody. Ako zdroje príjmov v menšej miere fungujú aj obce, Environmentálny fond a vlastné príjmy ŠOP SR a iných organizácií.

Graf 3: Zdroje financovania ochrany prírody (mil. eur)⁶

Základom projektového financovania ochrany prírody bol operačný program Kvalita životného prostredia (OP KŽP), ktorého projekty sa zameriavajú najmä na európsku sústavu chránených území. Z Environmentálneho fondu smerovalo v rokoch 2017 – 2019 do ochrany prírody prostredníctvom 17 projektov suma v celkovej hodnote 2,5 mil. eur. Využitie boli aj prostriedky z Programu rozvoja vidieka a Fondu regionálneho rozvoja pod Ministerstvom pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR, z operačného programu INTERREG, ktorý sa zameriava na cezhraničnú spoluprácu s Českou republikou, Maďarskom, Poľskom a Rakúskom a programu LIFE⁷. Projektové financovanie smeruje napríklad do vypracovania dokumentov ochrany prírody, monitorovania, či samotnej ochrany druhov a biotopov.

Hlavným prijímateľom financií z OP KŽP na ochranu prírody je Štátna ochrana prírody SR, ktorej bola alokovaná približne polovica zdrojov v ochrane prírody. Menším príjemcom rozpočtových prostriedkov je aj Národná zoologická záhrada Bojnice, Slovenská agentúra životného prostredia alebo Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva. Ak o ochrane prírody uvažujeme komplexnejšie, prijímateľmi sú aj organizácie mimo rezortu životného prostredia a to verejné aj súkromné spoločnosti, či dokonca jednotlivci. Zo zdrojov EÚ putovali financie štátnym a verejným lesníckym organizáciám, neziskovým organizáciám,

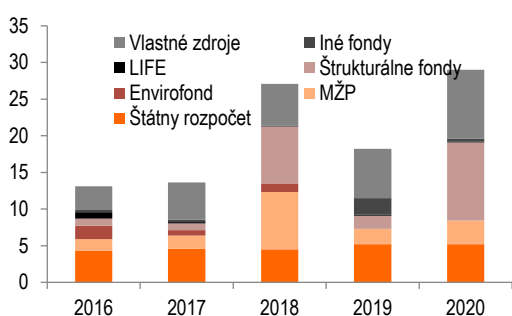
⁶ V mnohých prípadoch sa nedá presne určiť čo možno a čo nemožno považovať za ochranu prírody, preto tieto sumy sú iba orientačné.

⁷ Program LIFE predstavuje finančný nástroj EÚ pre životné prostredie, ochranu prírody a opatrenia v oblasti klímy.

obciam alebo výskumným centráam. Súkromní vlastníci a užívatelia môžu byť tiež príjemcami finančných prostriedkov, ak na svojom území vykonávajú činnosti v súlade s ekologickými potrebami územia.

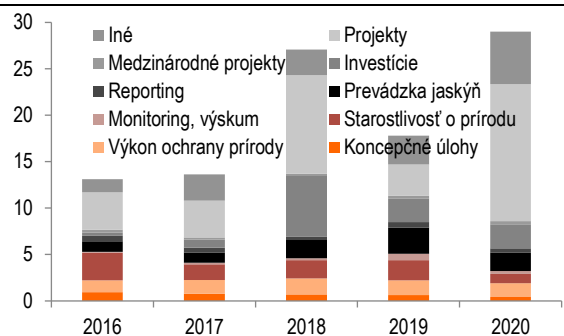
Najväčším vlastným zdrojom príjmu ŠOP SR⁸ je vstupné do jaskýň. Jaskyne manažuje organizačný útvar ŠOP SR Správa slovenských jaskýň. Financovanie z poskytovania služieb je len v začiatkoch, pilotné projekty rozbehla správa NP Slovenský raj, ktorá prevádzkuje dve spolatnené atrakcie, príjmy z ktorých predstavujú ročne rádovo desiatky tisíc eur. Pred reformou bol rozpočet ŠOP centralizovaný, pričom ŠOP SR obstarávala tovar alebo služby aj za jednotlivé správy národných parkov. Príjmy z ochrany prírody na jednotlivých územiach doposiaľ nebolo možné z rozpočtu ŠOP SR oddeliť.

Graf 4: Štruktúra príjmov ŠOP SR (mil. eur)

Zdroj: ŠOP SR

Graf 5: Štruktúra výdavkov ŠOP SR (mil. eur)

Zdroj: ŠOP SR

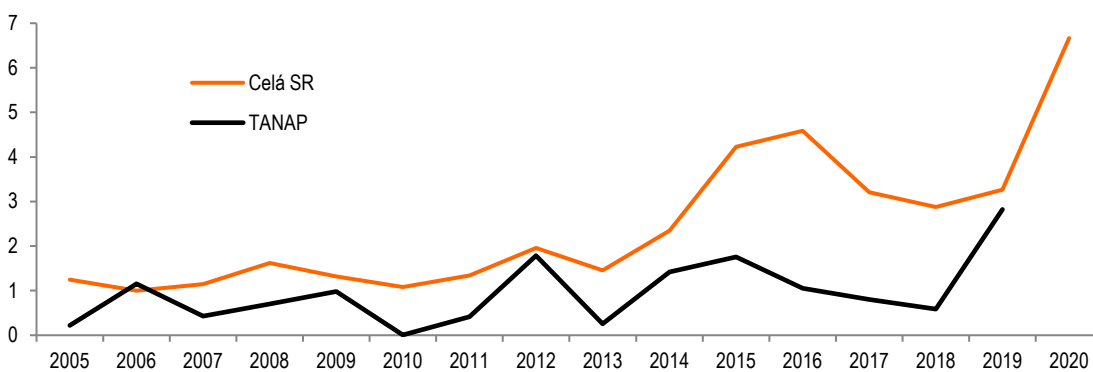
Financie do ochrany prírody nesmerujú len inštitúciám v rezorte MŽP, ale aj iným štátnym subjektom (Lesy SR, LPM Ulič, alebo ŠL TANAP do 1.4.2022), ktoré časť týchto financií používajú na ochranu živočíšstva alebo výkup, ako aj neziskovým organizáciám či súkromným vlastníkom a obhospodarovateľom lesa a pôdy. Práve náklady na náhrady za obmedzenie bežného obhospodarovania pozemkov⁹ vlastnených súkromnými vlastníkmi už dnes rastú a v budúcnosti budú tvoriť ešte väčší podiel na výdavkoch na ochranu prírody. Iným možným prostriedkom kompenzácie je zmluvná starostlivosť, kde dotknutý subjekt vykonáva za odplatu predpísané činnosti v prospech ochrany prírody. Územia v bezzásahovom pásme by bolo možné aj vykupovať a to aj z Operačného programu Kvalita životného prostredia (10 až 20 % z alokácie), ale doposiaľ sa to nedialo. Taktiež v minulosti MŽP niekoľkokrát nevyužilo predkupne právo štátu.

Z hľadiska nákladovej efektívnosti by rozširovanie území bez zásahu bolo najlacnejšie prostredníctvom zámen súkromných pozemkov za štátne (viac v Boxe 3). Predpokladá sa, že v porovnaní s platením nájomov alebo so zámenami sa úvodné vysoké náklady na výkup pozemkov ani v priebehu 100 rokov nevrátia (Ministerstvo životného prostredia, 2020). Ochrane prírody sa venuje komponent 5 z Plánu obnovy a odolnosti SR Adaptácia na zmenu klímy, kde je alokovaných 159 mil. eur, z čoho 77,5 mil. eur bude použitých na financovanie majetkového vypořádania sa so súkromnými vlastníkmi pozemkov a 16 mil. eur na projekty mäkkého turizmu pre NP Poloniny a NP Muránska planina. Osobitnou formou kompenzácií sú náhrady za škody spôsobené živočíchmi (napr. veľkými šelmami, či bobrami), ktoré napr. v roku 2019 dosiahli jeden milión eur.

⁸ Okrem spravovania jaskýň ŠOP SR zabezpečuje starostlivosť o osobitne chránené časti prírody a krajiny, vykonáva monitoring stavu a zmien prírodných ekosystémov v meniacich sa ekologických podmienkach, zabezpečuje výkon stráže prírody, plní funkcie chovnej a rehabilitačnej stanice, vedie evidenciu chránených živočíchov a chránených rastlín, vydáva stanovisko k náhodnej ťažbe a predkladá podnety, vypracúva programy starostlivosti o chránené územia, vykonáva výskum osobitne chránených častí prírody a krajiny, vykonáva sprievodcovskú činnosť v chránených územiach, vykonáva činnosti spojené so zabezpečením priaznivého stavu osobitne chránenej časti prírody a krajiny, vykonáva kultúrno-výchovnú, propagačnú a edičnú činnosť v oblasti ochrany prírody a krajiny atď.

⁹ Ide o výdavok Ministerstva vnútra SR.

Graf 6: Výška náhrad za obmedzenie obhospodarovania (mil. eur)

Zdroj: ŠOP SR

Box 2: Dotazník o národných parkoch v EÚ

Medzinárodne porovnateľné údaje o starostlivosti a manažmente národných parkov v EÚ sú obmedzené. IEP preto v roku 2020 zrealizoval vlastný dotazníkový prieskum v jedenástich geograficky blízkych krajinách, v ktorých boli národné parky založené najmä na ochranu lesných ekosystémov alebo majú podobný historický vývoj ako Slovensko¹⁰. V prvej časti boli otázky zamerané na získanie základných informácií o úlohách, zodpovednosti a možných konfliktoch pri správe národných parkov. Druhá časť sa zamerala na informácie o vlastníctve pozemkov, zaradení podľa IUCN kritérií či podiele bezzásahových území. Posledná tretia časť identifikovala zdroje financovania ochrany prírody v národných parkoch, napríklad výberom vstupného. Dotazník bol po spracovaní prekonzultovaný so zahraničnými partnerskými organizáciami.

Vo väčšine skúmaných krajín spadá ochrana prírody a správa území národných parkov do pôsobnosti ministerstiev životného prostredia a ich ekvivalentov. Takýto systém funguje vo Švédsku, Fínsku a Bulharsku. V Nemecku je za chránené územia v každom štáte zodpovedných 16 spolkových ministerstiev. V Maďarsku nesie zodpovednosť za ochranu prírody, ako aj za ďalšie témy týkajúce sa životného prostredia ministerstvo poľnohospodárstva. V krajinách, ktoré neuvádzajú konflikt s lesníckymi aktivitami, vlastní 100 % územia národných parkov štát a spravuje ich organizácia ochrany prírody buď samostatne, alebo v úzkej spolupráci s lesníckou organizáciou.

Národné parky podľa kritérií IUCN sú v skúmaných krajinách bežným štandardom. Podľa Svetovej databázy CHÚ má momentálne Slovensko dva národné parky nižšej kategórie II a sedem v kategórii V (národný park). Do kategórie národný park podľa týchto štandardov spadajú veľkoplošné prírodné a takmer prírodné územia založené pre ochranu ekologických procesov. Iné kategórie sa zameriavajú buď na kultúrne územia, alebo prirodzené biotopy menšieho rozsahu, kde je úplne zakázané iné ekonomické využívanie, vrátane turizmu. Hoci slovenské národné parky neboli tvorené podľa týchto medzinárodných zásad, Envirostratégia do roku 2030 nastavila cieľ ich prehodnotenia podľa štandardu IUCN. Podľa neho sú spravované všetky národné parky v Bulharsku, Fínsku, Nemecku, Rumunsku a Švédsku. Poľsko a Česko v tejto IUCN kategórii tiež väčšinu národných parkov. V Maďarsku je to približne

¹⁰ Vyplnený dotazník odoslalo 11 krajín, konkrétne Bulharsko, Chorvátsko, Česká republika, Fínsko, Nemecko, Maďarsko, Litva, Rumunsko, Slovensko, Slovinsko a Švédsko. Neúspešne sme o vyplnenie požiadali aj Rakúsko, Poľsko, Lotyšsko a Estónsko. Spracované odpovede pre každú z porovnávaných krajín v anglickom jazyku sú prílohou tohto komentára.

polovica. Jediný slovinský národný park Triglav má zmiešanú kategóriu IUCN II a V. Žiadny národný park v tejto kategórii nemá len Estónsko a Litva.

Konflikty ochrany prírody s inými záujmami sú v národných parkoch v Európe relatívne bežné. Žiadne alebo minimálne konflikty v národných parkoch uviedlo len Fínsko. Všetky ostatné sledované krajiny uvádzali niekoľko typov konfliktov. Najčastejšie išlo o strety záujmov v oblasti ťažby dreva, rozvoja regiónov a turizmu, infraštruktúry alebo poľnohospodárstva. V Bulharsku a Švédsku pramení hlavný konflikt zo snahy miestnych samospráv investovať do rozvoja cestovného ruchu v národných parkoch. V Českej republike existujú konflikty záujmov s regionálnym rozvojom a cestovným ruchom spôsobené prekrývaním kompetencií s ministerstvom poľnohospodárstva. V krajinách ako Slovensko, Poľsko alebo Maďarsko nemusia byť v plánoch obhospodarovania lesov plne premietnuté opatrenia navrhnuté na ochranu druhov a biotopov.

2 Cesta k vyššej kvalite ochrany prírody

Súčasný systém ochrany prírody je možné zreformovať tak, aby sa zabezpečila jeho stabilita a udržateľnosť. Reforma má potenciál odstrániť existujúce konflikty medzi štátom a súkromnými vlastníkmi ako aj medzi rôznymi záujmovými skupinami. Niektoré problémy siahajú do čias vyhlasovania chránených území bez súhlasu majiteľov z obdobia pred rokom 1989, obdobie po revolúcii však zatiaľ neprinieslo ich riešenie. Na rozdiel od iných postkomunistických krajín sa systém ochrany prírody na Slovensku zásadne nemenil a pretrvali konflikty medzi štátom a súkromnými vlastníkmi a medzi ochranármi a obhospodarovateľmi územia. Tu pramení potreba reformovať doterajší systém podľa najlepšej praxe v zahraničí a zo Slovenska.

Jednotná správa chránených území, hlavne národných parkov, pod organizáciami ochrany prírody minimalizuje konflikty medzi ochranou prírody a lesným hospodárstvom. Primárnym cieľom chránených území je ochrana prírody, preto sa doterajší systém, kde správcami územia naďalej sú aj lesnícke organizácie, reformoval. Na rovnakom území doteraz pôsobiaca Štátna ochrana prírody SR však mala bez správy územia a zodpovedajúcej materiálnej a finančnej sily iba obmedzené možnosti. Súčasťou reformy je osamostatnenie sa správ národných parkov a ich posilnenie a ich právna subjektivita. Ďalším krokom k moderným chráneným územiám je potreba zjednodušiť doterajší komplikovaný systém chránených území, prehodnotiť ich rozsah, dokončiť ich zonáciu a vypracovať programy starostlivosti o chránené územie (Prales, 2021).

Ak chceme vyššiu kvalitu ochrany prírody, bude pre ňu potrebné zabezpečiť aj adekvátne finančné prostriedky. Financovanie ochrany prírody je v súčasnosti poddimenzované a je preto potrebné zaviesť viacpilierový systém, ktorý bude kombinovať prostriedky zo štátneho rozpočtu s príjmami z inovatívneho financovania ochrany prírody. Jeden model fungovania a financovania by ale nemal platiť pre každý národný park, keďže jednotlivé parky sa vzájomne líšia v počte návštevníkov, či ekonomickej rozvinutosti regiónov. Niektoré z národných parkov potrebujú namiesto rozvoja skôr turizmus na najviac exponovaných miestach tmiť.

2.1 Potrebne systémové zmeny

Predpokladom moderného fungovania ochrany prírody je jednotná správa národných parkov pod organizáciami ochrany prírody. Na území národných parkov dlhodobo pôsobilo viacero štátnych organizácií s prelínajúcimi sa kompetenciami. Štátne pozemky v chránených územiach boli štandardne spravované organizáciami lesného hospodárstva a samotné správy chránených území majú nepomerne

malý vplyv na územia. Vychádzajúc z toho, že na chránených územiach má byť prioritná ochrana prírody, bolo potrebné vykonať delimitáciu pozemkov v národných parkoch v štátnom vlastníctve a ustanoviť ich jednotnú správu organizáciami ochrany prírody.

Novela zákona o ochrane prírody a krajiny z roku 2021 priniesla prechod správy štátnych pozemkov pod správu národných parkov. Proces delimitácie je rozdelený do viacerých fáz a bude naviazaný na pripravenosť zonácií na danom území. K 1.4. 2022 sa delimitovali všetky štátne pozemky v národných parkoch TANAP, PIENAP a Slovenský raj. V ostatných národných parkoch sa k danému dátumu prechod týkal iba pozemkov v 4. a 5. stupni ochrany prírody a v 3. stupni ochrany pokiaľ sú preberané parcely zasahujúce do 4. a 5. stupňa ochrany svojou časťou. Prechod v nižších stupňoch ochrany je podmienený zonáciou v národnom parku a uskutoční sa do troch mesiacov od ukončenej zonácie.

Tabuľka 2: Prehľad opatrení, ktoré sú súčasťou reformy

Opatrenie	Vysvetlenie	Stav
Jednotná správa pozemkov	Správa štátnych pozemkov pod organizáciami ochrany prírody.	Hotovo v 1. fáze. Po zonácii sa jednotná správa rozšíri na všetky národné parky.
Zonácia národných parkov	Vytvorenie súvislých bezzásahových a nárazníkových zón	Hotovo v 3 NP, plánované v ostatných
Majetkové vysporiadanie s neštátnymi vlastníckmi	Náhrady za obmedzenie obhospodarovania. Nájmy, výkupy a zámeny pozemkov	V súčasnosti sa využívajú hlavne náhrady. Ostatné formy by mali byť v budúcnosti využívané viac.
Priroda blízke hospodárenie v lesoch	Citlivejšie hospodárenie v lese	Bude sa vykonávať na všetkých štátnych pozemkoch v správe národných parkov
Rozvoj prírodného turizmu	Rozvoj ľahkého typu a utlmovanie rozvoja masového turizmu v národných parkoch.	Bude sa vykonávať na všetkých štátnych pozemkoch v správe národných parkov
Udržateľný rozvoj regiónov	Riešenie zamestnanosti a regionálneho rozvoja v regiónoch národných parkov po zmenách v hospodárení	Budú sa vykonávať opatrenia z Plánu obnovy a odolnosti v NP Muránska planina a Poloniny.
Zavádzanie inovatívnych foriem financovania	Zavádzanie opatrení z kapitoly 4 zo štúdie	Analýza možností.

Zdroj: MŽP

Zonácia národných parkov zdefiniuje, aké aktivity môžu byť vykonávané na akých územiach. Cieľom zonácií bude vymedzenie jednotlivých zón v národných parkoch. Tieto zóny určia výmeru súčasných a potenciálnych budúcich území bez zásahu a území, kde bude možné alebo potrebné hospodáriť a zasahovať. Podľa Envirostratégie 2030 sa minimálny rozsah území bez zásahov zvýši na 50 % územia národného parku do roku 2025, pričom proces rozširovania bezzásahových území by mal prebiehať aj po tomto roku s cieľom 75 % územia bez zásahov do konca roku 2030. Výsledkom zonácie by mali byť integrované programy starostlivosti o chránené územie, ktoré budú obsahovať nielen starostlivosť o predmety ochrany, ale aj manažment lesa, pôdy a vodných zdrojov. Keďže zonácia často prináša zásadné zmeny do regiónu, je nevyhnutné zonáciu vykonávať za účasti všetkých dotknutých strán. Proces zonácie, najmä v menej rozvinutých regiónoch, by mal sprevádzať aj transformačný plán podobný tomu, ktorý bol pripravený pri zastavení ťažby uhlia na hornej Nitre.

Príkladom národného parku, kde zonácia úspešne prebehla je Národný park Slovenský raj. V súčasnosti však bezzásahové územie stále tvorí iba 24 % rozlohy národného parku. Celý proces zonácie prebiehal za účasti všetkých dotknutých strán a o výstupoch a pokroku rokovaní boli priebežne informovaní nielen vlastníci pozemkov, ale aj obce a subjekty podnikajúce v oblasti. Výsledkom je, že inkluzívny proces znamenal zlepšenie vzťahov medzi ochranármi, obcami a súkromnými vlastníckmi v regióne Slovenského

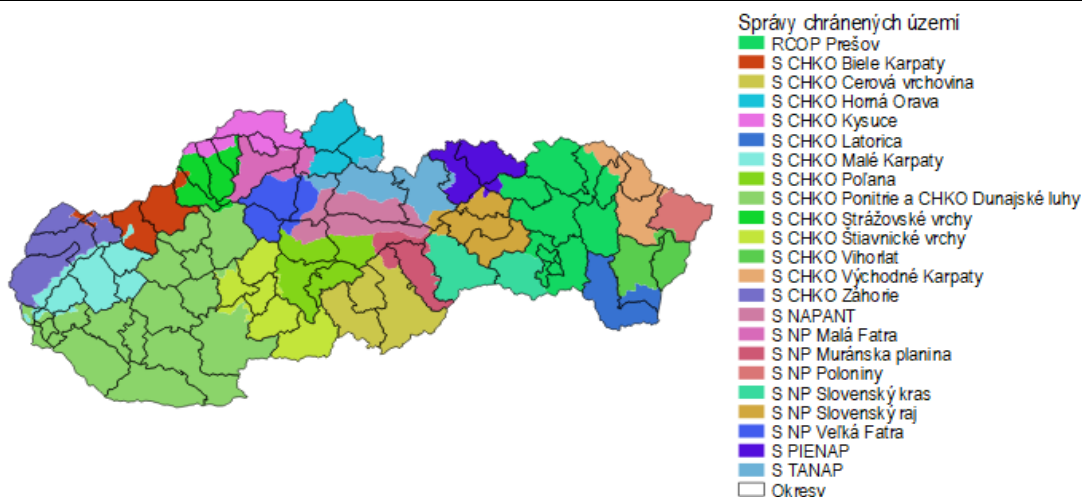
raja. Po piatich rokoch od pôvodnej zonácie sa bude územie NP Slovenský raj znovu prehodnocovať, čo môže ďalej posilniť ochranu prírody.

Súčasťou zonácie je aj prehodnotenie rozsahu chránených území a systému stupňov ochrany a zjednotenie dokumentov starostlivosti. Cieľom prehodnotenia je zjednodušenie, zjednotenie a sprehľadnenie národnej sústavy chránených území, aj vo vzťahu k územiám chráneným v rámci siete Natura 2000. Dôležité pri tomto procese bude zabezpečenie aspoň rovnakej úrovne ochrany pre územia, ktoré už sú v súčasnosti chránené. Toto prehodnotenie by malo prebehnúť do konca roku 2025. Počet stupňov ochrany sa môže tiež postupne znižovať na 3 – najprísnejšie chránené budú územia bez zásahov, územia druhého stupňa sa transformujú postupne na bezzásahové a tretí stupeň územia budú územia s aktívnym manažmentom. Každé územie by tiež malo vypracovaný samostatný dokument starostlivosti, ktorý by obsahoval nielen náležitosti potrebné pre ochranu prírody, ale aj starostlivosť o lesy či vodné toky alebo poľnohospodársku pôdu.

Štátnu správu v oblasti ochrany prírody vykonáva ministerstvo ako ústredný orgán štátnej správy. Inými orgánmi štátnej správy vo veciach ochrany prírody sú Slovenská inšpekcia životného prostredia (SIŽP), okresný úrad alebo obec. Orgány štátnej správy v oblasti ochrany prírody majú právomoc zasiahnuť v prípade ohrozenia životného prostredia. Štátna ochrana prírody SR (ŠOP SR) je odbornou organizáciou, ktorá dáva stanoviská, ktoré sú v mnohých (ale nie všetkých) prípadoch záväzné pre rozhodovaciu činnosť orgánov štátnej správy. Okresné úrady tak na základe stanovísk rozhodujú o náhodnej ťažbe, alebo schvaľujú programy starostlivosti o lesy. Odvolacím orgánom pre rozhodnutia okresných úradov sú okresné úrady v sídle kraja a následne samotné Ministerstvo životného prostredia SR, ktoré okrem iného vyhlasuje aj druhovú ochranu.

Výkon odbornej a štátnej správy ochrany prírody¹¹ môže byť zjednotený, samotná reforma je však skôr politickou otázkou. Agenda, ktorú v súčasnosti vykonávajú okresné úrady by mohla byť zabezpečená v rámci činností samostatných správ národných parkov. Z dlhodobého hľadiska táto zmena zvýši váhu rozhodovania štátnych ochranárov a prospeje systému ochrany prírody.

Mapa 2: Rozdelenie Slovenska podľa územnej kompetencie organizačných útvarov ŠOP SR pred reformou

Zdroj: ŠOP SR

Národné parky získali právnu subjektivitu v rámci riadiacej pôsobnosti MŽP SR. Znovunadobudnutie právnej subjektivity pre správy národných parkov by malo prebiehať postupne, keďže zmena prinesie vyššiu flexibilitu, ale aj vyššiu zodpovednosť správ národných parkov. Samostatné správy budú môcť spolu

¹¹ Pod odbornou správou sa tu myslia ochranári či lesníci, pod štátnou správou sa myslia najmä okresné úrady.

s osamostatnením viac prispôbiť svoje rozhodovanie lokálnemu kontextu a aktuálnym potrebám. Okrem flexibility však získajú aj zodpovednosť – napríklad nad procesmi verejného obstarávania, ale budú tiež musieť čeliť tlaku od rôznych záujmových skupín. Správy národných parkov by mali byť metodicky, organizačne a finančne preto riadené Ministerstvom životného prostredia SR a metodickú podporu bude správam národných parkov poskytovať Štátna ochrana prírody SR.

Dozor nad procesmi vykonávanými v dotknutom území bude vykonávať Rada národného parku. Relevantní aktéri z regiónu by sa takýmto spôsobom mohli spolupodieľať nielen na ochrane prírody, ale aj na rozvoji celého regiónu. Podobné rady národných parkov fungujú napríklad v Českej republike, v ktorej majú svojho zástupcu nielen samosprávy ale aj veľkí súkromní aktéri na území parku, či už ide o vlastníkov pozemkov alebo podnikateľov v službách a cestovnom ruchu.

Každý národný park by mal mať vypracovanú svoju víziu, poslanie a strategické ciele a kroky k dosiahnutiu rozvoja. V nej by malo byť zadefinované, ako má národný park v budúcnosti vyzeráť, nielen z pohľadu ochrany prírody, ale aj využívania ekonomického potenciálu. Príkladom projektov, ktoré majú za cieľ pozdvihnúť celého regiónu národných parkov, sú plány rozvoja mäkkého turizmu v národných parkoch Muránska planina a Poloniny z prostriedkov z Plánu obnovy a odolnosti SR. Do procesu jeho tvorby by mali byť zapojení ochranári aj lesníci v danej správe a mali by mať nastavené jasné a merateľné ciele. Stratégia rozvoja národných parkov by mala byť vypracovaná v súlade s Plánmi hospodárskeho a sociálneho rozvoja obcí.

Box 3: Koľko stojí divočina?

Hrubé náklady rozširovania bezzásahových území na 50 % súčasnej rozlohy národných parkov by podľa štúdie stáli verejné financie približne 11,6 mil. eur ročne v intervale 8,1 až 24,3 mil. eur.

Vysporiadanie sa s vlastníkmi lesov formou nájmov pri nezmenenom rozsahu bezzásahového územia by štát stálo približne 2,8 (1,5 až 9) mil. eur ročne. V prípade rozšírenia bezzásahovej zóny na 75 % územia národných parkov budú náklady štátu 17,1 (12,5 až 29,7) mil. eur ročne (Ministerstvo životného prostredia, 2020). Tieto sumy odzrkadľujú vyplácanie nájmov, náklady na zmluvnú starostlivosť, zníženie príjmov štátneho rozpočtu, rozpočtu samospráv a krátkodobé zníženie zisku štátnych lesníckych organizácií. Teda tieto sumy nepokrývajú súčasnú podobu národných parkov, kde správy plánujú naďalej hospodáriť, budú samostatnými organizáciami s rôznymi úlohami aj v turistickom ruchu.

Rozširovanie bezzásahových území by bez adekvátneho znížovania nákladov znamenalo tiež znížovanie zisku. Podnikom lesného hospodárstva by sa v strednodobom horizonte mohol zhoršiť hospodársky výsledok o približne 0,9 až 1,4 mil. eur ročne, pričom v období prvého roka dokonca o 6,3 až 10,5 mil. eur. Tento výpočet tiež vychádzal z predpokladov, že budúca bezzásahová zóna sa bude tvoriť spolovice zo štátnych a neštátnych pozemkov. Pravdepodobnejšie však je, že tá sa bude vytvárať viac z pozemkov obhospodarovaných štátom a preto dopad na štátne lesné podniky môže byť vyšší. Prebiehajúca reštrukturalizácia v Lesoch SR predpokladá, že negatívny dopad bude výrazne nižší a to najmä v prvom roku, kde hospodársky výsledok sa nemusí výrazne zhoršiť.

Keďže sa predpokladá, že zvyšovaním bezzásahových území sa zníži výber daní do štátneho rozpočtu, tento znížený príjem musí byť pokrytý z iných zdrojov. Štátny rozpočet príde pri rozšírení bezzásahových zón na 50 % rozlohy národných parkov o približne 2,7 mil. eur ročne a pri rozšírení na 75 % o 4,7 mil. eur. Ide v prvom rade o nižší výber DPH, dane z príjmu právnických osôb a zníženu dividendu, ktorú odvádzali Lesy SR. Zvyšovanie výmery bezzásahových území bude viesť k nižším príjmom z dane z nehnuteľností, čo zníži príjmy obcí o 430 tis. eur pri 50 % A zóne a o 730 tis. eur pri 75 % A zóne. Zníženie príjmov obcí však nenastane, keďže výpadky budú kompenzované z prostriedkov

Environmentálneho fondu. Na zabezpečenie organizačných a kompetenčných zmien boli jednorazové poplatky odhadnuté na výšku približne 10,2 eur na hektár.

Možnosťou ako sa vyrovnat' so súkromnými vlastníkmi je aj výkup do štátneho vlastníctva alebo zámena pozemkov. Ak by sa vykúpili pozemky len v dnešnej rozlohe bezzásahových území, stálo by to jednorazovo približne 73 mil. eur podľa znaleckých odhadov. Ak sa výkupmi zabezpečí bezzásahovosť na polovici rozlohy národných parkov stúpne výkupná cena na 244 mil. eur a pri troch štvrtinách by náklady stúpili na 374 mil. eur. Trhové výkupné ceny sa však môžu líšiť. K tejto výkupnej cene je ešte potrebné pripočítať iné každoročné náklady, napríklad na zmluvnú starostlivosť a na stratu príjmu štátnych organizácií a verejného rozpočtu. Rozširovanie území bez zásahu by však bolo najlacnejšie prostredníctvom zámen súkromných pozemkov za štátne.

Pri rozšírení bezzásahových území sa nepredpokladá výrazný dopad na mieru nezamestnanosti. Aj keď sektor zabezpečuje relatívne stabilnú zamestnanosť aj v časoch recesie, zamestnanosť v lesnom hospodárstve dlhodobo klesá a bez ohľadu na zmenu rozsahu ochrany národných parkov sa predpokladá pokračovanie tohto trendu. Ak by bolo prepúšťanie realizované postupne a najmä na úkor pracujúcich v dôchodkovom veku, o prácu by navyše prišlo približne 125 ľudí pri 50 % a 155 pri 75 % rozlohe bezzásahového územia v národných parkoch. Tieto čísla však neberú do úvahy ciele súčasnej reformy prírody, ktorá vytvorí nové pracovné miesta v cestovnom ruchu a ochrane prírody.

Dnes nie je možné presne kvantifikovať vplyv na zamestnanosť v drevospracujúcom priemysle, no dopad bude pravdepodobne oveľa miernejší než na samotnú ťažbu. Zvýšenie bezzásahových území, ktoré bude viesť k výraznejšiemu zvýšeniu cien v primárnom sektore, by znamenalo oveľa miernejšie zvýšenie cien v drevospracujúcom priemysle. Drevospracujúci priemysel je menej náročný na pracovnú silu než lesnícky sektor a keďže subjekty si vedia zabezpečiť drevo z rôznych zdrojov a zamestnanosť nie je naviazaná na územie ťažby dreva. Jedným z riešení môže byť tiež vyššie domáce využitie dreva namiesto exportu. Bez ohľadu na prípadné rozšírenie bezzásahových území bude musieť aj drevospracujúci sektor prejsť systémovými zmenami smerom k vyššej konkurencieschopnosti a produkcii výrobkov s vyššou pridanou hodnotou.

2.2 Hospodárenie národných parkov

Správa územia, potrebné investície a nové aktivity budú zároveň znamenať zvýšenie nákladov národných parkov. Novým nákladom bude tiež potreba investovať do turistickej infraštruktúry, ako sú napríklad návštevnícke centrá, nové chodníky či atrakcie pre turistov, čo si bude vyžadovať aj vyššie prevádzkové náklady. Správa územia, ktorú doteraz na štátnych pozemkoch v národných parkoch vykonávali lesnícke organizácie, si bude vyžadovať väčší počet zamestnancov. To platí v prípade intenzívneho aj prírode blízkeho hospodárenia v lesoch, dokonca aj v prípade vyhlásenia bezzásahového režimu na dotknutom území. Presné náklady budú závisieť práve od intenzity lesného hospodárenia.

Počet zamestnancov správ národných sa bude zvyšovať spolu s nákladmi správ národných parkov. Približne 43 % nákladov budú tvoriť mzdové náklady a podobné percento bude potrebné na ostatné prevádzkové náklady, čo je dokopy približne 21 mil. eur. V prvých rokoch budú správy investovať každoročne približne 3,3 mil. eur, čo tvorí zhruba 14 % z celkových výdavkov. Nové spravované územia si budú vyžadovať nových zamestnancov v hlavnej činnosti národných parkov, ako je ochrana a stráž prírody, turistické služby, ale aj lesníctvo. Právna subjektivita si zas bude vyžadovať vyššie kapacity v podporných administratívnych činnostiach. Správy budú mať väčšie možnosti nakladať z poskytnutými finančnými prostriedkami, uchádzať sa o granty, čo si takisto bude vyžadovať vyššiu zamestnanosť. Súčasný riaditeľstvo

ŠOP SR bude v novom systéme ochrany prírody plniť primárne metodicko-poradenské a koordinačné úlohy a bude dohliadať aj na plnenie medzinárodných záväzkov a koordinovať celoslovenský zber dát v oblasti ochrany prírody. Alternatívne môže ŠOP SR koordinovať aj ďalšie úlohy, ktoré je vhodnejšie vykonávať centrálnie nielen za účelom zvýšenia efektivity, ale aj za účelom poskytovania dátovej transparentnosti. Konkrétne ide napríklad o riadenie IT systémov. Počet zamestnancov ŠOP SR sa však po osamostatnení národných parkov zníži.

Tabuľka 3: Počty zamestnancov nových národných parkov v úvodnej fáze reformy

Národný park	Terajší zamestnanci ŠOP	Terajší zamestnanci štátnych lesných podnikov	Nové pracovné pozície	Sezónni zamestnanci	Spolu
Malá Fatra	19	1	8	0	28
TANAP	33	123	3	0	159
PIENAP	12	3	11	4	30
Poloniny	17	23	2	0	42
Slovenský raj	24	17	7	2	50
Muránska planina	14	21	10	0	45
Slovenský kras	14	0	10	0	24
NAPANT	28	4	14	4	50
Veľká Fatra	15	6	12	0	33
Celkovo	160	198	97	10	461

Zdroj: ŠOP SR

V rámci správ národných parkov sa počíta s obsadením novovytvorených odborných organizácií novými zamestnancami. Na jednotlivé správy národných parkov bude potrebné prijať nových zamestnancov na zabezpečenie chodu a činností odborných organizácií z ekonomického a účtovného hľadiska, ako aj z hľadiska ľudských zdrojov (mzdový účtovník, rozpočtár, finančný účtovník, referent majetku). Noví zamestnanci sú potrební aj na zabezpečenie odborných činností vrátane lesníckych činností, pričom tieto odborné pracovné pozície predstavujú okrem iných pozície lesníka, odborného lesného hospodára, referenta ochrany a manažmentu poľovnej zveri, referenta pre prírodu blízke hospodárenie, referenta pre integrovanú ochranu prírody či referenta pre odbyt. Počet zamestnancov v prípade ukončenia zonácie v šiestich správach národných parkov sa môže zvýšiť vzhľadom na rozšírenie ich činností. Ide o podnikateľskú činnosť, ako aj o odborné činnosti súvisiace s daným územím.

Pre ďalší rozvoj národných parkov bude potrebné posilniť a rozšíriť rady profesionálnych strážcov. Ich počet by mal dosiahnuť aspoň úroveň okolitých krajín a mali by byť adekvátne ohodnotení. V súčasnosti napríklad slovenský TANAP zamestnáva 15 strážcov, zatiaľ čo poľský Tatranský národný park má až 130 strážcov. V nemeckom národnom parku Müritz z viac ako 70 zamestnancov sú až 33 strážcovia, pričom takmer všetci z nich sú bývalí lesníci. V zime sa veľa z nich zapája do technických služieb vykonávaných na území národného parku. Okrem strážcov sa rozšíria aj rady iných zamestnancov jednotlivých správ, z čoho väčšinu budú tvoriť zamestnanci organizačne presunutí spolu s novými kompetenciami.

Správy národných parkov by sa mali sústrediť na svoje hlavné činnosti. Ostatné služby by mali byť poskytované vo forme koncesii. Podnikateľské činnosti, ktoré nesúvisia priamo so správou územia, by mali byť zabezpečované prostredníctvom koncesii. Môže sa jednať o gastronomické služby alebo hotelierstvo. Napríklad v národnom parku Plitvice v Chorvátsku sú správou riadené hotely v strate.

Inšpiráciu by mohli slovenské národné parky nábrať aj v zahraničí. Napríklad prírodný park Stara Planina v Srbsku spĺňa kritériá IUCN na polovici rozlohy bez zásahov, zatiaľ čo v zostávajúcom území sa pasie dobytok. Intenzita takéhoto využívania je nastavovaná na plochu, aby to biodiverzite prospievalo, nie

škodilo. Okrem toho fungujú v Nemecku pre vlastníkov lesov dotácie, ktoré sú financované z európskych zdrojov a podporujú udržateľné hospodárenie v národnom parku, ako napríklad v prírodnom parku Durínsky les.

Tabuľka 4: Príjem a počet zamestnancov v slovenských a zahraničných NP

Veľkosť NP		Menej ako 200 km ²	200 až 300 km ²	viac ako 300 km ²
Počet NP v SK		2	3	4
Počet NP v zahr. ¹²		19	4	9
Príjem na 100 km ² (eur)	Zahr. priemer	5 120 270	8 125 429	2 129 924
	SK priemer	822 689	281 394	157 808
	Pomer	6,22	28,88	13,5
Počet zamestnancov na 100 km ² pred SK reformou	Zahr. priemer	50,12	52,32	16,77
	SK priemer	20,28	6,61	3,68
	Pomer	2,47	7,92	4,56
Počet zamestnancov na 100 km ² po SK reforme	Zahr. priemer	50,12	52,32	16,77
	SK priemer	83,56	46,18	22,25
	Pomer	0,6	1,13	0,75

Poznámka: SK údaje pred reformou sa vzťahujú iba na organizácie ochrany prírody, nie na lesnícke organizácie, ktoré fungovali na území národných parkov

Zdroj: stránky národných parkov, ŠOP SR

Na území národných parkov je potrebné dobudovať návštevnícke a informačné centrá. Tie by sa, podobne ako to je štandardom v národných parkoch napríklad v Rakúsku, mali nachádzať v každom národnom parku. Investičná potreba nových návštevníckych centier sa odhaduje na približne 25 mil. eur a jej financovanie je plánované z európskych fondov. Jestvujúce návštevnícke centrá by sa mali obnoviť a modernizovať, aby spĺňali medzinárodné štandardy. V národných parkoch chýba tiež lepšia sieť náučných chodníkov a informačných tabúľ, prípadne jestvujúcu sieť treba obnoviť. Národné parky by mali tiež zvyšovať kvalitu svojich služieb modernizáciou resp. rekonštrukciou existujúcich turistických centier, údržbou turistických značených chodníkov, ale aj napríklad zabezpečením dobrej dostupnosti verejných toaliet.

Investície je možné financovať z rozpočtu riadiacej organizácie alebo z rôznych fondov, avšak prevádzkové náklady si budú správy národných parkov kryť z vlastného rozpočtu. Na úvodné investície by sa mali využiť napríklad zdroje z nového operačného programu, z ktorého časť bude môcť byť použitá na budovanie turistickej infraštruktúry. Vstup do návštevníckych centier spravidla nebýva poplatný a predaj suvenírov v centrách nepokryje ich prevádzkové náklady. Nové turistické a cyklistické trasy, ktoré nebudú priamo poplatné, bude nutné dotovať z rozpočtu národného parku. Vstup do múzeí je síce často poplatný, ale ich prevádzka je stratová, pretože počet návštevníkov je nedostatočný.

Box 4: Hospodárenie mestských lesov Bratislava

Mestské lesy Bratislava (MLB) sú príspevkovou organizáciou mesta Bratislava a vykonávajú činnosti podobné činnostiam v nových národných parkoch. MLB poberá od mesta príspevky najmä na bežné činnosti ako vysypávanie košov, kosenie lúk, údržbu lúk, lavičiek či zametanie cyklochodníkov. Z údajov poskytnutých mestským podnikom vyplýva, že vlastné príjmy majú MLB z ťažby dreva, poplatkov za poľovníctvo či z prenájmu altánkov na grilovanie, bufetov a domčekov na strome. Z európskych peňazí sa financovala napríklad výstavba ekocentra na Kamzíku, revitalizácia lúk či podpora biodiverzity.

¹² Benchmarkované národné parky, ktoré poskytli údaje, sú z Nemecka (Hainich, Müritzer, Berchtesgaden, Sächsische Schweiz, Schwarzwald, Bayerischer Wald), Rakúska (Gesäuse, Hohe Tauern, Thayatal, Donau-Auen, Neusiedler See), Poľska (Poleski, Tatrzański, Pieninski, Slowinski Park Narodowy), Českej republiky (Šumava, Krkonoše, Podyjí, České Švýcarsko) a Rumunska (Defileul Jiului, Munții Măcinului, Semenic - Cheile Carașului, Piatra Craiului, Cheile Bicazului – Hășmaș, Ceahlău, Călimani, Cozia, Buila – Vânturarița, Munții Rodnei, Domogled – Valea Cernei, Retezat/Cheile Nerei – Beușnița).

Na Slovensku sú MLB úspešným príkladom zmeny prístupu v spravovaní lesného územia, kde z celkovej obhospodarovanej plochy 3 000 ha spravujú až zhruba 54 % lesa v rámci zóny bez ťažby dreva. Mesto sa rozhodlo dať prioritu rozvoju svojich lesných pozemkov v súlade s ich oddychovou, rekreačnou a klimatickou funkciou. MLB zároveň zintenzívnili komunikáciu s verejnosťou, organizujú popularizačné podujatia či rôzne diskusie (kurzy včelárenia, diskusie o revitalizácii schátraných budov v lesoch), zlepšili dostupnosť lesov prostriedkami mestskej hromadnej dopravy, zredukovali frekvenciu nepovoleného parkovania návštevníkov.

Do roku 2014 sa v lesoch, ktoré spravovali MLB, ťažilo ročne 15 tis. – 16 tis. m³ dreva, pričom v roku 2014 sa presadila regulácia ťažby na okolo 7 tis. m³ dreva ročne. Pozitívom je, že v dôsledku kumulovania činností (ťažba dreva a zabezpečenie rekreačných aktivít), získali lesníci počas roka viac časového priestoru pre zvýšenie efektivity jednotlivých činností, napríklad z dôvodu poveternostných podmienok. Finančný výpadok v rozpočte MLB v dôsledku obmedzenia ťažby dreva vo výške okolo 300 000 eur ročne bol kompenzovaný mestom Bratislava.

Celkový trend návštevnosti MLB je rastúci, cez víkendy ich denne navštívi 7 tis. – 10 tis. návštevníkov. V rokoch 2020 a 2021 počas trvania pandemických opatrení sa návštevnosť počas niektorých víkendov vyšplhala až na 21 tis. – 30 tis. návštevníkov denne. Väčšina zamestnancov MLB sa zaoberá udržiavaním územia a turistickej infraštruktúry. Z hľadiska zamestnaneckej štruktúry sú z celkového počtu 25 zamestnancov 4 lesníci, pričom takmer polovica ich pracovnej náplne tvorí udržiavanie turistickej infraštruktúry.

Niektoré investície môžu vytvárať národným parkom zisk. Na Slovensku je príkladom ferrata Kysel v Národnom parku Slovenský raj, prípadne v nemeckom Bavorsku to je chodník v korunách stromov. Nie všetky národné parky potrebujú zásadné investície. TANAP je na hraniciach únosnosti vo vzťahu k turistickému zaťaženiu svojho územia, nie je tam zásadný priestor na rozvoj, ak nerátame budovanie lyžiarskych stredísk, čo je z hľadiska ochrany prírody problematická aktivita. Podobne to platí pre Pieniny, prípadne Malú Fatru, Slovenský raj a časti Nízkych Tatier, ktoré takisto nepotrebujú stimul, skôr reguláciu návštevnosti, aby nedochádzalo k preplneniu trás, čo vedie k znižovaniu kvality zážitku turistu.

Okrem fyzickej infraštruktúry je potrebné investovať aj do propagácie alebo do zázemia. Menej navštevované národné parky majú potenciál osloviť časť turistov, ktorým vadí vysoká návštevnosť preťažených národných parkov. Propagácia by sa mala zamerať práve na zvýraznenie silných stránok daného regiónu. Investície v zázemí sa týkajú nedostatočnej ubytovacej kapacity napríklad v národnom parku Poloniny alebo chýbajúcej kvalitnej verejnej dopravy v národných parkoch všeobecne. Národné parky by mali slúžiť ako organizácie podporujúce rozvoj ubytovacích kapacít regiónu a iných turistických služieb. Rozvoj individuálnej automobilovej dopravy sa prejavuje aj v národných parkoch a to vznikom zápch a nedostatkom parkovacích miest. Riešením je vybudovanie záchytných parkovísk mimo hlavných turistických centier a zabezpečenie ekologickej a frekventovanej hromadnej kyvadlovej dopravy na miesta začiatku turistických chodníkov, alebo atrakcií. To by riešilo aj častý problém s nemožnosťou využitia verejnej prepravy medzi východiskovými miestami turistických trás.

Investície do národných parkov budú smerovať aj do bezpečnosti návštevníkov. Cieľom bude minimalizovať možnosť dramatických stretnutí turistov a iných návštevníkov chránených území s medvedmi. Opatrenia a investície sa zamerajú najmä na zabezpečenie smetných košov, dostupnosť ochranných prostriedkov ako sú spreje proti medvedom alebo lepšie osvetlenie obývaných miest. Inšpiráciou by mohlo byť tiež Rumunsko, kde sú problémové medvede odchytené a dožívajú v prostredí ohradeného 70 hektárového útočiska. Útočisko je zároveň atrakciou pre turistov, ktorá generuje zisk. (Welttierschutzgesellschaft e.V., 2022)

Dôležité bude tiež benchmarkovanie a analýza výkonnosti jednotlivých správ pod dohľadom ŠOP SR a MŽP SR. Menšie organizácie môžu ale mať jednotkovo vyššie náklady aj na obstarávanie služieb a materiálu, ako by mohol v súťaži obstarat' centrálny orgán. Podobný problém nastal v Slovenskom vodohospodárskom podniku (SVP), ktorý sa napriek zjednoteniu odštepných závodov v roku 1997 úplne necentralizoval. To viedlo k neefektívnosti jednotlivých odštepných závodov a správ a vyšším nákladom na obstarávanie (IEP a ÚHP, 2017). Tieto riziká je možné eliminovať tým, že časť činností bude vykonávať MŽP SR. Príkladom môžu byť rámcové zmluvy na dodávky tovarov a služieb pre všetky správy alebo zabezpečenie podporných funkcií, ktoré nie je nevyhnutné vykonávať na každej správe zvlášť. Každá takáto zmena však musí byť posúdená samostatne, aby centralizácia nevedla späť k nižšej časovej a finančnej efektívnosti. Zároveň bude potrebné, aby si NP vytvárali aj rezervy v prípade neočakávaných výpadkov príjmov ako napr. v prípade pandémie COVID. V takýchto prípadoch by sa mali snažiť znižovať vlastné náklady a šetriť.

Tabuľka 5: Príjem a počet zamestnancov v prihraničných slovenských a zahraničných NP

Slovenský a zahraničný NP	Rozloha v km ²	Príjem na 100 km ² (eur)	Počet zamestnancov	Počet zamestnancov na 100 km ²
TANAP	738	235 772	35	4,74
Tatrzanski Park Narodowy	212	9 192 066	124	58,49
CHKO Dunajské luhy	123	666 667	22	17,89
NP Donau-Auen	93	Nie je dostupný	25	26,88
CHKO Horná Orava	587	106 303	14	2,39
Babiogórski Park Narodowy	34	Nie je dostupný	43	126,47
PIENAP	38	1 152 632	11	28,95
Pieniński Park Narodowy	23	16 722 408	45	195,65
NP Slovenský kras	346	127 168	11	3,18
Aggteleki Nemzeti Park	199	Nie je dostupný	Nie je dostupný	Nie je dostupný
NP Poloniny	408	46 569	13	3,19
NP Bieszczady	292	2 959 255	92	31,51
Užanský národný park	392	Nie je dostupný	180	45,92

Zdroj: Správy NP, ŠOP SR

2.3 Udržateľné financovanie ochrany prírody

Pre zabezpečenie dlhodobej ochrany prírody je potrebné zabezpečiť jej adekvátne financovanie. Zmenou súčasného stavu, v ktorom je ochrana prírody podfinancovaná a závislá od príjmov z európskych zdrojov, sa zabezpečí dlhodobá udržateľnosť ako aj určitá flexibilita pri ich využívaní. Preto bude potrebné zvýšiť výšku príjmov a zároveň zabezpečiť ich diverzifikáciu. Okrem štátneho rozpočtu a európskych zdrojov by si mali národné parky zabezpečiť časť príjmov aj samy z vlastných aktivít. Ekonomická sila národných parkov generuje už v súčasnosti príjmy v oblasti gastronómie, hotelierstva, turizmu a iných pridružených služieb. Veľký ekonomický potenciál chránených území môže však slúžiť aj ako zdroj príjmov pre dané územia. Ochrana prírody tvorí vlastné zdroje momentálne hlavne zo vstupného do jaskýň a rozšírením inovatívnych foriem financovania sa zníži závislosť ochrany prírody zo zdrojov zo štátneho rozpočtu alebo európskych zdrojov.

Financovanie ochrany prírody na Slovensku by malo byť postavené na viacerých pilieroch.

- zdroje zo štátneho rozpočtu, ktoré u nás tvorí zatiaľ iba malú časť príjmov národných parkov.
- financovanie z fondov (napr. SPP, štrukturálne fondy, program LIFE a iné).
- vlastné príjmy, napríklad zo vstupného, predaja dreva, koncesií a inej aktivity.

Viacpilierový systém funguje aj v zahraničí. Podobný systém funguje v Českej republike, kde 1/3 príjmov tvorí rozpočet, 1/3 je z projektov a 1/3 z iných zložiek, najmä z predaja dreva. V Poľsku sa k príjmom

pridávajú aj zdroje zo samospráv. Vo viacerých rakúskych národných parkoch sponzorské dary a tržby z poskytovania vlastných služieb tvoria až 10 % ich celkového príjmu. V navštevovanejších poľských národných parkoch tvoria vlastné príjmy aj viac ako tretinu celkových príjmov národného parku. V prípade Tatrzského národného parku ide až o 70 %. V Slovinsku je národný park Triglav financovaný aj zo samospráv, ktoré sa však podieľajú na rozhodovaní o národnom parku. V Maďarsku bolo v roku 2016 až 60 % príjmov z vlastných zdrojov – cca 11,6 mil. eur, vrátane príjmov zo Spoločnej poľnohospodárskej politiky.¹³

Rovnaký model fungovania a financovania by nemal platiť pre každý národný park. Napriek relatívnej blízkosti na severe stredného Slovenska, kde sa nachádza väčšina slovenských národných parkov, ich zameranie a ekonomický potenciál je rôznorodý. Niektoré z národných parkov potrebujú namiesto rozvoja skôr turizmus na najviac exponovaných miestach pretransformovať na jeho udržateľné formy. Každý z národných parkov by sa mal rozhodnúť pre vlastný spôsob rozvoja a na čo sa zamerať.

Medzi národnými parkmi by mala fungovať solidarita. Viacpilierové financovanie by malo zabezpečiť, že by štát prispieval viac na chudobnejšie národné parky tak, aby tie boli schopné vykonávať všetky aktivity. V rámci solidarity by tak buď zo štátneho rozpočtu alebo z iných dodatočných zdrojov mali byť zabezpečené základné funkcie každého národného parku. V Chorvátsku existuje systém, kde Plitvické jazerá a národný park Krka financujú ostatné národné parky. Alternatívou k solidárnemu pilieru zo štátneho rozpočtu by mohlo byť nastavenie projektovej podpory, ako je to v súčasnosti v prípade rozvoja turistického ruchu v regióne Muránskej planiny a Polonín z Plánu obnovy a odolnosti.

Box 5: Financovanie národných parkov v Poľsku

Správy národných parkov v Poľsku sú nezávislé inštitúcie zriadené zákonom. Chránené krajinné oblasti (Park krajobrazowy) patria pod vojvodstvá, teda samosprávne kraje. Národné parky nie sú medzi sebou solidarne, a teda nezdieľajú svoje výnosy. Možnosti financovania určuje zákon, ktorý povoľuje financovanie z rozpočtu štátu a vojvodstva, rôzne medzinárodné a národné fondy mimo štátneho rozpočtu (lesný fond, fond životného prostredia, dotácie z vojvodstva, EŠIF alebo SPP). Ďalším zdrojom sú výnosy zo vstupného, z predaja dreva, platby za ekosystémové služby alebo dotácie za obhospodarovanie lesa. V prípade Tatrzského národného parku tvorí vstupné až 37 % celkových príjmov.

Gorczański národný park má rozlohu približne 7 000 ha, čo je aj zo slovenského pohľadu menší národný park. Nachádza sa v Karpatoch v polohách do 1 300 m.n.m. vo vzdialenosti približne 70 km od Krakova. Národný park má vybudovanú dostatočnú turistickú infraštruktúru s informačnými tabuľami a návštevníckym centrom, ktoré slúži ako environmentálno-edukačné centrum. Veľká väčšina územia parku je v rukách štátu, 4 % tvoria súkromné pozemky a zvyšok je komunálne vlastníctvo. Rozpočet národného parku vo výške približne 1 mil. eur tvorí zo 45 % príspevok zo štátneho rozpočtu, príjmy z fondov mimo štátny rozpočet tvoria približne 40 % príjmov parku. Výnosy zo vstupného, ktoré je tak ako v iných národných parkoch v Poľsku zavedené, tvoria iba 15 % príjmov.

Vstupné sa vyberá na vyhradených chodníkoch, ale plánuje sa v tomto roku rozšíriť na celé územie parku. Výber vstupného je obmedzený na letnú sezónu od polovice apríla do polovice novembra. Lístky sa kupujú pomocou aplikácie alebo klasicky cez výber v kioskoch. Lístky je možné si kúpiť na 1, 3 alebo 7 dní. Cena najlacnejšieho lístka je 5 zlotých, teda asi 1,1 eura, z čoho park inkasuje menej ako polovicu. Z väčšej časti ide 15 % na horskú službu, 30 % tvorí náklad na obsluhu vstupných stánkov a zo zvyšku sa platí daň vo výške 23 %. Vstupné kontrolujú 22 strážcovia parku.

¹³ Rozhovory so zástupcami ochrany prírody zo zahraničia

3 Ochrana prírody a tržby v cestovnom ruchu

Chránené územia zaznamenávajú v priemere vyššie tržby v ubytovacom sektore v porovnaní s ostatnými územiai. Z našej ekonometrickej analýzy vyplýva, že v mikroregiónoch, kde je o stupeň vyššia ochrana, sú tržby ubytovacích zariadení v letnom období v priemere takmer dvojnásobne vyššie. Tento efekt potvrdzujú aj priestorové modely, pričom ich výsledky ukazujú, že vyšší priemerný stupeň ochrany v jednom mikroregióne má pozitívny vplyv aj na tržby ubytovacích zariadení v okolitých mikroregiónoch. Štatisticky významný pozitívny vplyv na tržby ubytovacích zariadení pri rovnakom stupni ochrany má tiež hornatosť. V prípade rovnakej hornatosti mikroregiónov zaznamenávajú vyššie tržby ubytovacie zariadenia v mikroregiónoch s vyšším priemerným stupňom ochrany.

Pri nastavovaní viacpilierového systému financovania národných parkov a diverzifikácie ich rozpočtových príjmov preto možno uvažovať aj so skutočnosťou, že národné parky sú oblasťami s vysokým ekonomickým potenciálom, ktorý sa pretavuje do vyšších tržieb užívateľov výhod spojených s ochranou prírody. Tento ekonomický potenciál chránených území potvrdzujú aj zahraničné štúdie z Rakúska, kde sa v prípade NP Hohe Tauern odhaduje, že jedno investované euro vytvorí takmer dve eurá.¹⁴ Využitie ekonomického potenciálu národných parkov prostredníctvom pozitívneho ekonomického dopadu na regionálny rozvoj navyše zvyšuje akceptovateľnosť národného parku v očiach miestneho obyvateľstva a politikov.

3.1 Čo hovoria zahraničné a domáce štúdie?

Zahraničná literatúra ukazuje pozitívny vzťah medzi význačnými prírodnými charakteristikami území a ich turistickou atraktivitou. Medzi charakteristiky turistických regiónov s vplyvom na turistický ruch patria okrem demografických, socioekonomických, kultúrnych a priestorových charakteristík tiež prírodné, medzi ktoré je možné zaradiť aj blízkosť chráneného územia či územia s osobitnou prírodnou krásou (Polyzos a Arabatzis, 2008; Marrocu a Paci, 2012; Giambona a Grassini, 2019). Faktory ovplyvňujúce atraktivnosť turistických destinácií sú všeobecne založené na teórii „push-pull“ faktorov. Ide o teóriu, ktorá vysvetľuje dôvody, pre ktoré sa turisti rozhodnú navštíviť danú destináciu, druh zážitku, ktorý chcú získať, ako aj typ aktivity, ktorú tam chcú vykonávať. „Push“ faktory sa týkajú individuálnej motivácie turistov a toho, ako vnímajú turistickú destináciu. „Pull“ faktory sa zas týkajú prírodných, kultúrnych lákadiel či rekreačných aktivít v turistickej destinácii (Giambona a Grassini, 2019).

Konečný výber determinantov turistického ruchu do veľkej miery závisí od fyzických či socioekonomických charakteristík skúmaných oblastí. Polyzos a Arabatzis (2008) sa pozerajú na determinanty turistickej atraktivity regiónov v Grécku, pričom zisťujú, že prítomnosť piesočnatých pláží a mora zásadne prispieva k celkovej turistickej atraktivite gréckych regiónov (Polyzos a Arabatzis, 2008). Zhang a Jensen (2007) v modeli s fixnými efektmi porovnávajú 133 krajín počas 15 rokov a ukazujú význam „pull“ faktorov turistických destinácií, akými sú prírodné bohatstvo či infraštruktúra. Šergo et al. (2014) zase na základe výsledkov modelu ukazujú, že prítomnosť chránených území má pozitívny vplyv na turizmus v Chorvátsku a taktiež zisťujú, že väčšia vzdialenosť medzi krajinou pôvodu turistov a Chorvátskom znižuje dopyt po turizme.

Viacere štúdie ukazujú zásadný vplyv polohy územia vo vzťahu k jeho okoliu. Tieto štúdie aplikujú gravitačné modely, ktoré vychádzajú z predpokladu, že z miest, ktoré sú bližšie k turistickým destináciám, prúdi do týchto destinácií väčší tok turistov. Gálvez, et al. (2014) v rámci 17 španielskych regiónov za obdobie rokov 2004 až 2008 ukazujú, že HDP na obyvateľa v mieste pôvodu turistu má štatisticky významný pozitívny dopad na tok turistov do ďalších regiónov. Z hľadiska metodológie využívajú Giambona a Grassini (2019) Bradley-Terryho model, ktorý predstavuje alternatívu ku gravitačnému modelu. Pomocou Bradley–Terryho

¹⁴ Výška multiplikátora pre investície sa v prípade NP Hohe Tauern odhaduje na úroveň 1,94 (Institut für Verkehr und Tourismus - Innsbruck, 2004).

modelu odvodzujú rebríček 20 talianskych regiónov z hľadiska ich turistickej atraktívnosti. V modeli pracujú s početnými premennými vrátane príjmu na obyvateľa, kvality turistickej infraštruktúry či prítomnosti prírodných parkov a rezervácií. Okrem štatistickej významnosti zahrnutých premenných tiež ukazujú, že z hľadiska súťaže medzi regiónmi má zásadný význam atraktívnosť okolitých regiónov. Gravitačný model využívajú tiež Marrocu a Paci (2012), ktorí analyzujú turistický ruch v rámci 107 talianskych provincií, pričom odhalili prítomnosť štatisticky významnej priestorovej korelácie vyplývajúcej zo susedstva miesta pôvodu a destinácie turistov.

Turistický ruch spravidla pozitívne ovplyvňuje aj regióny v okolí turistických oblastí, a tak viacerí autori zahŕňajú vo svojich analýzach tiež priestorový charakter turizmu. Priestorový charakter zachytávajú pomocou sofistikovanejších modelov s priestorovou interakciou. Romão a Saito (2017) analyzujú výkonnosť cestovného ruchu v japonských prefektúrach, ktorú merajú prostredníctvom regionálneho domáceho produktu v prepočte na obyvateľa v turistickom sektore. Autori zisťujú, že zahrnutie priestorovo posunutej závislej premennej umožňuje identifikovať pozitívne priestorové vedľajšie efekty vyplývajúce z dynamiky cestovného ruchu v jednom regióne na susedné regióny (Romão a Saito, 2017).

K odhaleniu podobných priestorových závislostí ako Romão a Saito (2017) prišli aj ďalšie zahraničné štúdie (Yang a Wong, 2012; Yang a Fik, 2014). Yang a Wong (2012) sa zaoberajú turizmom v 341 mestách pevninskej Číny. Autori do priestorového modelu zahŕňajú priestorovo posunutú závislú premennú, pričom zisťujú, že z hľadiska turistického ruchu je okrem fyzickej infraštruktúry a turistických lákadiel štatisticky významným determinantom tiež otvorenosť mesta voči zahraničným turistom (merané podielom priamych zahraničných investícií na celkovom HDP mesta). Yang a Fik (2014) vo svojej štúdii pridávajú analýzu priestorovej heterogenity, ktorá predpokladá inú dynamiku turizmu v rôznych častiach Číny. Pomocou priestorového modelu autori zisťujú, že priestorové efekty rastu cestovného ruchu poháňaného zahraničnými turistami sú väčšie v oblasti severozápadu a severu Číny.

Na Slovensku sa na základe štúdie z TANAPu ukázal pozitívny súvis medzi mierou ochrany prírody a hodnotou rekreácie v národnom parku vnímanou turistami. Getzner a Švajda (2015) vypracovali ekonometrickú analýzu návštevnosti TANAPu pre rôzne scenáre jeho rozvoja. Výsledky získané vyhodnotením dotazníkov ukázali, že turisti v národnom parku by v priemere TANAP navštevovali menej, ak by sa v národnom parku realizoval jeden zo scenárov jeho rozvoja, ktorý počíta s vybudovaním ďalších hotelov, lanoviek, reštaurácií či veľkého lyžiarskeho strediska. Getzner a Švajda (2015) odhadli, že v prípade takéhoto rozvoja TANAPu by v priemere turisti zaznamenali pokles hodnoty rekreácie spojenej s pobytom a aktivitami v národnom parku aspoň o 30 %. Turisti v TANAPe taktiež uviedli ochotu platiť ročne od 23 do 26 eur, aby sa predišlo neželanému rozvoju národného parku.

3.2 *Dáta a metodika*

Kvantitatívny odhad dopytu po cestovnom ruchu na Slovensku sme realizovali pomocou tržieb ubytovacích zariadení na úrovni mikroregiónov, ktoré kopírujú hranice príslušnosti k poštovým smerovým číslam (PSČ).¹⁵ Tržby ubytovacích zariadení (UZ) boli spočítané za letné obdobie jún až september roku 2020, ako aj za zimné obdobie január až marec roku 2020.¹⁶

¹⁵ PSČ na Slovensku pokrývajú buď viacero obcí, alebo v prípade desiatok miest jedno PSČ pokrýva len časť mesta. V prípade, že mesto je pokryté viacerými PSČ, tieto PSČ sme zjednotili na úroveň mesta. Pojmy „mikroregión“ a „územie PSČ“ v texte považujeme za synonymá.

¹⁶ Dáta o tržbách ubytovacích zariadení boli poskytnuté Finančnou správou SR za obdobie roka 2020 a za mesiace január až september roku 2021. Z tohto časového intervalu sme do analýzy vybrali primárne obdobie leta 2020, keďže sme vychádzali z predpokladu, že turistické ubytovania majú svoj sezónny vrchol práve v letných mesiacoch a mnohé turistické ubytovacie zariadenia fungujú len v lete. V analýze ale tiež zahrňame model, v ktorom pracujeme s tržbami za zimné mesiace január až marec roku 2020. Vychádzajúc z predpokladu, že neturistické ubytovanie je typické pre mestá, efekt týchto typov ubytovania sme čiastočne oddelili od efektu turistického ubytovania zahrnutím binárnej premennej, ktorá určuje sídelný typ mikroregiónu (či je centrom mikroregiónu mesto alebo obec). Pandémia ochorenia COVID-19 a prísnejšie opatrenia v súvislosti s pandémiou sa

Dáta o tržbách UZ boli poskytnuté vo forme kategorickej premennej s tržbami buď 0 eur alebo s tržbami v intervaloch po 10 000 eur.¹⁷ V takejto forme boli dáta poskytnuté z dôvodu zachovania dôvernosti údajov. V analýze pracujeme so strednými hodnotami jednotlivých intervalov.¹⁸ V modeli sme pracovali s celkovými tržbami UZ, ktoré sú ovplyvnené tiež veľkosťou populácie mikroregiónu, a tak sme v modeli zahrnuli počet obyvateľov mikroregiónu.¹⁹ Keďže v mnohých obciach SR sa neposkytujú ubytovacie služby, tak z celkových 1290 mikroregiónov sú tržby ubytovacích zariadení za sledované obdobie až v 775 prípadoch nulové.

Tabuľka 6: Tržby ubytovacích zariadení v letnom období a frekvencie pre jednotlivé intervaly

Tržby ubytovacích zariadení	Počet	Frekvencia v %
0	775	60,08 %
0 – 10 000	17	1,32 %
10 000 – 20 000	192	14,88 %
20 000 – 30 000	59	4,57 %
30 000 – 40 000	25	1,94 %
40 000 – 50 000	14	1,09 %
50 000 – 100 000	55	4,26 %
100 000 – 200 000	64	4,96 %
200 000 – 300 000	26	2,02 %
300 000 – 400 000	9	0,7 %
400 000 – 500 000	8	0,62 %
500 000 – 1 000 000	25	1,94 %
1 000 000 – 5 000 000	18	1,4 %
5 000 000 – 9 025 000	3	0,23 %
Celkovo	1290	100 %

Zdroj: vlastné spracovanie podľa IEP

Charakteristika pracovnej sily a ďalšie socioekonomické charakteristiky mikroregiónov majú vplyv na kvalitu turistických služieb a na turizmus celkovo. V našej analýze sa pozeráme na mieru nezamestnanosti, priemerné ceny bytov a celkové rozpočtové príjmy obcí. Očakávame, že s narastajúcou mierou nezamestnanosti budú klesať tržby ubytovacích zariadení v mikroregiónoch, zatiaľ čo vyššie príjmy rozpočtov obcí budú spojené s vyššími tržbami. Ďalej predpokladáme, že vyššie ceny bytov v mikroregióne súvisia tiež s vyššími cenami za ubytovanie.²⁰ Niektoré slovenské mikroregióny sú odľahlejšie, a teda pre turistov ťažšie dostupné. V súlade s predpokladom gravitačných modelov (Giambona a Grassini, 2019; Gálvez, et al., 2014; Marrocu a Paci, 2012) preto očakávame, že väčšia miera odľahlosti mikroregiónu bude mať negatívny dopad na tržby ubytovacích zariadení.

Hlavným skúmaným determinantom tržieb ubytovacích zariadení je atraktivita mikroregiónu, ktorú meriame prostredníctvom priemerného stupňa ochrany v danom mikroregióne. Priemerný stupeň ochrany sme spočítali ako aritmetický priemer stupňov ochrany jednotlivých území vážený rozlohou týchto

začali zavádzať v marci 2020. Analýzu sme tak robili prevažne s tržbami UZ počas tohto špecifického obdobia, čo môže predstavovať problém, ak sa v roku 2020 turisti rozhodovali v súvislosti s dovolenkovaním a ubytovaním inak než roky predtým. Samotná pandémia však spôsobila priestorovo symetrický šok, ktorý prijatými opatreniami zasiahol celé územie Slovenska rovnako (odlišný režim pre rôzne časti Slovenska začal platiť až neskôr). Samotné protiepidemické opatrenia preto nepredstavujú problém z hľadiska validity výsledkov analýzy.

¹⁷ V analýze sme pracovali s celkovými tržbami ubytovacích zariadení, ktoré patria k týmto NACE kategóriám: Hotelové a podobné ubytovanie (55100); Turistické a iné krátkodobé ubytovanie (55200); Autokempingy, táboriská a miesta pre karavany (55300).

¹⁸ Z týchto stredných hodnôt NACE kategórií sme následne spočítali súčet pre jednotlivé mikroregióny.

¹⁹ Vplyv počtu obyvateľov na celkové tržby je dostatočne zohľadnený, keďže korelácia medzi počtom obyvateľov a tržbami UZ je takmer 70 %.

²⁰ Pri zahrnutí oboch premenných v modeli je efekt nezamestnanosti na tržby UZ štatisticky nevýznamný, no v prípade, že v modeli nezahrnieme cenu bytov, tak efekt nezamestnanosti je štatisticky významný a záporný (vyššia nezamestnanosť v mikroregióne súvisí s nižšími celkovými tržbami UZ na území daného mikroregiónu). Tento rozdiel je spôsobený tým, že korelácia medzi týmito dvoma premennými je až -0,52.

území v rámci mikroregiónu.²¹ Očakávame, že podobne ako v zahraničných štúdiách, ktoré skúmajú vplyv prítomnosti chránených území na turizmus (Polyzos a Arabatzis, 2008; Šergo, et al., 2014), bude tento vplyv pozitívny. V prípade modelu, v ktorom sa pozeráme na tržby ubytovacích zariadení v zimných mesiacoch, zahŕňame premennú, ktorá ukazuje prítomnosť lyžiarskeho strediska na území mikroregiónu. V analýze tiež pracujeme s kontrolnými premennými ako počet obyvateľov a rozloha mikroregiónu, ako aj sídelný charakter mikroregiónu, teda či je jeho centrom mesto alebo obec.

Keďže väčšina chránených území na Slovensku sa nachádza v hornatých oblastiach, za účelom oddelenia vplyvu ochrany územia od hornatosti územia na tržby UZ pridávame do modelu tiež hornatosť mikroregiónov. Vo finálnom modeli sme napokon vylúčili premennú, ktorá meria lesnatosť mikroregiónu, keďže táto premenná vykazovala vysokú koreláciu s premennou „hornatosť“.²² Pri zahrnutí oboch premenných v modeli sa pozitívny efekt hornatosti na tržby UZ zvýšil, zatiaľ čo efekt lesnatosti sa zmenil na záporný (viac v Prílohe E). Tento fenomén zrejme súvisí s tým, že pohoria s nezalesnenými vrcholovými časťami zvyšujú turistickú atraktivitu vo väčšej miere než pohoria bez alpínskych pásiem. Detailné výsledky modelov pre zimné i letné mesiace sa nachádzajú v Prílohe E.

Tabuľka 7: Súhrnné štatistiky premenných pre mikroregióny²³

	Aritmetický priemer	Min	Max
Závislé premenné			
Tržby ubytovacích zariadení v lete (eur)	77 193,8	0	9 025 000
Tržby ubytovacích zariadení v zime (eur)	64 387,6	0	14 110 000
Atraktivita regiónu			
Priemerný stupeň ochrany (bezrozmerné číslo)	1,27	1	4,4
Hornatosť (m n. m.)	617,18	100	2655
Lyžiarske stredisko (áno / nie)	0,06	0	1
Odľahlosť regiónu			
Vzdialenosť od krajského mesta (minúty)	59,92	0	153,2
Socioekonomické charakteristiky regiónu			
Miera nezamestnanosti (%)	8,11	3,79	20,66
Ceny bytov (eur za m ²)	1 356,92	171	3 053
Rozpočtové príjmy obcí (eur per capita)	897,13	0	5 800,01
Ďalšie charakteristiky regiónu			
Počet obyvateľov	4 224,98	128	432 864
Rozloha (km ²)	37,61	2,51	364
Mesto (áno / nie)	0,11	0	1

Zdroj: vlastné spracovanie podľa IEP

Box 6: Metodika

Z hľadiska metodológie analyzovania turistického ruchu predstavujú základ obyčajné regresie aplikované na panelové či prierezové dáta. Podobne náš výsledný model pre tržby ubytovacích zariadení pre

²¹ Ak napríklad 50 % rozlohy mikroregiónu tvorí územie s 5. stupňom ochrany a zvyšné územie patrí do 1. stupňa ochrany, tak priemerný stupeň ochrany v danom mikroregióne je 3.

²² Korelácia medzi týmito dvoma premennými bola až 0,8.

²³ Priemerný stupeň ochrany bol spočítaný ako vážený aritmetický priemer rozlohy území rôznych stupňov ochrany v rámci mikroregiónu. Ak 50 % rozlohy mikroregiónu má 5. stupeň ochrany a zvyšné územie 1. stupeň ochrany, tak priemerný stupeň ochrany je 3. Hornatosť je daná nadmorskou výškou (m n. m.) najvyššieho vrchu na území PSČ. V prípade, že mikroregión nemá hornatý charakter, bola použitá nadmorská výška obce. Vzďialenosť od krajského mesta je vzdialenosť autom z centra mikroregiónu k najbližšiemu krajskému mestu v minútach. Miera nezamestnanosti (%) je za jún 2020 v okrese, v ktorom sa nachádza mikroregión. Ceny bytov (eur) sú dané priemernou cenou za m² plochy bytu na konci roka 2021 v okrese, v ktorom sa nachádza mikroregión. Rozpočtové príjmy obcí (eur) sú dané súčtom príjmov bežného a kapitálového rozpočtu v prepočte na obyvateľa za rok 2020.

mikroregión i sme odhadli najprv pomocou metódy najmenších štvorcov (OLS) na prierezné dáta. Rovnica OLS (1) má nasledovnú formu:

$$y_i = \mathbf{X}\boldsymbol{\beta} + \epsilon \quad (1)$$

kde y_i označuje tržby ubytovacích zariadení v mikroregióne i , \mathbf{X} označuje vektor nezávislých premenných, ktorých zoznam je uvedený v Tabuľke 2 a ϵ je chybová premenná.

S výnimkou premenných „mesto“, „lyžiarske stredisko“ a „miera nezamestnanosti“ boli všetky premenné v modeli pretransformované do logaritmov. Odhadnuté koeficienty zlogaritmovaných premenných tak možno interpretovať ako percentuálnu zmenu tržieb ubytovacích zariadení v dôsledku 1 % nárastu danej nezávislej premennej. Keďže testy ukázali, že odhadnutý OLS model trpí heteroskedasticitou, podobne ako Šergo et al. (2014) sme model odhadli znovu pomocou Whiteovho kovariančného estimátora konzistentného s heteroskedasticitou.

V druhom kroku sme tržby ubytovacích zariadení pre mikroregión i odhadli pomocou troch priestorových modelov: modelu s priestorovo posunutými nezávislými premennými (SLX), modelu s priestorovými chybami (SEM) a modelu s priestorovo posunutou závislou premennou (SAR).

V prípade SLX modelu (2) vychádzame z predpokladu, že nezávislé premenné v mikroregiónoch ležiacich v okolí mikroregiónu i ovplyvňujú celkové tržby ubytovacích zariadení v mikroregióne i . Priestorovo posunuté nezávislé premenné sme vytvorili z tých nezávislých premenných, ktoré vyšli štatisticky významné v základnom modeli odhadnutom pomocou OLS. V prípade SEM modelu (3) predpokladáme, že nezávislé premenné, ktoré nezahŕňame v modeli a majú vplyv na tržby ubytovacích zariadení, sú priestorovo korelované, čo sa prejavuje na priestorovej korelácii chýb. SAR model (4) zas predpokladá efekty prelievania, kedy vyššie tržby ubytovacích zariadení v mikroregióne i majú pozitívny vplyv na tržby ubytovacích zariadení v okolitých mikroregiónoch.

Jednotlivé priestorové modely:

$$y_i = \mathbf{X}\boldsymbol{\beta} + W_{ij}\mathbf{X}\boldsymbol{\theta} + \epsilon \quad (2)$$

$$y_i = \mathbf{X}\boldsymbol{\beta} + \lambda W_{ij}\mathbf{e} + \mathbf{u} \quad (3)$$

$$y_i = \rho W_{ij}y_i + \mathbf{X}\boldsymbol{\beta} + \epsilon \quad (4)$$

kde ϵ , \mathbf{e} a \mathbf{u} sú chybové premenné, W_{ij} je priestorová matica, pričom w_{ij} sú prvky tejto matice a kde θ , λ a ρ sú priestorové koeficienty, ktoré ukazujú intenzitu priestorových interakcií.

Priestorovú maticu sme vytvorili na základe času cestovania v minútach autom medzi centrami mikroregiónov (obec alebo mesto, kde sídli pošta pre územie daného PSČ). Matica má inverzné hodnoty, pričom sme túto maticu riadkovo normalizovali. Časové vzdialenosti v matici nad 100 minút sme nahradili nulou.

Z hľadiska interpretácie modelu SLX (ako aj SAR modelu) je nutné rozlišovať priame a nepriame efekty premenných, ku ktorým boli v modeli pridané ich priestorovo posunuté varianty. Priamy efekt je daný odhadnutým koeficientom pre danú premennú, pričom meria efekt zmeny tejto premennej v mikroregióne i na tržby v mikroregióne i . Nepriamy efekt meria vplyv zmeny premennej v okolitých mikroregiónoch j na tržby v mikroregióne i . Nepriamy efekt vieme spočítať nasledujúcim spôsobom:

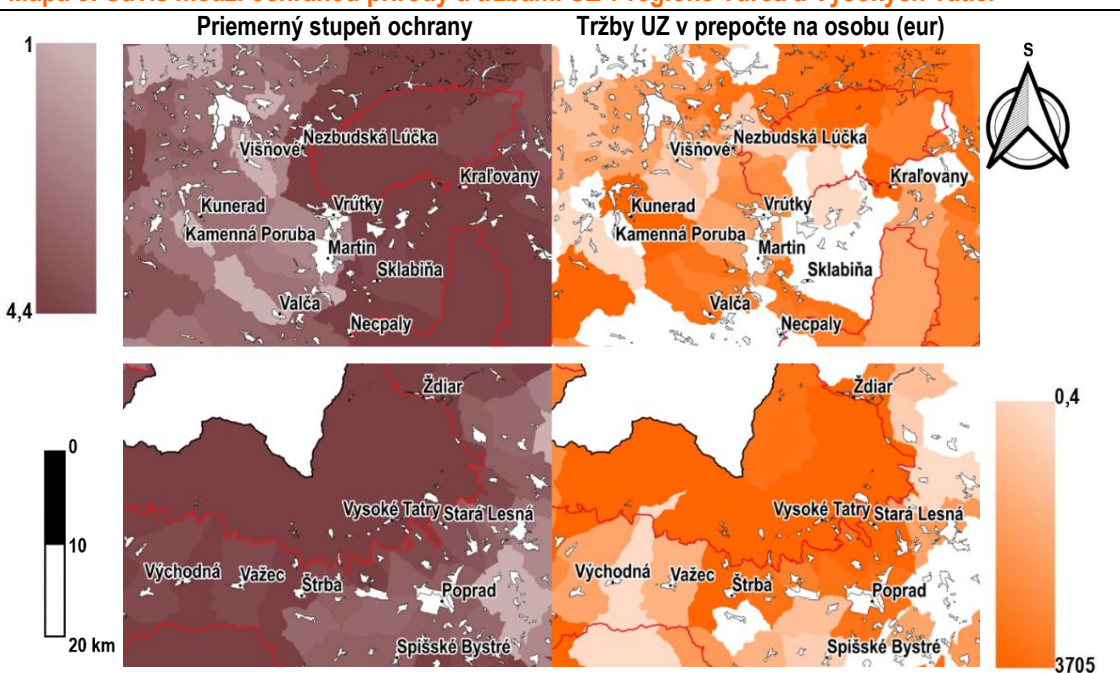
$$\Delta\mathbf{y} = \boldsymbol{\beta}W\mathbf{1} \quad (5)$$

kde $\mathbf{1}$ označuje jednotkový vektor a β prislúcha ku koeficientu, ktorý je odhadnutý pre priestorovo posunutú nezávislú premennú. Celkový efekt je potom možné spočítať ako súčet priameho a nepriameho efektu.

3.3 Odhad vplyvu chránených území na tržby v cestovnom ruchu

Ubytovacie zariadenia v mikroregiónoch s vyšším priemerným stupňom ochrany majú štatisticky významne vyššie tržby než zariadenia v oblastiach s nižšou ochranou prírody. V mikroregiónoch, kde je o stupeň vyššia ochrana, sú tržby ubytovacích zariadení v letnom období v priemere takmer dvojnásobne vyššie. Tento efekt potvrdzujú aj priestorové modely, pričom ich výsledky ukazujú, že vyšší priemerný stupeň ochrany v jednom mikroregióne má pozitívny vplyv taktiež na tržby ubytovacích zariadení v okolitých mikroregiónoch. Turisti, ktorí chcú navštíviť chránené územie, si tak volia možnosť ubytovať sa aj v niektorom z blízkych mikroregiónov. Turisti sa preto ubytujú v Martine či Vrútkach v podhorí Veľkej Fatry alebo v prípade TANAPu v Starej Lesnej či Poprade, ktoré ležia v podhorí Vysokých Tatier (viď Mapa 3).

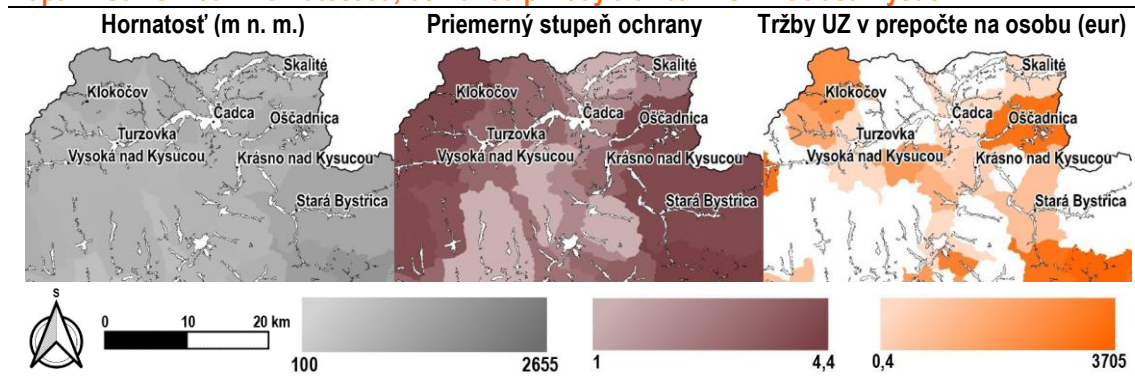
Mapa 3: Súvis medzi ochranou prírody a tržbami UZ v regióne Turca a Vysokých Tatier

Zdroj: vlastné spracovanie

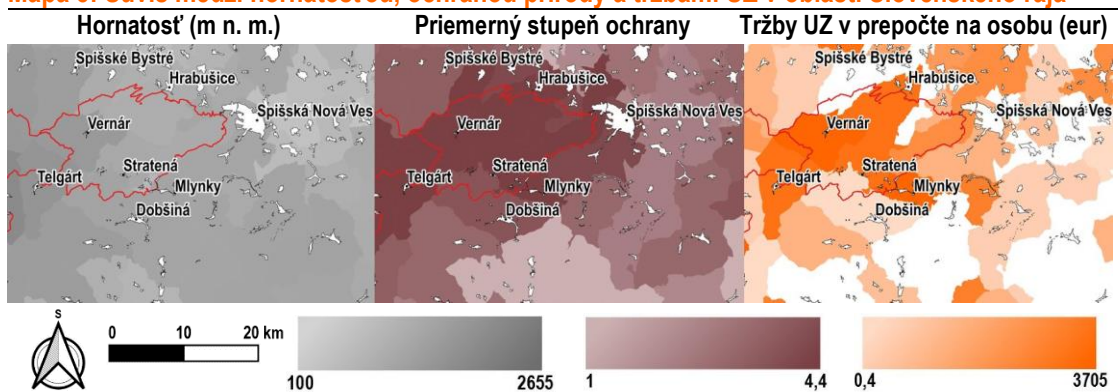
Štatisticky významný pozitívny vplyv na tržby ubytovacích zariadení má tiež hornatosť mikroregiónu. Dvojnásobné zvýšenie nadmorskej výšky najvyššieho kopca v mikroregióne znamená nárast tržieb ubytovacích zariadení v priemere o viac ako 70 %. Keďže väčšina chránených území na Slovensku sa nachádza v hornatejšom prostredí, zakomponovanie hornatosti v modeli nám umožnilo porovnať podobne hornaté územia, ktoré sa líšia v miere ochrany. Odhadnutý štatisticky významný efekt ochrany prírody tak ukazuje, že v prípade rovnakej hornatosti mikroregiónov zaznamenávajú vyššie tržby ubytovacie zariadenia v mikroregiónoch s vyšším priemerným stupňom ochrany. Túto skutočnosť možno pozorovať napríklad v regióne Kysúc (viď Mapa 4), kde sa na podobne hornatom území (sivá farba) sústreďujú tržby ubytovacích zariadení (oranžová farba) najmä v mikroregiónoch s vyšším stupňom ochrany (bordová farba). Rovnako v podobne hornatej oblasti národného parku Slovenský raj (viď Mapa 5) zaznamenávajú najvyššie tržby ubytovacie zariadenia v jadrovej časti národného parku s najvyšším stupňom ochrany.

Mapa 4: Súvis medzi hornatost'ou, ochranou prírody a tržbami UZ v oblasti Kysúc

Zdroj: vlastné spracovanie

Mapa 5: Súvis medzi hornatost'ou, ochranou prírody a tržbami UZ v oblasti Slovenského raja

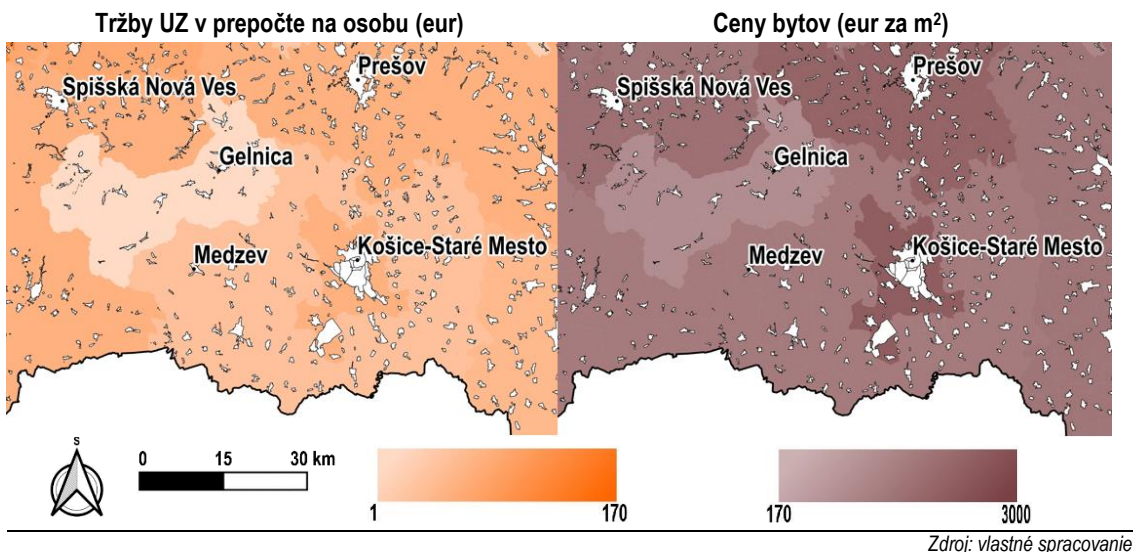

Zdroj: vlastné spracovanie

Turisticky atraktívne prírodné oblasti sa spravidla nachádzajú vo väčšej vzdialenosti od najväčších miest, a tak väčšia odľahlosť mikroregiónu súvisí s vyššími tržbami ubytovacích zariadení. Z výsledkov modelov vyplýva, že o tretinu dlhšie cestovanie autom od najbližšieho krajského mesta do centra mikroregiónu zvýši tržby ubytovacích zariadení v priemere o viac ako 10 %. Viac ako pätina obyvateľstva na Slovensku býva v krajských mestách, pričom sa ukazuje, že za rekreáciou sa ľudia z týchto centier presúvajú skôr do vzdialenejších prírodných oblastí než do iných krajských miest. V prípade dlhšieho cestovania majú ľudia tendenciu stráviť v regióne viac nocí, a tak vo väčšej miere zvýšiť tržby tamojších UZ. Výsledky modelov tiež naznačujú, že väčší počet obyvateľov v mikroregióne prirodzene prináša väčšiu ponuku bývania, a tým aj celkovo vyššie tržby ubytovacích zariadení v mikroregióne. Mestský charakter mikroregiónu prináša v priemere takmer o 4 % vyššie tržby. Výsledky priestorového modelu ukazujú, že mestský charakter mikroregiónu má pozitívny vplyv taktiež na tržby ubytovacích zariadení v priľahlých mikroregiónoch. Mikroregióny, kde je o 1 % väčšia populácia v porovnaní s inými mikroregiónmi, majú v porovnaní s týmito mikroregiónmi v priemere o viac ako 1 % vyššie tržby. Ide pravdepodobne o vplyv väčšej dostupnosti služieb v mestách než na vidieku.

Positívny vplyv na tržby ubytovacích zariadení majú aj ceny bytov. V mikroregiónoch, kde sú ceny bytov o 10 % vyššie, sú tržby ubytovacích zariadení vyššie v priemere o takmer 15 %. Túto súvislosť je možné pozorovať na východnom Slovensku (viď Mapa 5), kde vyššie ceny bytov v oblasti Košíc, Prešova a Spišskej Novej Vsi znamenajú tiež vyššie tržby ubytovacích zariadení v týchto oblastiach v porovnaní s priľahlými oblasťami Medzeva či Gelnice. V prípade vyšších cien nehnuteľností majú ubytovacie zariadenia vyššie náklady, v dôsledku čoho musia mať aj vyššie ceny za ubytovanie.

Mapa 6: Súvis medzi tržbami UZ a cenami bytov v oblasti východného Slovenska

V zimných mesiacoch je efekt prítomnosti chráneného územia na tržby ubytovacích zariadení oproti letným mesiacom menší, no stále štatisticky významný. Zvýšenie ochrany na území mikroregiónu súvisí so zvýšením tržieb ubytovacích zariadení v zimnom období zhruba o 80 %. Efekt hornatosti na tržby je v prípade zimných mesiacov oproti letným menší, čo sa dá vysvetliť tým, že zahrnutie premennej „lyžiarske stredisko“, ktorého prítomnosť v mikroregióne súvisí tiež s hornatnosťou mikroregiónu, prebralo v modeli pre zimné mesiace časť efektu hornatosti na tržby ubytovacích zariadení. Dvojnásobné zvýšenie nadmorskej výšky najvyššieho kopca v mikroregióne znamená nárast tržieb ubytovacích zariadení v priemere zhruba o 40 %. Prítomnosť lyžiarskeho strediska prináša mikroregiónu v priemere takmer o 4 % vyššie tržby. Vzdialenosť mikroregiónu od najbližšieho krajského mesta sa v prípade modelu s tržbami v zimných mesiacoch neukazuje ako štatisticky významná. Vplyv ceny bytov, počtu obyvateľov a sídelného charakteru mikroregiónu na tržby ubytovacích zariadení je v zimných mesiacoch podobný letným mesiacom.

4 Spravodlivé a udržateľné financovanie národných parkov

Jednotlivci a subjekty využívajúce pozitívne externality ochrany prírody by sa mali spolupodieľať na financovaní národných parkov. Chránené územia, ako územia s vysokým ekonomickým potenciálom, sú prínosom pre ich užívateľov a pre celý región. Jednotliví návštevníci a podnikatelia v oblasti národných parkov využívajú atraktivitu týchto území, čo im prináša finančné aj nefinančné benefity. Návštevníci by sa preto mohli spolupodieľať na spolufinancovaní ochrany prírody napríklad platením vstupného na isté trasy, atrakcie alebo platením dane za ubytovanie. Podnikatelia by mohli financovať ochranu prírody cez koncesie z podnikania v národných parkoch, prípadne platbami za ekosystémové služby. Dôležitým, doposiaľ menej využívaným zdrojom, môžu byť prostriedky zo Spoločnej poľnohospodárskej politiky.

Viacpilierové financovanie národných parkov zabezpečí zdroje zo štátneho rozpočtu, rôznych finančných nástrojov a z vlastných zdrojov samostatných národných parkov. Podobne ako to je v iných krajinách v zahraničí, viaczdrojové financovanie zabezpečí dlhodobú udržateľnosť národných parkov. Keďže sa nedá očakávať, že by si tieto územia mohli pokryť všetky investičné a prevádzkové náklady z vlastných príjmov, bude naďalej potrebné zastabilizovať príspevky zo štátneho rozpočtu a na investície využívať prostriedky z EÚ a iných fondov. Z definície národných parkov vyplýva, že ich ochrana je celospoločenským záujmom. Preto je žiadúce, aby sa na ich financovaní z približne tretiny podieľal aj štát. Viac v kapitole 2.3.

Nový model financovania by mal byť dostatočne stabilný a predvídateľný, aby mohol byť použitý na účely ochrany prírody. Zároveň by mal mať čo najnižšie administratívne náklady a zaťažiť tých, čo služby národných parkov priamo využívajú či majú z neho zisk. Mohlo by ísť o jednotlivcov (vstupné, daň z ubytovania) alebo firmy, ktoré v národných parkoch podnikajú (koncesie, daň z nehnuteľnosti). Jednotlivé možnosti je vhodné kombinovať, napr. zavedenie vstupného s dobrovoľnými príspevkami a koncesiami. Z pohľadu maximalizácie celospoločenského úžitku by cena za prístup k národnému parku mala byť vo výške hraničných nákladov na správu daného územia (Mendes, 2003). **Prezentované možnosti inovatívnych foriem financovania národných parkov sú len návrhom Inštitútu environmentálnej politiky do verejnej diskusie a nepredstavujú konkrétny plán Ministerstva životného prostredia SR.**

Tabuľka 8: Potenciálne príjmy z inovatívnych foriem financovania národných parkov

	Suma (eur)	Vysvetlenie	Národné parky
Vstupné	6,6 – 11,1 mil.	Spoplatnenie najnavštevovanejších úsekov a miest	Navštevovanejšie národné parky; potenciálne niektoré úseky mimo národných parkov
Daň za ubytovanie	1,5 – 3,2 mil.	Daň v obciach v národných parkoch a ich ochranných pásmach	Navštevovanejšie národné parky
Vydávanie koncesii	Niekoľko miliónov	Poplatky za podnikanie pre gastronomické služby, parkoviská, lyžiarske strediská, iné služby	Navštevovanejšie národné parky
Turistické služby správ národných parkov	Niekoľko stotisíc	Spravidcovstvo, atrakcie a iné	Každý národný park
Dobrovoľné príspevky	Niekoľko stotisíc		Každý národný park
Spoplatňovanie ekosystémových služieb	3,7 mil.	Náhrady za obmedzenie hospodárenia v ochranných pásmach vodných zdrojov	Poloniny a iné národné parky
Lesníctvo	8,4 – 10,5 mil.	Prírode blízke obhospodarovanie v lese na štátnych pozemkoch	Rozsiahlejšie národné parky s vyšším podielom štátnych pozemkov
Spoločná poľnohospodárska politika	Niekoľko miliónov	Platby za prírode blízke obhospodarovanie v lese a za starostlivosť o trvalé trávnaté porasty na území Natury 2000	Každý národný park, vhodnejšie pre parky s vyšším podielom trávnatých porastov

Zdroj: IEP vlastné výpočty

Inovatívne formy financovania sa môžu týkať aj iných chránených území, nielen národných parkov. Potenciálnym miestom, kde by bolo možné zaviesť vstupné je napríklad chránené územie Morské oko vo Vihorlate, kde je návštevnosť v najvyťaženejších časoch nad udržateľným limitom. Správy chránených krajinných oblastí však môžu vytvárať atrakcie a vykonávať aktivity, ktoré budú prinášať turistom pridanú hodnotu a budú môcť byť spoplatnené. Príkladom by mohol byť plánovaný turistický chodník v CHKO Latorica alebo poskytovanie sprievodcovských služieb v danej CHKO.

Správy národných parkov si budú môcť vybrať vlastný systém inovatívneho financovania. Rôzne možnosti zabezpečenia príjmov opísané v tejto kapitole sú skôr návodom pre národné parky, nie cestovnou mapou a vzorom, podľa ktorého musí ísť každý národný park. Parky by si naopak, aj na základe turistického a iných potenciálov regiónov kde sa nachádzajú, mali sami stanoviť, akým spôsobom si okrem zdrojov

štátneho rozpočtu a fondov dokážu zabezpečiť dodatočný príjem. Príkladom môže byť Rakúsko, kde NP bez IUCN certifikácie stráca nárok na podporu zo štátneho rozpočtu.

4.1 Vstupné do národných parkov

Vstupné predstavuje transparentný spôsob získavania finančných prostriedkov na ochranu prírody pri použití princípu užívateľ platí a môže tiež fungovať aj ako nástroj regulácie návštevnosti. Návštevnosť národných parkov sa odhaduje na približne 5,5 až 8 mil. ľudí ročne²⁴. Návštevníci Vysokých Tatier tvoria polovicu tohto počtu a v špičke dosahuje denná návštevnosť až 25 tis. ľudí. TANAP tak dosahuje svoje limity návštevnosti s ohľadom na bezpečnosť a plynulosť a niektoré úseky turistických chodníkov potrebujú reguláciu. Viaceré chránené územia trpia vysokou návštevnosťou, čo negatívne vplyva na predmet ochrany prírody. Tieto úseky sa nachádzajú najmä v národných parkoch TANAP, NAPANT, Slovenský raj, Slovenský kras a Malá Fatra, prípadne Pieniny.

Spoplatnením vhodných lokalít predpokladáme, že sa časť návštevníkov presunie do iných lokalít v danom parku, prípadne sa časť návštevníkov presunie na územie iných národných parkov. Vstupné by nemalo byť zavádzané v parkoch s nízkou návštevnosťou, kde by náklady na systém mohli prevýšiť príjmy z predaja vstupného. Zároveň je tu objektívny záujem presmerovať turistov z vyťažených národných parkov a rozvíjať tu mäkký turistický ruch. Najnižšiu návštevnosť vykazujú národné parky Poloniny a Muránska planina s približne 20 tis. návštevníkmi ročne.

Tabuľka 9: Návštevnosť v národných parkoch (v tis.)

Národný park	Celková návštevnosť	Návštevnosť na najvyťaženejších úsekoch
TANAP	4 000	2 175
NAPANT	565 – 2 000	100
Slovenský raj	600	250
Malá Fatra	do 500	250
Pieniny	135+	Bez vysoko navštevovaných miest
Veľká Fatra	100+	Bez vysoko navštevovaných miest
Slovenský kras	85	20
Muránska planina	20	Bez vysoko navštevovaných miest
Poloniny	20	Bez vysoko navštevovaných miest

Zdroj: Spracovanie podľa údajov z NP

Vyzbieraná suma zo vstupného by mala primárne smerovať do ochrany prírody, rozvoja mäkkého turizmu a do skvalitňovania služieb správy národných parkov. Príkladom môžu byť aj rôzne štúdie (Wiezik, et al., 2019) zamerané na rozvoj prírodného turizmu. Príjem zo vstupného by sa použil napr. na úpravu turistických chodníkov, ochranu prírody a budovanie nových a rekonštrukciu terajších trás, značenia chodníkov, odstránenie odpadkov po turistoch, umiestnenie mobilných toaliet, vzdelávanie návštevníkov a na celkové zvýšenie bezpečnosti NP. Zároveň návštevníci, ktorí najviac ťažia z týchto aktivít, by sa takto platením vstupného spolupodieľali na ich realizácii. Z dlhodobého hľadiska sa tiež môžu znížiť nároky na štátny rozpočet či závislosť od európskych finančných zdrojov. Časť z vyzbieranej sumy by mohla smerovať aj obciam a iným majiteľom pozemkov, cez ktoré prechádza spoplatnený úsek.

Ochotu platiť za nedotknutú prírodu v národných parkoch potvrdzujú zahraničné (Wilson a Tisdell, 2004) aj domáce výskumy. V slovenských národných parkoch je ochotných platiť až 88 % respondentov (Považan, 2014). Návštevníci by boli ochotní za vstup v priemere zaplatiť 3,7 eura (medián dosiahol 3 eurá)

²⁴ Nie v každom národnom parku sa zisťuje návštevnosť rovnakou metódou a v niektorých parkoch sa nezisťuje vôbec a počty sa iba odhadujú.

a prieskum z roku 2021 uvádza ochotu platiť vstupné vo výške 4,4 eura (NP Malá Fatra, 2021). Po zavedení vstupného by tak teoreticky mohlo ubudnúť 12 % návštevníkov, ktorí nie sú ochotní za návštevu platiť. Prieskum v Malej Fatre priniesol zistenie, že ľudia boli najčastejšie ochotní platiť 4 eurá za vstup. Podľa údajov z USA pokles návštevnosti parkov po roku 1997 nesúvisel so zavedením vstupného, pretože to tvorilo zanedbateľnú časť výdavkov návštevníkov (Stevens, et al., 2014). Pokles súvisel skôr so substitúciou, teda presunom návštevníkov do iných NP, ktoré spoplatnené neboli alebo kde bol poplatok nižší.

Plošné vstupné je náročnejšie na realizáciu z dôvodu množstva vstupných bodov do národného parku a nereguluje návštevnosť na turisticky exponovaných miestach. Výber vstupného výhradne na mieste by bol pri množstve vstupných bodov veľmi drahý a nerentabilný, preto je ho vhodné kombinovať elektronickým vstupným (za nižšiu cenu ako pri fyzickej kúpe). Možnosťou je tiež zavedenie jednorazového a opakovaného vstupného do jedného a všetkých národných parkov, ale aj dobrovoľného vstupného v menej navštevovaných parkoch. Vstupné možno integrovať s inými službami (skipasy, lanovky, parkoviská a pod.) v oblastiach, kde by na jednom mieste bolo potrebné platiť dve rôzne služby. To by síce prinieslo zníženie prevádzkových nákladov, na druhej strane by si to vyžadovalo zdĺhavé rokovania s množstvom menších partnerov.

Vhodnejšou možnosťou je spoplatnenie najvyťaženejších turistických chodníkov, lokalít alebo najväčších atrakcií. Takýto spôsob spoplatnenia najvyťaženejších trás by mal za následok čiastočnú reguláciu počtu návštevníkov a zároveň by sa časť návštevníkov presunula na iné menej zaplnené trasy bez spoplatnenia. Pri takomto variante by vstupné nebolo jednotné, pretože by sa určovalo podľa národného parku a podľa trasy. Príkladom je Zádielska dolina v NP Slovenský kras. Väčšina ľudí navštevujúcich tento NP navštívi práve Zádielsku dolinu alebo početné jaskyne. Práve z tohto dôvodu by bolo vhodné spoplatniť iba konkrétnu „atrakciu“ v podobe Zádielskej doliny a zvyšok NP nechať nespoplatnený. Problémom môže byť fakt, že z návštevy najviac preťažených lokalít neodradí ani výber vstupného, a preto môže byť na niektorých miestach zavedený denný limit turistov.

Výška navrhovaného plného denného vstupného by bola 3 – 5 eur a výška zľavneného vstupného by bola 1,5 až 2,5 eura. Tieto sumy vychádzajú z prieskumu ochoty platiť vstupné, pričom horná suma bola upravená na 5 eur z dôvodu súčasnej vyššej inflácie. Táto suma sa môže v závislosti od lokality líšiť a v prípade vyššej potreby regulácie v intenzívne navštevovaných miestach, môže byť značne vyššia. Je predpoklad, že vstupné sa môže počas rokov meniť, a to najmä z dôvodu inflácie alebo iných ekonomických vplyvov. Odhad počíta s predajom lístkov cez web, SMS, v informačných centrách NP alebo cez aplikáciu a následnou náhodnou kontrolou v teréne strážou prírody. Obyvatelia obcí v okolí národných parkov by mali mať vstupné odpustené alebo aspoň znížené, rovnako by mali zľavy aj dôchodcovia a deti a viacdenné vstupné by bolo za zvýhodnenú cenu. Vstupné by sa vyberalo len počas hlavnej sezóny, teda v období od mája po október.

Celkové ročné príjmy zo vstupného by v rámci NP so spoplatneným vstupom boli v takomto prípade vo výške 6,6 až 11,1 miliónov eur. Vývoj takejto aplikácie sa odhaduje na jednorazový náklad 100 až 200 tisíc eur (Altamira, 2020), pri ročných nákladoch na správu aplikácie 20 až 40 tisíc eur. Mobilná a webová aplikácia by po zaplatení mohla ponúkať ďalšiu pridanú hodnotu ako napríklad turistické mapy národného parku, varovanie pred búrkami či iné aktuálne informácie. Mobilné lístky by mohli priniesť aj predaj lístkov na dlhšiu dobu alebo permanentku do všetkých národných parkov. Náklady na predaj lístkov na mieste na začiatku spoplatnenej trasy, obsluhu a následnú náhodnú kontrolu by boli približne 800 tisíc eur ročne. Jednorazové náklady na zabezpečenie predaja lístkov v najexponovanejších miestach by boli približne 300 tisíc eur. Išlo by o hlavné turistické centrá na okrajoch alebo v centrách NP. Každoročné náklady na tieto centrá predpokladáme na 150 tisíc eur. Celkové náklady by tak boli 1,25 milióna eur s následnými ročnými nákladmi do jedného milióna eur.

Pilotným projektom pre spustenie vstupného v správe národného parku by mohol byť NP Slovenský raj. Symbolické denné vstupné 1,5 eura (dospelí) a 0,5 eura (deti a dôchodcovia) v súčasnosti plynie do rozpočtov obcí, nie primárne na ochranu prírody. Dohoda medzi správou NP a obcami by však mohla znamenať, že príjmy zo zvýšeného vstupného by šli okrem obcí aj do správy národného parku, ktorý by aj zabezpečoval starostlivosť o rebríky, mostíky a iné turistické zariadenia. V súčasnosti je spoplatnená iba pomerne malá časť národného parku, ktorú ročne navštívi len menej ako tretina všetkých návštevníkov. Celkový počet návštevníkov Slovenského raja za rok 2019 bol približne 700 tisíc, z toho na platených úsekoch približne 200 tisíc.

Možnosťou pre správy národných parkov je tiež zavedenie dobrovoľného elektronického plošného vstupného do národných parkov. Takéto vstupné by bolo možné zakúpiť pri vstupe do chráneného územia a pre návštevníkov by mohlo slúžiť ako zdroj rôznych informácií, napr. o turistických trasách a počasí alebo služieb, napr. poistenia. Z dôvodu predpokladaných nízkych nákladov na vývoj služby a jej prevádzku sa očakáva, že aj dobrovoľné vstupné by mohlo byť pre národné parky ziskové.

Pre optimálne stanovenie spoplatnených úsekov a výšky vstupného je potrebné mať kvalitné údaje napríklad z turistického semaforu alebo pomocou sčítačov. Turistický semafor je sčítací systém na báze mobilných dát, ktorý určuje preplnenosť vybranej turistickej trasy (Turistický semafor, 2021). Na základe dát zo semaforu by v budúcnosti bolo možné určiť najvyťaženejšie trasy pre každý NP a tie regulovať pomocou vstupného. Tieto dáta by sa mohli prehodnocovať na ročnej báze. Momentálne je turistický semafor len na malej časti národných parkov a funguje len z dát jedného operátora, avšak v blízkej budúcnosti sa bude rozširovať na väčšinu trás národných parkov a pravdepodobne aj na všetkých veľkých operátorov. Alternatívne sa to dá zabezpečiť automatizovanými sčítačmi, ktoré sú schopné identifikovať počet, ako aj smer chôdze turistov.

4.2 Podiel na dani za ubytovanie

Blízkosť národného parku zvyšuje ubytovacím zariadeniam príjmy. Priemerné ročné tržby ubytovacích zariadení v národných parkoch boli v roku 2020 vo výške 116 eur na obyvateľa (Finančná správa 2020), čo je viac ako štvornásobok priemeru Slovenska (26 eur na osobu). Najvyššie tržby dosahujú mestá Vysoké Tatry, Liptovský Mikuláš a obce Liptovský Ján alebo Donovaly, kde sú 10 až 25 krát vyššie ako je priemer SR. Národný park je atraktívnou značkou a blízkosť vysokého stupňa ochrany zvyšuje tržby týchto zariadení (viac v kapitole 3).

Jednou z možností ako zabezpečiť financovanie chránených území je zavedenie poplatku podobnému miestnej dani, ktorý by sa vyberal cez ubytovacie zariadenia. Mechanizmus miestnej dane je už zavedený a na výber dodatočnej dane by preto nebola potrebná nová infraštruktúra. Problémom jej dnešnej podoby je neúčelová povaha a stanovovanie cez zastupiteľstvá. V závislosti od daňových zákonov majú samosprávy pomerne veľkú mieru voľnosti pri určovaní sadzieb, čo využívajú lokality masového turizmu. Keďže správa a starostlivosť o chránené územia nie je typicky samosprávnou kompetenciou, výnos miestnej dane za ubytovanie nebýva využívaný na účely ochrany prírody. Samosprávy môžu výnos dane ľubovoľne využívať napr. na investície do dopravnej či sociálnej infraštruktúry.

Príklady zo zahraničia ukazujú, že je možné naviazať túto daň aj na účel využitia v prospech životného prostredia. Na Baleárskych ostrovoch v Španielsku sa uzákonila daň od 0,13 po 4 eurá v závislosti od typu ubytovania a sezóny a výnosy z novej dane sa používajú na obnovu ekosystémov, výkupy pozemkov, zlepšovanie infraštruktúry a podobné účely (Spain Holiday, 2021). Maledivy zaviedli pre zahraničných návštevníkov koncom roka 2015 takzvanú „zelenú daň“ so sadzbou 3 alebo 6 amerických dolárov (2,5 alebo 3 eurá) na osobu a na deň podľa typu ubytovacieho zariadenia. Výnos tejto dane, ktorý dosahuje ročne niekoľko desiatok miliónov dolárov, bol využitý napr. na dobudovanie kanalizácií, vodovodov

či na investície do odpadovej infraštruktúry (Maledives IRA, 2016). Britské zámorské územie Turks a Caicos získava viac ako pätinu vládnych príjmov výberom dane za ubytovanie so sadzbou 12 % z celkovej ceny ubytovania (Turks and Caicos Islands, 2021), pričom časť výnosu sa presúva v prospech správy chránených území (World Wildlife Fund, 2009).

Existujú aj príklady účelového využitia výnosu dane za ubytovanie v prospech rozvoja turizmu, ale nie ochrany prírody. Jednotlivé daňové jurisdikcie štátu Washington môžu vyrubiť základnú a dodatočnú sadzbu (tzv. „lodging tax“). Výnos tejto dane, ktorý v roku 2020 dosiahol 55,9 milióna dolárov, musí byť vo všeobecnosti využitý na propagáciu turizmu, organizáciu podujatí pre turistov či správu turistických zariadení (Joint Legislative Audit and Review Committee, 2019). Vo Wyomingu, ktorého územie sa prekrýva aj s národnými parkami Yellowstone a Grand Teton, sa na celoštátnej úrovni vyrubuje daň za ubytovanie vo výške 3 % z ceny ubytovania, ktorej výnos sa tiež účelovo využíva v prospech rozvoja turizmu, ďalšie 2 % ostávajú na lokálnej úrovni (Wyoming Department of Revenue, 2021). Celkový výnos presahuje 21 miliónov dolárov (Bittner a Johnson, 2020). Podobne ako inde, aj v Spojených štátoch je správa národných parkov (National Park Service) financovaná sčasti centrálnym rozpočtom, ktorý je doplnený vlastnými príjmami, nie však lokálnymi či regionálnymi rozpočtami (The United States Department of Interior, 2020).

Špeciálna daň za ubytovanie by mala byť stanovená na centrálnej úrovni. Výnos by bol transferom pre Štátnu ochranu prírody, resp. pre správu jednotlivých národných parkov a bol by účelovo využívaný v prospech ochrany prírody. Úhrada by bola zabezpečená rovnakým spôsobom ako v prípade dane z pridanej hodnoty. Výnos z tejto dane by mohol byť Štátnou ochranou prírody SR solidárne redistribuovaný späť do národných parkov. Negatívom novej dane môže byť fakt, že nemusí cieľiť len na návštevníkov národného parku. Cieľom návštevy ubytovaných nemusí byť turistické vyžitie spojené s národným parkom, ale iná nesúvisiaca činnosť. Naopak návštevníci môžu byť ubytovaní aj v zariadeniach mimo územia národných parkov. Tento rozdiel je najviac viditeľný na príklade Slovenského raja, kde je z dôvodu jednodňového turizmu, počet ubytovaných takmer 9 násobne nižší ako počet návštevníkov národného parku.

Tabuľka 10: Potenciálne príjmy národných parkov z daní za ubytovanie²⁵

Národný park	Počet prenoco- vaní v NP	Príjem pri dani 0,5 eur/osoba/noc	Počet prenocovaní v NP a OP NP	Príjem pri dani 0,5 eur/osoba/noc	Príjem pri dani 1 euro (NP) a 0,5 eur (OP NP) osoba/noc
TANAP	1 559 799	779 900	1 685 677	842 839	1 622 738
NAPANT	781 211	390 606	830 572	415 286	805 892
Veľká Fatra	404 374 ²⁶	202 187	404 374	202 187	404 374
Malá Fatra	131 150	65 575	172 703	86 352	151 927
Slovenský raj	125 068	62 534	125 068	62 534	125 068
PIENAP	32 590	16 295	120 024	60 012	76 307
Muránska planina	23 242	11 621	27 559	13 780	25 401
Slovenský kras	12 552	6 276	12 552	6 276	12 552
Poloniny	12 000 ²⁷	6 000	12 209	6 105	12 105
Spolu	3 081 986	1 540 993	3 390 738	1 695 369	3 236 362

Zdroj: ŠUSR

²⁵ Za mesiace máj až október 2019.

²⁶ Tu sme použili rovnaký údaj ako pre počet prenocovaní v NP a OP NP, aj keď je možné, že v skutočnosti bude tento údaj o čosi nižší, keďže sú tu zarátané aj ubytovania v obci Háj, ktorá leží v OP NP Veľká Fatra, ale nie je v NP Veľká Fatra.

²⁷ Tu sme nemali k dispozícii údaj za október 2019, preto sme použili údaj za október 2018.

Už pri sadzbe 0,5 eura na osobu na noc by výnosy z novej dane mohli len za letnú sezónu tvoriť viac ako 1,5 mil. eur, z toho by bola približne polovica generovaná v TANAPe²⁸. V prípade, že by táto daň (0,5 eur) bola zavedená v obciach zasahujúcich do národných parkov aj ich ochranných pásiem, tak by výnos mohol byť až takmer 1,7 mil. eur. V prípade dane 1 euro v národných parkoch a 0,5 eur v ochranných pásmach národného parku by výnosy mohli stúpnuť až na viac ako 3,2 mil. eur. Potenciál dodatočnej dane za ubytovanie je preto podobne ako pri vstupnom skôr záležitosťou ekonomicky rozvinutých a turisticky presýtených národných parkov. Je tiež pravdepodobné, že existujú aj ubytovacie zariadenia, ktoré sú prevádzkované neoficiálne, a teda nelegálne, preto celkový počet prenocovaní bude pravdepodobne vyšší. V oblastiach, kde je vyšší podiel nelegálnych ubytovacích zariadení, môže vyššie zdanenie oficiálnych ubytovacích zariadení znamenať, že sa ešte zvýši atraktivita nelegálneho ubytovania, bez výrazného navýšenia príjmov z výberu novej dane.

Daň nemusí byť všade rovnaká. Už dnes je výška miestnej dane za ubytovanie v každej obci rozdielna a pohybuje sa od cca 30 centov po takmer 2 eurá, pričom priemer je na úrovni približne 1 eur/osoba/noc. Daň možno diferencovať v závislosti od charakteru územia (národný park, ochranné pásmo či širšia spádová oblasť), intenzity ochrany v danom území (napr. prítomnosť alebo blízkosť k miestam s vysokým stupňom ochrany) či od ekonomickej výkonnosti regiónu (vyššie dane v TANAPe a NAPANTe a nízke alebo žiadne v Poloninách a Slovenskom Krase²⁹). Každá diferenciácia ale zvyšuje administratívne náklady na výber a kontrolu. Predpokladáme, že pri sadzbe 50 centov by bol pokles prenocovaní zanedbateľný, keďže celková cena prenocovania by stúpila len o 1 až 5 % a cenová elasticita využívania ubytovacích služieb je veľmi nízka (Middleton, 2020).

V niektorých krajinách ubytovacie služby poskytujú aj správy národného parku. V juhoafrických národných parkoch predstavoval príjem z ubytovania v sezóne 2019/2020 až takmer 40 % celkového príjmu z turizmu (South African National Parks, 2020). Slovensku nie tak vzdialeným príkladom je Národný park Plitvické jazerá, kde sú mnohé turistické služby vrátane ubytovacích služieb v správe národného parku. I keď v prípade NP Plitvické jazerá nie je preukázateľná finančná životaschopnosť prevádzkovania ubytovacích služieb v správe národného parku (McCool a Eagles, 2014), tak významnou výhodou je jednak priama kontrola nad potenciálne negatívnymi ekologickými dopadmi týchto zariadení, ako aj možnosť využívať tieto zariadenia na propagáciu hodnôt a produktov národného parku (Kovačević, 2019). Zvyčajne však tieto ekonomické aktivity správy národných parkov prenechávajú súkromnému sektoru.

Správy národných parkov na Slovensku síce štandardne ubytovacie zariadenia neprevádzkujú, no niektoré štátne podniky tieto služby zabezpečujú. Príkladom sú Lesy SR, ktoré takto na území Slovenska nielen v chránených krajinných oblastiach a národných parkoch spravujú takmer sto ubytovacích zariadení (LESY Slovenskej republiky, 2013). Štátne lesy TANAPu mali k dispozícii päť ubytovacích zariadení (Štátne lesy TANAPu, 2020) a tiež prevádzkovali jeden autokemping v Červenom Kláštore na území PIENAPu (Pieniny, 2020). Štátny podnik Lesopoľnohospodársky majetok Ulič poskytuje ubytovanie v dvoch chatách s celkovou kapacitou 24 lôžok (Lesopoľnohospodársky majetok Ulič, štátny podnik, 2021). Skúsenosti s prevádzkou týchto zariadení sú rôzne. I keď tieto zariadenia hlavne v blízkosti národných parkov majú turistický potenciál, tak mnoho z nich ho nenapĺňa hlavne pre zanedbaný stav.

²⁸ Pri výpočte príjmov z ubytovania v oficiálnych ubytovacích zariadeniach vychádzame z počtu prenocovaní v 292 obciach, ktorých katastrálne územia sa aspoň čiastočne prekrývajú s územím národných parkov alebo ich ochranného pásma.

²⁹ V porovnaní s priemerom Slovenska sú v zime i lete najvyššie tržby v prepočte na obyvateľa v mikroregiónoch, ktoré sú v blízkosti národných parkov TANAP a NAPANT. V porovnaní s priemerom Slovenska sú v prípade TANAPu tržby ubytovacích zariadení v lete zhruba 8-násobne vyššie a v zime takmer až 11-násobne vyššie, zatiaľ čo v NAPANTe sú letné i zimné tržby viac ako 4-násobne vyššie. Oproti priemeru Slovenska majú vyššie tržby ubytovacích zariadení tiež mikroregióny v blízkosti národných parkov Malá Fatra, Veľká Fatra, Pieniny a Muránska planina. NP Slovenský kras a NP Poloniny sú jediné dva národné parky, v ktorých sú v lete i zime tržby ubytovacích zariadení v porovnaní s priemerom Slovenska nižšie, čo zrejme súvisí jednak s okrajovou polohou týchto národných parkov, ako aj s nedostatočne vybudovanou turistickou infraštruktúrou na ich území. Najväčší pokles v tržbách ubytovacích zariadení v zimnom období oproti letnému je v prípade NP Slovenský raj, čo môže súvisieť s absenciou väčšieho lyžiarskeho strediska na území národného parku či so zimnou uzávierou turisticky atraktívnej rokliny Kysel.

4.3 Turistické služby, koncesie a dobrovoľné príspevky

Prevádzkovanie turistických služieb, udeľovanie koncesii podnikateľským subjektom či vyberanie dobrovoľných príspevkov slúžia okrem príjmov pre ochranu prírody aj na propagáciu značky národného parku alebo reguláciu turizmu. Prevádzkovanie turistických služieb správou národných parkov je v zahraničí bežnou praxou, na Slovensku ponúka najviac turistických služieb Národný park Slovenský raj, kde si okrem splavu môžu návštevníci vyskúšať aj ferratu. Keďže podnikateľské subjekty ekonomicky ťažia z blízkosti chránených území, v niektorých krajinách správa predávajú koncesie na podnikanie, čo funguje aj ako regulácia činnosti týchto subjektov. Na Slovensku má z hľadiska získania finančnej podpory pre národné parky veľký potenciál aj nadviazanie dobrovoľnej spolupráce s veľkými firmami so záujmom o podporu chránených území.

Výhodou prevádzkovania turistických služieb je, že sa pri nich využívajú primárne skúsenosti a zručnosti zamestnancov správy národného parku. Národné parky zabezpečujú napríklad komentované túry s odbornými pracovníkmi (Yellowstone National Park, 2020), fotografické exkurzie (Natural Habitat Adventures a World Wildlife Fund, 2013) či chodníky v korunách stromov (Chodník korunami stromov Bachledka, 2017). V Bielovežskom národnom parku v Poľsku je prístup do niektorých špeciálne chránených lokalít povolený len s akreditovaným sprievodcom, za ktorého služby si záujemcovia musia zaplatiť (Bialowieški park narodowy, 2013). Národný park Bavorský les zas organizuje oslavy detských narodení, pri ktorých sa deti túlajú po lese, kde ich čakajú rôzne hry či úlohy (Nationalpark Bayerischer Wald, 2018). Okrem bežného sprevádzania turistov NP Bavorský les organizuje tiež množstvo podujatí, výstav, koncertov, z ktorých niektoré sú spoplatnené. Ich prehľad aj s detailmi je k dispozícii na prehľadnom webe národného parku (Nationalpark Bayerischer Wald, 2018). Podobný spoplatnený vstup je aj v NP Šumava do prvých zón NP so sprievodcami určený len pre obmedzený počet návštevníkov.

Na Slovensku poskytuje najviac turistických služieb NP Slovenský raj. Od roku 2016 tu správa národného parku za poplatok umožňuje splavovanie prielomu Hornádu, pričom poplatok za 1 osobu na jednorazové splavenie rieky je 10 eur (NP Slovenský raj, 2018). Veľký úspech zaznamenala Ferrata Horskej záchranej služby Kysel', ktorú už v roku jej otvorenia navštívilo 11 tisíc ľudí (HZS, 2016). Vstup na Ferratu HZS Kysel' je spoplatnený sumou 5 eur (NP Slovenský raj, 2018), z čoho asi 10 % predstavuje marža pre predajcov. Lístok na ferratu je možné si zakúpiť cez SMS, pričom miestni obyvatelia majú zľavnený lístok. Vyzbierané finančné prostriedky v celkovej výške takmer 60 tis. eur ročne sú následne použité na pokrytie nákladov správy národného parku. Správy národných parkov by mali ako súčasť svojej hlavnej činnosti poskytovať aj služby týkajúce sa sprievodcovstva a zážitkového turizmu v chránenom území. Investičné náklady na vybudovanie atrakcie, ktoré by si niektoré organizácie nemohli dovoliť, môžu byť financované z iných zdrojov ako z vlastného rozpočtu. To sa týka hlavne investične náročnejších atrakcií ako sú vyhliadky. Atrakcie musia byť kompatibilné s poslaním chráneného územia tak, aby nedošlo ku konfliktom s predmetom ochrany územia. Napríklad Mestské lesy Bratislava získavajú zdroje na investície priamo od mesta Bratislava alebo z EÚ fondov.

Poskytované turistické služby by mali reflektovať podmienky a možnosti daného národného parku a sledovať ciele ochrany prírody, pričom by nemali zásadným spôsobom ovplyvňovať chránených živočíchov a rastliny ani samotné biotopy. Bežným menším zdrojom príjmu pre národné parky je zakúpenie produktov propagujúcich konkrétny národný park. Správy národných parkov buď prevádzkujú elektronické obchody v rámci vlastných kapacít ako v prípade NP Krkonoše alebo podobne ako v NP České Švýcarsko túto službu prenechávajú externému partnerovi. Z údajov poskytnutých správou Tatranského národného parku v Poľsku vyplýva, že predajom rôznych produktov si tento národný park dokáže zabezpečiť asi 3 % celkových príjmov.

Spoplatnenie podnikania v národných parkoch vychádza z faktu, že prítomnosť národného parku má pozitívny vplyv na tržby podnikateľských subjektov. Ak správa národného parku nedokáže efektívne prevádzkovať turistické služby, je vhodnejšie ich prenechať súkromným subjektom, pričom časť z príjmov z ich prevádzky môže byť alokovaná na ochranu prírody. Podnikatelia operujúci v danom území ťažia z jeho turistickej popularity, a tak z ochrany prírody finančne profitujú. Samotná značka národného parku či chránenej oblasti má marketingovú hodnotu, ktorá prispieva k tvorbe podnikateľského zisku (Hnutí DUHA, 2010).

Predaj koncesii na podnikateľskú činnosť v prísne chránených oblastiach môže byť významným doplnkovým príjmom pre správu národného parku. V zahraničí je tento zdroj príjmov často využívaný (World Wildlife Fund, 2009), napríklad až 7,5 % príjmov novozélandského oddelenia ochrany (Department of Conservation) tvoria koncesie sprievodcov, ďalších 5 % priniesli povolenia na pristávanie helikoptér a hotely a lyžiarske rezorty prispievajú tromi až piatimi percentami. V Srbsku sú takýmto spôsobom zdaňované rôzne aktivity v národných parkoch ako služby spojené s ubytovaním, turizmom, stravovaním alebo obchodom (OECD, 2017). Za koncesiu sa považuje licencia alebo povolenie na činnosti, ktoré vykoná subjekt iný ako organizácia ochrany prírody v chránenom území (Thompson, et al., 2014). Je možné ich vydať na rôzne dlhú dobu, od jedného dňa v prípade jednorazového filmovania až po roky v prípade budovania zložitejších zariadení. Koncesné aktivity môžu zahŕňať široké spektrum návštevníckych služieb od sprevádzania, cez bufety či požičovne športového vybavenia až po bungee jumping či povolenie na natáčanie dobrodružného filmu. Získavanie týchto koncesii môže prebiehať viacerými spôsobmi, napríklad prostredníctvom aukcie, tendra alebo priameho predaja.

Tabuľka 11: Výnosy z predaja koncesii v národných parkoch (mil. eur)

	2019		2020	
	Výnos	% z rozpočtu	Výnos	% z rozpočtu
NPS (US)	112,9	3,3	104,9	3,0
SANParks (ZA)	8,8	4,9	8,5	4,5
Parks Canada (CA)*	21,1	2,1	22,8	2,3
Department of Conservation (NZ)**	16,4	13,4	12,5	7,8

*vrátane prenájmov

Zdroj: NPS, SANParks, Parks Canada

**správa prírodného a kultúrneho dedičstva

Potenciálnym zdrojom príjmov by mohla byť aj osobitná daň z nehnuteľnosti, ktorá by zaťažila nové developerské projekty a prestavby v národných parkoch. Týkať by sa mohla výstavby v územiach terajších národných parkov a ich ochranných pásiem, napríklad v oblastiach rozsiahlej výstavby v Demänovskej doline, na Donovaloch, vo Vysokých Tatrách a iných prudko sa rozvíjajúcich oblastiach. Rozvoj cestovného ruchu často neblaho vplyva na ochranu prírody a takéto zdanenie je jeho vhodným regulátorom a zároveň spravodlivým zdrojom príjmov na vykompenzovanie negatívnych vplyvov takýchto projektov. Získané peniaze tak môžu byť ďalej použité na zlepšovanie stavu chránených druhov a biotopov. V zahraničí je tento typ dane populárny napríklad v USA (Walls, 2013).

Alternatívnym doplnkovým príjmom môžu byť dobrovoľné príspevky. Dobrovoľné príspevky súkromných osôb na ochranu prírody dobre odrážajú narastajúci záujem verejnosti o voľne žijúce druhy a prírodné územia (Baillie, 2020). Na základe údajov z troch slovenských národných parkov na našom území pravidelne prispieva na environmentálne organizácie asi 10 % návštevníkov národných parkov, pričom každý z nich prispieje priemerne 44,45 eur ročne (Považan, 2013). Ukazuje sa, že dobrovoľné vstupné môže fungovať tiež popri klasickom vstupnom v prípade, že povinný vstupný poplatok je nastavený v primeranej výške (Alpízar, et al., 2015). Dobrovoľné príspevky využívajú ako jeden zo zdrojov príjmu napríklad národné parky v Spojenom kráľovstve. Efektívne využívanie dobrovoľných príspevkov si však vyžaduje špecializovaných zamestnancov. Z údajov poskytnutých najmä z nemeckých a rakúskych správ národných

parkov vyplýva, že agendu komunikácie s partnermi zabezpečujú zamestnanci, ktorí sa venujú špeciálne vzťahom s verejnosťou. Z celkového počtu 77 zamestnancov národného parku Hohe Tauern sa 5 zamestnancov venuje vzťahom s verejnosťou či marketingu, v prípade národného parku Donau-Auen sú to 3 zamestnanci a v prípade národného parku Gesäuse sa komunikácii venujú 2 ľudia.

V zahraničí zvykne zastrešovať dobrovoľné príspevky za týmto účelom vytvorená nezisková organizácia. Príkladom je americká Nadácia národného parku, ktorú založil americký Kongres a do ktorej je možné prispievať, pričom svoje príspevky si podporovatelia môžu odpočítať zo základu dane. V Európe existuje takáto možnosť napríklad v Litve. Vytvorenie neziskových organizácií k národným parkom by bolo výhodné pre subjekty, ktoré ich spravujú, keďže by cez neziskové organizácie mohli poberať aj 2 % z dane, čo v súčasnosti nemôžu vzhľadom na svoj štatút príspevkových organizácií. Na Slovensku má najbližšie k takýmto organizáciám Klub Priateľov Pieninského národného parku, ktorý pomáha PIENAP-u najmä aktívnou dobrovoľníckou činnosťou svojich členov. Na 2 % z dane však podľa posledných dostupných údajov dokázal vybrať rádovo len stovky eur (Anon., 2007).

Ďalším zdrojom financií pre národné parky sú adopčné programy, ktoré majú tradíciu aj na Slovensku. V rámci nich je možné si symbolicky osvojiť určité územia alebo úsek trasy (Lake County Forest Preserves, 2015) ako aj živočích (World Wildlife Fund, 2012). Klub priateľov Národného parku Panenské ostrovy zas umožňuje zakúpiť si členstvo v skupine, ktorej záleží na budúcnosti danej chránenej oblasti (Friends of Virgin National Park, 2020). S týmto členstvom sú potom spojené výhody ako zľavy u vybraných poskytovateľov služieb, zasielanie noviniek týkajúcich sa danej oblasti či možnosť účasti na rôznych aktivitách. Ochranu svojej rezervácie financuje pomocou adopcií aj Lesoochránárske zoskupenie VLK, ktoré umožňuje si za istý poplatok symbolicky adoptovať strom, a tak prispieť k zachovaniu ich chráneného územia (Lesoochránárske zoskupenie VLK, 2008).

Veľké firmy sa taktiež zapájajú do podpory národných parkov či už s autentickým zámerom budovať ekologickú zodpovednosť alebo pre získanie zelenej nálepky. Americká Nadácia národného parku vyzbierala v roku 2020 až 35 % celkových darov od právnických osôb, čo predstavovalo o 4 % viac než dary vyzbierané od fyzických osôb (National Park Foundation, 2020). Aspoň osem spoločností, ktoré fungujú na území alebo v blízkosti národného parku Kutai v Indonézii vytvorilo s národným parkom Kutai partnerstvo, v rámci ktorého podporuje fungovanie národného parku nielen finančne, ale aj vybavením (Emerton, et al., 2006). Príkladom na Slovensku je spolupráca nadácie jedného z bankových subjektov so Štátnymi lesmi TANAPu, v rámci ktorej nadácia finančne podporuje výsadbu sadeníc či opravu turistickej infraštruktúry na území národného parku (Hospodárske noviny, 2021). Zaisťovanie podpory od veľkých firiem si často vyžaduje investovať čas do stretnutí a prezentácií a tiež úsilie kultivovať vzájomné vzťahy. Komplexné rozhodovacie procesy vo firmách tiež spôsobujú, že trvá dlho, kým firma schváli podporu (IUCN, 2000).

4.4 Spoplatňovanie ekosystémových služieb

Voda predstavuje jeden zo základných úžitkov, ktoré poskytujú ekosystémy v chránených územiach, pričom štatút chráneného územia pozitívne vplyva na čistotu vodných zdrojov z týchto území. Na Slovensku sa vyskytuje 1 047 vodohospodárskych zdrojov, z toho 526 aspoň čiastočne zasahuje do 2. – 5. stupňa ochrany³⁰. Každý vodný zdroj na Slovensku má ochranné pásmo, kde sú zakázané isté typy aktivít. Zároveň sa tieto územia prekrývajú aj s chránenými územiami. Vody sa na Slovensku chránia v štyroch hlavných typoch ochranného pásma:

- ochranné pásmo prírodných a liečivých zdrojov;

³⁰ Podľa zákona o vodách je vodárenským zdrojom voda v útvaroch povrchových vôd a v útvaroch podzemných vôd využívaná na odbery vôd pre pitnú vodu alebo využiteľná na zásobovanie obyvateľstva pre viac ako 50 osôb, alebo umožňujúca odber vôd na takýto účel v priemere väčšom ako 10 m³ za deň v pôvodnom stave alebo po ich úprave.

- ochranné pásmo vodného zdroja;
- chránená vodohospodárska oblasť;
- povodie vodárenského toku.

Pre lepšiu ochranu vodných zdrojov je vhodné uvažovať o zavedení platieb za ekosystémovú službu – čistú vodu. Spoločnosti čerpajúce pitnú, minerálnu alebo liečivú vodu zo zdrojov nachádzajúcich sa v chránenom území, by mohli platiť istú formu poplatku majiteľom alebo správcom pozemkov, ako sú napríklad správy národných parkov alebo súkromní vlastníci pozemkov. Týmito platbami by motivovali vlastníkov hospodáriť na danom území spôsobom, ktorý bude šetrný z hľadiska ochrany vôd. Náklady na tieto platby môžu vodárenským spoločnostiam znížiť náklady v podobe drahej úpravy vody.

Tabuľka 12: Počet vodárenských zdrojov v 2. – 5. stupni ochrany

Vodárenská spoločnosť	2. stupeň ochrany	3. stupeň ochrany	4. stupeň ochrany	5. stupeň ochrany
Bratislavská v. s.	26	5	6	6
Trnavská v. s.	11	2	7	4
Trenčianska v. s.	16	8	14	6
Západoslovenská v. s.	23	10	9	7
Vodárne a kanalizácie mesta Komárno	0	0	0	0
Stredoslovenská v. s.	105	25	20	22
Považská v. s.	16	0	3	9
Severoslovenská v. s.	29	6	4	17
Oravská v. s.	23	12	7	7
Turčianska v. s.	13	11	1	7
V. s. Ružomberok	17	2	7	4
Liptovská v. s.	20	16	6	13
Podtatranská v. s.	41	36	27	30
Východoslovenská v. s.	74	44	27	28
Počet spolu	414	177	138	160

Zdroj: IEP, VÚVH

Platby za ekosystémové služby by mohli byť vo výške ušlého zisku obhospodarovateľov pozemkov, podobne ako sa stanovujú náhrady za obmedzenie obhospodarovania z dôvodu ochrany prírody. Vodárenské spoločnosti by tak vyplácali náhradu za zisk z ekonomických aktivít, ktoré by vlastníci na svojom pozemku vykonávali. Platby môžu byť zavedené na základe plochy ochranného pásma vodných zdrojov, prípadne na základe množstva odobratej vody. Dohoda medzi vlastníckmi a vodárenskými spoločnosťami môže byť postavená na šetrnom obhospodarovaní, na základe tzv. zmluvnej starostlivosti alebo platením kompenzácií v prípade bezzásahového režimu. Realizácia tohto druhu platieb by mala byť založená na dobrovoľnom vzťahu medzi vlastníckmi a užívateľmi služby.

Majitelia a správcovia pozemkov sú podľa zákona³¹ povinní v záujme ochrany vodného zdroja už v súčasnosti šetrnejšie hospodáriť na svojom pozemku. Za obmedzenie hospodárenia na svojom pozemku však nie sú kompenzovaní spoločnosťami čerpajúcimi vodu. Vyplácanie náhrady za obmedzenie obhospodarovania lesov kompenzuje neštátnym vlastníckom stratu výnosov z predaja dreva, neberie však do úvahy ochranu vôd. Túto kompenzáciu vypláca štát, a teda celá spoločnosť a nie vodárenské spoločnosti, ktoré z čistej vody profitujú.

Box 7: Platby za ekosystémové služby

³¹ 305/2018 Z. z. o chránených oblastiach prirodzenej akumulácie vôd; 538/2005 Z. z. o prírodných liečivých vodách, prírodných liečebných kúpeľoch, kúpeľných miestach a prírodných minerálnych vodách; Vyhláška 29/2005 Z. z..

Ekosystémové služby sú definované ako prínosy a úžitky, ktoré ekosystémy poskytujú. Tie môžu byť produkčné (voda, potraviny, drevo), regulačné a podporné (tvorba pôdy, čistenie ovzdušia a vody, ochrana pred povodňami a suchom, opeľovanie plodín), alebo kultúrne (napr. rekreačné – turistika). Národné parky a chránené územia na Slovensku zabezpečujú viacero ekosystémových služieb, monetizované sú hlavne produkcia dreva, čistej vody alebo turistika.

Reálna hodnota ekosystémových služieb je veľmi ťažko vyčísliteľná. Prieskum, ktorý v roku 2012 realizovala Žilinská univerzita, sa snažil odhadnúť prínosy chránených území z pohľadu ekosystémových služieb. Projekt mapoval využiteľnú hodnotu ekosystémových služieb a tržby v oblasti lesníctva, poľnohospodárstva, turizmu, vodárenstva, poľovníctva, rybárstva a baníctva, pričom najviac, až 201 mil. eur produkoval cestovný ruch, 142 mil. eur lesníctvo, 70 mil. eur baníctvo a 64 mil. eur vodárenstvo. Tržby právnych subjektov podnikajúcich na chránených územiach Slovenska boli odhadnuté na 500 mil. eur, z čoho vyše 20 % tvorili tržby v TANAPe (Janiga, 2012). Nové mapovanie ekosystémových služieb je naplánované v rámci reformy z Plánu obnovy a odolnosti. Ukončenie tohto projektu je však v pláne až v roku 2026.

Vlastníci ekosystémov častokrát nie sú za netrhové benefity ekosystémov kompenzovaní, čo môže znamenať, že množstvo ekosystémových služieb je nižšie, ako by bolo pre spoločnosť optimálne. Platby za ekosystémové služby ako ekonomický nástroj riešia trhové zlyhanie a pozitívnym odmeňovaním vlastníkov zvyšujú množstvo poskytovaných ekosystémových služieb. Pre spoločnosť ako celok je optimálne, aby boli platby za ekosystémové služby len marginálne vyššie ako náklady stratenej príležitosti alternatívneho využitia prírody (OECD, 2010). Platby môže platiť priamo prijímateľ služieb vlastníkovi daného ekosystému, alebo môže vláda vystupovať ako sprostredkovateľ.

Platby za ekosystémové služby sa v realite vyplácajú hlavne kvôli zabezpečeniu čistej pitnej vody, iba v menšej miere pre zabezpečenie iných služieb, ako sekvestrácia uhlíka alebo ochrana biodiverzity v Kostarike. Istý typ hospodárenia môže priniesť čistejšiu vodu a následne nižšie náklady na komplikovanú úpravu pitnej vody. Príklady spoplatnenia ekosystémových služieb v Európe:

- **Francúzsko** – dobrovoľné platby spoločnosti Vittel farmárom, aby si zabezpečili dostatok čistej pitnej vody bez nutnosti drahej úpravy vody. Farmári dostávajú peniaze za ekologické farmárčenie nepoškodzujúce vodné zdroje (Perrot-Maître, 2006).
- **Holandsko** - vo Winterswijk poľnohospodári zarábajú peniaze zo zachytávania dažďovej vody vhodným spôsobom. Namiesto pestovania vysoko hnojenej kukurice poľnohospodári premenili časť svojej ornej pôdy na trávnaté porasty, ktorá produkuje čistejšiu vodu. Poľnohospodári tak produkujú asi 1 000 m³ čistej dažďovej vody, ktorá preniká do podzemných vôd a využíva ich vodárenská spoločnosť. Poľnohospodári dostávajú ako kompenzáciu asi 1 500 eur na hektár, čo je v porovnaní s príjmami z bežného pestovania plodín primeraný zisk (Almaši, 2005).
- **Grécko** - systém platieb za ekosystémové služby podporovaný Spoločnou poľnohospodárskou politikou EÚ odmeňuje poľnohospodárov za zachovanie regiónu s rozlohou 6 000 hektárov v Amfisse, kde sa pestujú 150-ročné olivovníky (Vakrou, 2010).
- **Veľká Británia** - Wessex Water investuje do manažmentu povodia v prospech zlepšenia kvality čistej vody. Akčný plán sa zameriava na ochranu kvality vody v povodiach slúžiace Wessexu na odber vody a zmiernenie dopadov nízkych tokov v riekach. Poľnohospodárom sa vyplácajú platby, vďaka ktorým implementujú zlepšenia v poľnohospodárskych činnostiach, čo môže

prispiet' k zlepšeniu kvality vody redukciovou dusičnanov, fosfátov, agrochemikálií a sedimentov v povrchovom odtoku (Smith, 2013).

- **Nórsko** - skúšobná schéma, v rámci ktorej boli vyplácané platby chovateľom mušlí s cieľom podporiť chov modrých mušlí, ktoré filtrujú prebytočné živiny a znižujú eutrofizáciu, čím sa zlepšuje kvalita vody. Nedostatočný dopyt po mušliach však znamenal, že nebolo možné zaručiť príjem a skúšobná schéma bola neúspešná (Smith, 2013).

Zavedenie platieb za ekosystémové služby v oblasti vôd by mohlo znamenať výnosy vo výške 3,7 mil. eur. Vodárenské spoločnosti, by platili vlastníkom pozemkov v ochranných pásmach vodných zdrojov za istý typ obhospodarovania územia. V národných parkoch je rozloha ochranných pásiem vodných zdrojov približne 93 tis. hektárov, čo predstavuje 14 % rozlohy všetkých ochranných pásiem vodných zdrojov. Jednotková cena za hektár bola určená na 40 eur ročne, čo je priemerná predpokladaná cena za zmluvnú starostlivosť (Ministerstvo životného prostredia, 2020). Platby by však v prípade bezzásahového režimu mohli byť vyššie.

Alternatívne je možné spoplatnenie za odobratú vodu, nie na plochu. Vodárenské spoločnosti odoberajú ročne takmer 292 mil. m³ vody zo všetkých zdrojov vôd na Slovensku. Z toho je približne 15 % objemu odberov lokalizovaných v národných parkoch a 32 % na územiach s 2. až 5. stupňom ochrany prírody. Poplatok 0,1 eur za 1 m³ odobratej vody v národných parkoch by znamenal výnosy vo výške 3,1 mil. eur. To by pri tržbách vodárenských spoločností z vodného znamenalo ich pokles o približne 1 %. Treba však dodať, že zníženie zisku, alebo nárast cien vody by sa týkal výhradne vodárenských spoločností operujúcich na území národných parkov, alebo na územiach s vyšším stupňom ochrany.

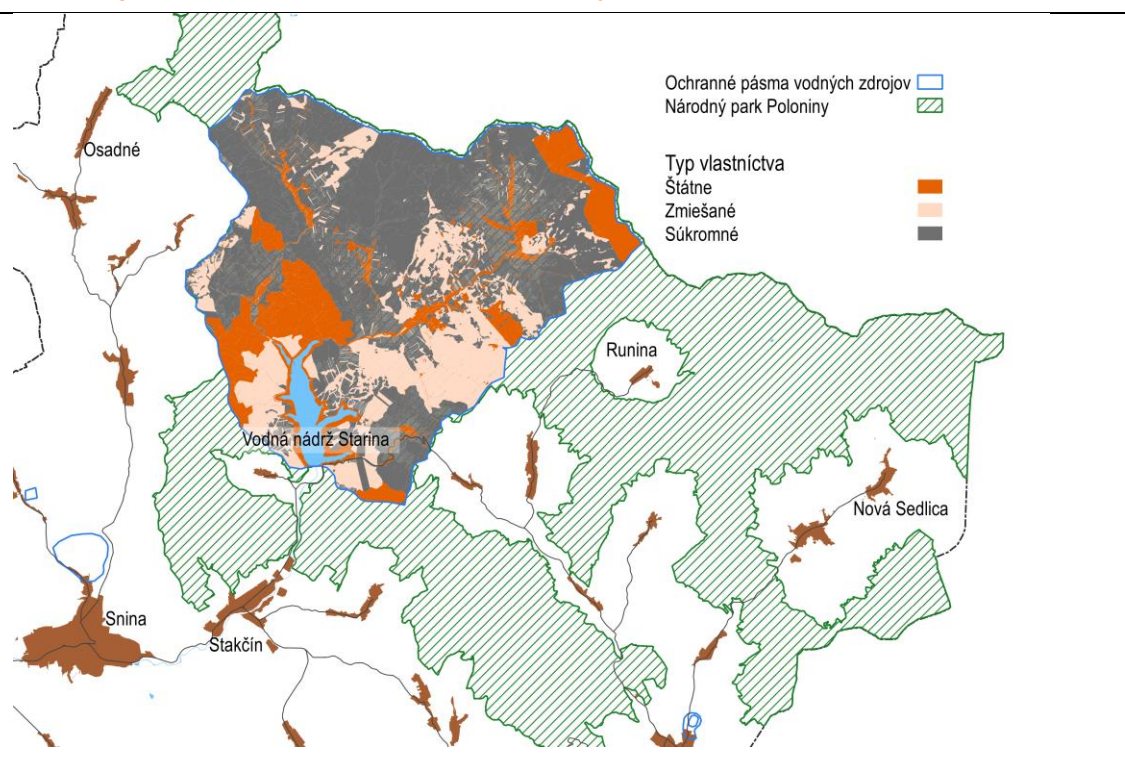
Tabuľka 13: Spoplatnenie ekosystémových služieb ochranného pásma vodnej nádrže Starina

Typ vlastníctva	Rozloha (ha)		Jednotková suma (eur / ha)		Celková suma (eur)
	Bezzásahové územie	Územie s nižším stupňom ochrany	Bezzásahové územie	Územie s nižším stupňom ochrany	
Štátne	2 033	1 402	37,3	40	131 913
Súkromné	2 633	5 686	77,6	40	431 760
Spolu	4 666	7 088			563 673

Zdroj: IEP podľa VÚVH, ŠOP, Koľko stojí divočina

Platby za ekosystémové služby v prípade vodnej nádrže Starina by boli 0,6 mil. eur v prípade platieb na plochu a až 1,5 mil. eur v prípade platieb za objem. Na platbe 0,1 eur za 1 m³ by tvorili približne 1,5 mil. eur, pričom 30 % očakávanej straty vody tvorí približne 2,6 % z príjmov Východoslovenskej vodárenskej spoločnosti. Výnosy by mohli tiež smerovať do obcí v národnom parku, ktoré častokrát nemajú vybudovaný vodovod. Väčšina príjmov z týchto platieb by smerovala súkromným vlastníkom pozemkov a nie priamo národnému parku. To by však tiež znamenalo nižšie náklady zo štátneho rozpočtu za náhrady pre súkromných vlastníkov, keďže tie by boli aspoň čiastočne pokryté z platieb vodárenskej spoločnosti.

Mapa 7: Typ vlastníctva v ochrannom pásme Vodnej nádrže Starina

Zdroj: IEP podľa VÚVH, ŠOP SR, ZBGIS

Už v súčasnosti sa realizuje podpora mimoprodukčných funkcií lesa, ktorú poskytuje Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR. Pod mimoprodukčnými funkciami lesa sa rozumejú ekologické funkcie, ktorými sú pôdoochranná, vodohospodárska a klimatická funkcia a tiež spoločenské funkcie, ktorými sú najmä zdravotná, kultúrna, výchovná, rekreačná, prírodoochranná a vodochranná funkcia. Žiadateľ o podporu musí v lesných porastoch uplatňovať prírode blízke hospodárenie³².

Do budúca je možné uvažovať o zavedení podpory za sekvestráciu uhlíka, teda za schopnosť lesného ekosystému viazať vzdušný oxid uhličitý. Záchyty uhlíka na ornej pôde, trvalých trávnatých porastoch či lesoch pomáhajú zmierňovať dopady zmeny klímy. Vo Francúzsku už existuje dobrovoľný mechanizmus platieb za sekvestráciu uhlíka na podobnom princípe ako je trh s emisnými kvótami. Farmári dostávajú „nízkouhľikový nálepku“ za schopnosť zachytávať uhlík.

4.5 Výnosy z ťažby dreva mimo bezzásahových území

Budúce zonácie určia, na akej rozlohe a v akom rozsahu sa bude na území národných parkov hospodáriť. Jadro národných parkov tvoria a budú tvoriť bezzásahové územia v A zóne, v ktorých zostane hospodárenie naďalej zakázané. V ich okolí budú zóny, v ktorých bude možné vykonávanie ťažby dreva, to sa však v správe národných parkov bude vykonávať prírode blízokým spôsobom. Podľa Envirostratégie 2030 sa očakáva, že rozsah bezzásahových území sa bude postupne zvyšovať a po roku 2025 by tieto územia mali tvoriť väčšinu územia národných parkov. Presný rozsah jednotlivých zón sa určí na základe zonácií jednotlivých národných parkov.

Po delimitácii pozemkov na správy národných parkov sa očakáva, že ťažba dreva v nich poklesne o viac ako polovicu a to z dôvodu prechodu na citlivejšie hospodárenie v lesoch alebo rozširovaním

³² Ide o hospodárenie prostredníctvom maloplošného podrastového hospodárskeho spôsobu, výberkového hospodárskeho spôsobu alebo účelového hospodárskeho spôsobu, ktorého výsledkom sú trvalo viacetážové lesné porasty. Viac vo Vyhláske č. 226/2017 Z. z.

A zóny. Zmena správcu štátnych pozemkov prinesie citlivejšie, tzv. prírode blízke hospodárenie v lesoch (PBHL). Výška ťažby na štátnych lesných pozemkoch na území národných parkov klesne z 394 tis. m³ na približne 167 až 210 tis. m³ v rokoch 2024-2025³³. To výrazne zníži príjmy z predaja dreva, pričom náklady na lesníctvo nebudú klesať tak výrazne. Toto by nemusel byť tak veľký problém, ako dokazuje štúdia, kde je možné nahradiť príjmy z ťažby príjmami z mäkkého cestovného ruchu (Job & Mayer, 2012). Zonácia, ktorá by mala v budúcnosti zväčšovať rozlohu bezzásahových území na 50 resp. 75 % bude znamenať ďalšie zníženie objemu vyťaženého dreva. Zníženie ťažby dreva by sa však nemalo negatívne dotknúť ponuky palivového dreva pre priľahlý región, nakoľko by mal byť preferovaný predaj práve lokálnym odberateľom.

Správy národných parkov budú mať príjmy plynúce z lesníctva, ktoré však krátkodobo budú generovať stratu. Po prevode správy štátnych pozemkov pod správy národných parkov budú správy vykonávať hospodárenie na štátnych pozemkoch, čo im prinesie isté príjmy. Zvýšia sa však aj výdavky, ktoré, podľa plánovaných zmien, môžu byť vyššie ako príjmy a pre organizácie ochrany prírody bude samotné lesníctvo finančne stratovou činnosťou. Z dlhodobého pohľadu sa z hľadiska lesníctva bude hospodársky výsledok národných parkov zlepšovať. Prírode blízko obhospodarovaný les vie byť ziskový, najskôr však bude potrebné prebudovať súčasné monokultúrne lesy na pestré, odolnejšie lesy.

Zavedenie prírode blízkeho obhospodarovania lesa zvýši jednotkové náklady na obhospodarovanie. Zvýšené náklady, až o vyše 10 eur/m³, sa budú týkať hlavne ťažby dreva, kde je potrebné rátať so sumou približne 25 eur/m³. Vyšší náklad vyplýva z použitia náročnejších technológií pri uplatňovaní princípov prírode blízkeho obhospodarovania lesa. Naopak zníži sa náklad na pestovnú činnosť a to o približne 1,5 eur/m³, keďže pri prírode blízkom type hospodárenia nie je potrebné zalesňovanie. Zavedením prírode blízkeho hospodárenia sa počet zamestnancov neznižuje.

V iných krajinách je lesníctvo dôležitým zdrojom príjmov národných parkov. V NP Krkonoše v Česku je ťažba dreva dôležitým zdrojom príjmu, čo však má aj negatívne vplyvy, keď je národný park v prípade výpadku príjmu z iných zdrojov nútený ťažiť intenzívnejšie. Lesníctvo predstavuje dôležitú časť aktivít aj v národných parkoch v Poľsku, Nemecku, Rakúsku a na Ukrajine.

Príjmy z lesníctva budú v najbližších rokoch vo výške 8,4 až 10,5 mil. eur. Celková suma bude závisieť od viacerých faktorov, ako je veľkosť obhospodarovanej plochy, intenzita ťažby v rámci prírode blízkeho obhospodarovania a aktuálnych cien dreva. V prípade prevzatia celej správy štátnych pozemkov v národných parkoch pod ochranárske organizácie si budú samotné správy určovať intenzitu ťažby v oblastiach mimo bezzásahu, čo bude mať vplyv na príjmy z lesníctva. Vplyv bude mať aj rozloha budúcich bezzásahových území, keď by napríklad v prípade 75 % bezzásahovej zóny mohla ťažba dreva klesnúť na jednu šestinú súčasnej intenzity.

Tabuľka 14: Príjmy z lesníctva v závislosti od jednotkovej ceny dreva

	Objem ťažby (tis. m ³)	Príjmy (mil. eur)			
		50 eur / m ³	35 eur / m ³	70 eur / m ³	
Plné hospodárenie na štátnych pozemkoch bez obmedzení (doterajšia prax)	394	19,70	13,79	27,58	
Nerozširovanie bezzásahovej zóny a PBHL mimo zóny A	Nižší variant	167	8,35	5,85	11,69
	Vyšší variant	210	10,50	7,35	14,70
Rozširovanie bezzásahovej zóny a PBHL mimo zóny A	50 % bezzásah na štátnych pozemkoch	115	5,76	4,03	8,06
	75 % bezzásah na štátnych pozemkoch	65	3 269	2 288	4 576

Zdroj: ŠOP SR

³³ Rôzne varianty podľa očakávania ŠOP SR

Prijmy budú tiež závisieť od budúcich cien dreva. Ceny dreva, podobne ako iné komodity zažívali po roku 2020 vysoký rast striedaný s prudkými poklesmi hodnoty (Trading economics, 2022). V období do roku 2020 zažívali ceny dreva relatívne stabilné obdobie. Ceny dreva najskôr v súvislosti s pandemiou klesali, následne spoločne s inými stavebnými komoditami rástli a naďalej zostávajú veľmi nestabilné. Podobne sa výkyv cien dotýkal aj Slovenska a to najmä cien ihličnatého dreva, ktorého dlhodobý priemer vo výške približne 50 eur/m³ klesol k 35 eurám za m³ a následne stúpol k hodnote 70 eur/m³ (NLC, 2022).

4.6 Financovanie zo zdrojov Spoločnej poľnohospodárskej politiky

Prioritný akčný rámec (PAF) pre sústavu Natura 2000 v SR na roky 2021-2027 určuje potreby ochrany prírody. Potreby smerujú na zlepšenie stavu druhov a biotopov, vrátane zachovania a udržania trvalých trávnych porastov, lesných ekosystémov s cieľom podporiť ekologickú rozmanitosť krajiny a celkovú ochranu biodiverzity. Ich naplneniu sa venuje niekoľko programov, dokumentov a stratégií ako aj viaceré politiky a zákony. Zároveň PAF popisuje niekoľko zdrojov a spôsobov financovania týchto cieľov **v odhadovanej potrebe 1,7 mld. eur na roky 2021 – 2027.** Okrem financovania zo štátneho rozpočtu sú ako zdroje určené hlavne európske štrukturálne fondy, fondy LIFE+, Plán obnovy a odolnosti SR a Spoločná poľnohospodárska politika (SPP) (MŽP SR a ŠOP SR, 2020).

Spoločná poľnohospodárska politika (SPP) spravuje financie pre poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka na úrovni EÚ. Súčasná politika SPP platila pre roky 2014 až 2020, avšak predĺžila sa do konca roka 2022. SPP má za cieľ podporovať spoločnosť hlavne v oblastiach poľnohospodárskej výroby, rozvoja vidieckych komunít a podpory trvalo udržateľných opatrení v environmentálnej oblasti. SPP nastavuje systém priamych platieb spoločne s ďalšími projektovými a neprojektovými opatreniami. Medzi tieto platby patria aj:

- základná platba na hektár
- podpora viazaná na výrobu
- dodatočná platba mladým poľnohospodárom
- platby na pestovanie vybraných plodín a vybrané zvieratá
- dodatočná podpora k príjmom v oblastiach s prírodnými obmedzeniami
- platba v rámci sústavy NATURA 2000
- platby na agroenvironmentálno-klimatické opatrenia
- lesnícko-environmentálne a klimatické služby a ochrana lesov
- platby na ekologické poľnohospodárstvo

Financovanie ochrany prírody a biodiverzity z SPP bolo v predchádzajúcich ako aj v súčasnom období možné, avšak tieto zdroje sa na Slovensku nevyužívajú dostatočne. Zdroje SPP sú primárne určené pre oblasť pôdohospodárstva a rozvoja vidieka, financie pre lesné ekosystémy tvoria iba menšiu časť alokovaných zdrojov. Väčšia časť sa týka podpory trávnatých porastov a najviac smeruje na podporu hospodárenia na ornej pôde. V prípade trávnatých porastov a lesov ide prevažne o zachovanie a manažment biotopov a druhov v nich žijúcich a s tým spojené podmienky o ich starostlivosť. Medzi tieto podmienky patria rôzne spôsoby kosenia trávnatých plôch, ktorými sa zamedzí ničenie biotopov, ako napríklad obmedzenie nárazového kosenia, čo však zvyšuje cenu. Väčšina financií mieri do poľnohospodárstva (aj ekologického) a ornej pôdy, menšia časť do trávnatých plôch a najmenej financií smeruje do lesov; je to však logické, nakoľko sa jedná o spoločnú poľnohospodársku politiku.

Platby SPP sa týkajú prevažne poľnohospodárstva, avšak podpora zahŕňa aj vidiek, krajinu a zachovanie biodiverzity. Návrh SPP pre roky 2023-2027 definuje deväť hlavných cieľov budúcej SPP:

- spravodlivý príjem pre poľnohospodárov,

- zvýšenie konkurencieschopnosti,
- obnovenie rovnováhy v potravinovom reťazci,
- **opatrenia v oblasti zmeny klímy,**
- **starostlivosť o životné prostredie,**
- **zachovanie krajiny a biodiverzity,**
- podpora generačnej obnovy,
- dynamické vidiecke oblasti,
- ochrana kvality potravín a zdravia.

Z prostriedkov SPP je možné podporovať hospodárenie zohľadňujúce ciele ochrany v oblastiach európskej sústavy Natura 2000, pričom národné parky sú do veľkej miery súčasťou tejto európskej sústavy. Sústava Natura 2000 je naopak rozsiahlejšia ako sú národné parky a zasahuje do iných chránených území na Slovensku a aj do území, ktoré nie sú v národnej sústave chránených území. Zdroje na starostlivosť o územia Natura 2000 tak iba z menšej miery pokrývajú národné parky. Podpora sa tak naďalej môže týkať ochrany prírody na trvalých trávnatých porastoch a na ornej pôde mimo národných parkov. Starostlivosť o lesné a trávnaté ekosystémy by mohli vykonávať nielen zamestnanci správ národných parkov, ale aj obyvatelia žijúci v okolí národných parkov. Zároveň by sa tak podporila zamestnanosť v regióne.

Návrh Strategického plánu SPP na roky 2022 – 2027 obsahuje niekoľko cieľov, ktoré sa automaticky vzťahujú aj na územia národných parkov, väčšina z nich však mieri na podporu poľnohospodárstva. Niektoré ciele sa priamo alebo nepriamo dotýkajú aj ochrany a manažmentu lesov a trvalých trávnatých porastov. Ako obhospodarovateľ územia sa správy národných parkov a aj neštátni vlastníci pozemkov budú môcť naďalej uchádzať o zdroje z SPP najmä v oblasti obhospodarovania lesov a trávnatých porastov. Na danom území budú môcť vykonávať iba činnosti v súlade s ochranou prírody a biodiverzity.

Tabuľka 15: Možnosti financovania ochrany prírody z SPP

Špecifické ciele	Činnosti	Suma (mil. eur)
Prispieť k adaptácii na zmenu klímy a jej zmierneniu, ako aj k využívaniu energie z obnoviteľných zdrojov	Zalesňovanie poľnohospodárskej pôdy	0,6
	Vodozádržné funkcie lesa	7
	Prírode blízke obhospodarovanie lesa	25
	Ozdravné opatrenia v lesoch	20
Prispieť k ochrane biodiverzity, zlepšiť ekosystémové služby a zachovať biotopy a krajinné oblasti	Lesoenvironment	20
	Platba v rámci sústavy Natura 2000 na lesných pozemkoch	5,7
	Agrolesnícke systémy	0,4
	Zalesňovanie poľnohospodárskej pôdy	1,1
Podporovať zamestnanosť, rast, sociálne začlenenie a miestny rozvoj vo vidieckych oblastiach vrátane biohospodárstva a udržateľného lesného hospodárstva	Ochrana prírodných a poloprírodných biotopov trvalých trávnych porastov	101
	Zlepšenie postupov obhospodarovania lesov s výmerou do 500 ha	20
Podpora vzdelávania	Prenos inovácií a poznatkov formou vzdelávania	10

Zdroj: Návrh Strategického plánu SPP

Platby za znevýhodnené oblasti tvoria tiež určitú časť platieb za lesy a trvalé trávne porasty. V prípade trvalých trávnych porastov v oblasti Natura 2000 je výška podpory v súčasnom programovom období 84 eur na hektár. Pri lesoch je podpora nižšia, 43,2 eur na hektár. V novom pláne sa tieto sumy budú pravdepodobne meniť. Podmienkami oprávnenosti je neaplikovanie žiadnych chemických látok

a dodatočných hnojív a taktiež neumiestňovať žiadne stavby na území trvalých trávnych porastov. V prípade lesov je podmienkou nezasahovať do lesného porastu a nepoškodzovať vegetačný a pôdny kryt. Celkovo tieto platby činia viac ako 1 milión eur ročne.

Bibliografia

Aggteleki, 2001. *Aggteleki Nemzeti Park*. [Online]

Available at: <https://anp.hu/sk/>

[Cit. 2022].

Almaši, A., 2005. *SOME ISSUES AND EXAMPLES OF ENVIRONMENTAL SERVICES AND FINANCING FOR THE PROTECTION AND SUSTAINABLE USE OF WATERRELATED ECOSYSTEMS IN THE NETHERLANDS*, s.l.: Department of Knowledge.

Alpizar, F., Martinsson, P. & Nordén, A., 2015. *Do entrance fees crowd out donations for public goods? Evidence from a protected area in Costa Rica*, s.l.: s.n.

Altamira, 2020. *Kolko stojí vývoj mobilnej aplikácie?*. [Online]

Available at: <https://www.altamira.sk/blog/kolko-stoji-vyvoj-mobilnej-aplikacie>

[Cit. 10 Január 2020].

Anon., 2007. *Dve percentá*. [Online]

Available at: <https://www.dvepercenta.sk/details.php?organizationID=7855>

[Cit. 2022].

Antalová, V. & Široký, P., 2020. *Ako fungujú národné parky v Európe*. [Online]

Available at: https://www.minzp.sk/files/iep/2020_4_ako_funguju_narodne_parky_v_europe.pdf

[Cit. 2022].

Azahari, O., 2001. The perception of visitors of the new entrance fees to national parks and wildlife centers. *Hornbill journal*.

Baillie, R., 2020. How social distancing has renewed our love for nature, and what it means. *Granite Journal: a Postgraduate Interdisciplinary Journal*, pp. 27-36.

Beal, D., 1995. Estimating the elasticity of demand for camping visits to a national park in south-east Queensland by the travel cost method. *Australian Leisure*, pp. 21-36.

Belsoy, J., Korir, J. & Yego, J., 2012. *Environmental impacts of tourism in protected areas*, s.l.: s.n.

Bennett, J., 1996. *Estimating the recreation use values of national parks presented to the annual Conference of Australian Agricultural and Resource Economics Society*, Melbourne: s.n.

Bialowieski park narodowy, 2013. *Bialowieski park narodowy*. [Online]

Available at: https://bpn.com.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=638&Itemid=278&lang=en

[Cit. 2022].

Biosférické rezervácie, 2021. *Biosférické rezervácie*. [Online]

Available at: <http://www.sopsr.sk/web/?cl=1006>

[Cit. 2021].

Bittner, A. & Johnson, E., 2020. *Wyoming Sales, Use and Lodging Tax Revenue Report*, s.l.: Cheyenne: Wyoming Department of Administration & Information.

Cetara, L., 2014. *Financial Mechanisms and Economic Tools for Protected Areas in the Carpathians*, s.l.: UNEP Vienna - Interim Secretariat of the Carpathian Convention (ISCC).

- Chodník korunami stromov Bachledka, 2017. *Chodník korunami stromov Bachledka*. [Online]
Available at: <https://chodnikkorunamistromov.sk/o-chodniku/>
[Cit. 2022].
- El-Hajj, R., 2017. *Indicators for Ecosystem Conservation and Protected Area Designation*. [Online]
Available at: https://www.environmentandsociety.org/sites/default/files/key_docs/conservatsoc152217-3797882_103258.pdf
[Cit. 2022].
- Emerton, L., Bishop, J. & Thomas, L., 2006. *Sustainable Financing of Protected Areas: A Global Review of Challenges and Options*, s.l.: Gland: IUCN.
- Engelbrecht, W., Kruger, M. & Saayman, M., 2015. Tourists view of the factors that gives the Kruger National Park a competitive edge. *Journal of Contemporary Management*.
- France 24, 2010. *The France 24 Observers*. [Online]
Available at: <https://observers.france24.com/en/20100128-man-who-buying-south-america-chilet-argentine-parcs-prives-douglas-tompkins>
[Cit. 2022].
- Friends of Virgin National Park, 2020. *Friends of Virgin Islands National Park*. [Online]
Available at: <https://donate.friendsvinp.org/membership/join-renew>
[Cit. 2021].
- Gálvez, T., Muro, J. & Such-Devesa, M., 2014. Measuring and Analysing Domestic Tourism: The Importance of an Origin and Destination Matrix. *Tourism Economics*.
- Geoghegan, T., 1998. *Financing protected area management: experiences from the Caribbean*, s.l.: CANARI.
- Getzner, M. & Švajda, J., 2015. Preferences of tourists with regard to changes of the landscape of the Tatra National Park in Slovakia. *Land Use Policy*, Zväzok 48, pp. 107-119.
- Giambona, F. & Grassini, L., 2019. Tourism attractiveness in Italy; Regional empirical evidence using a pairwise comparisons modelling approach. *International Journal of Tourism Research*.
- Herath, G., 2000. Issues surrounding entrance fees as a suitable mechanism for financing natural areas in Australia. *International journal of Wilderness*, pp. 35-39.
- Hnutí DUHA, 2010. *Národní park: značka, která se dobře prodává*. [Online]
Available at: https://www.hnutiduha.cz/sites/default/files/publikace/typo3/1.1.1.c_ekonomikaNP.pdf
- Hockings, M., 2006. *Evaluating Effectiveness: A framework for assessing management effectiveness of protected areas*. 2nd edition ed. s.l.:s.n.
- Hortobágy National Park, 2015. *Hortobágy National Park*. [Online]
Available at: <https://www.hnp.hu/en/szervezeti-egyseg/tourism/oldal/vehicle-rental>
[Cit. 2021].
- Hospodárske noviny, 2021. *STRATÉGIE*. [Online]
Available at: <https://strategie.hnonline.sk/tlacove-spravy/2319482-csob-v-spolupraci-so-statnymi-lesmi-tanap-u-podpori-tento-rok-vysadbu-dalsich-30-000-stromov>
[Cit. 2021].

Hummel, H. a iní, 2022. A bottom-up practitioner-derived set of Essential Variables for Protected Area management. *Environmental and Sustainability Indicators*.

HZS, 2016. *Horská záchranná služba*. [Online]

Available at: <https://www.hzs.sk/typy-aktualit/otvorenie-ferraty-horskej-zachrannej-sluzba-kysel/>
[Cit. 2021].

IEP & ÚHP, 2017. *Revízia výdavkov na životné prostredie*. [Online]

Available at: https://www.minzp.sk/files/iep/zaverecna_sprava_zivotne_prostredie.pdf
[Cit. 2021].

Institut für Verkehr und Tourismus - Innsbruck, 2004. *Besucherzählung, Wertschöpfungs- und Motiverhebung im Nationalpark Hohe Tauern und im Naturpark Rieserferner-Ahm*, s.l.: Institut für Verkehr und Tourismus - Innsbruck.

IUCN, 2000. *Financing Protected Areas: Guidelines for Protected Area Managers*, s.l.: Gland, Switzerland; Cambridge UK.

Janiga, M., 2012. Výnosy právnych subjektov podnikajúcich v chránených územiach Slovenskej republiky. *Oecologia Montana*.

Job, H. & Mayer, M., 2012. Forstwirtschaft versus Waldnaturschutz: Regionalwirtschaftliche Opportunitätskosten des Nationalparks Bayerischer Wald. *Allgemeine Forst und Jagdzeitung*, pp. 129-143.

Joint Legislative Audit & Review Committee, 2019. *Lodging Tax Municipal Summary*. [Online]

Available at:

https://public.tableau.com/app/profile/jlarc/viz/LodgingTaxMunicipalSummary/MunicipalSummary_2
[Cit. 2021].

Knampam, B. & Stoeckl, N., 1995. Recreation user fees: An Australian empirical investigation. *Tourism Economics*, pp. 5-15.

Kovačević, T., 2019. *Plitvice Lakes National Park Management Plan 2019-2028*, s.l.: Plitvice Lakes National Park Public Institution.

Kovalčík, M., 2018. *Význam lesnícko-drevárskeho sektora (štúdia)*, Zvolen: Národné lesnícke centrum.

Kubišová, K., 2021. *Správa národných parkov vo vybraných štátoch*, Bratislava: Odbor Parlamentný inštitút.

Kyle, G., Absher, J. & Graefe, A., 2003. The moderating role of place attachment on the relationship between attitudes toward fees and spending preferences. *Leisure Sciences*, p. 50.

Lake County Forest Preserves, 2015. *Adopt-an-Acre. Adopt-a-Mile*. [Online]

Available at: <https://www.lcfdp.org/adopt-an-acre-adopt-a-mile/>
[Cit. 2021].

Lesoochránárske zoskupenie VLK, 2008. *Kúp si svoj strom*. [Online]

Available at: <http://www.wolf.sk/sk/kup-si-svoj-strom/kup-si-svoj-strom-zachranis-les>
[Cit. 2021].

- Lesoochranárske zoskupenie VLK, 2008. *Lesoochranárske zoskupenie VLK*. [Online]
Available at: <https://www.wolf.sk/>
[Cit. 2021].
- Lesopoľnohospodársky majetok Ulič, štátny podnik, 2021. *Lesopoľnohospodársky majetok Ulič, štátny podnik*. [Online]
Available at: <https://www.lpmulic.sk/uvod/sluzby>
[Cit. 2021].
- LESY Slovenskej republiky, 2013. *Ubytovanie Lesy SR*. [Online]
Available at: <https://ubytovane.lesy.sk/>
[Cit. 2021].
- Leung, Y., 2018. *Tourism and visitor management in protected areas*, s.l.: IUCN.
- Maledives IRA, 2016. *Green Tax*. [Online]
Available at: https://www.mira.gov.mv/flyers/GRT/GreenTaxLeaflet_22082016.pdf
[Cit. 2021].
- Marrocu, E. & Paci, R., 2012. *Different tourists to different destinations. Evidence from spatial interaction models*, s.l.: Tourist Management.
- McCool, S. & Eagles, P., 2014. *An Assessment of Visitor and Tourism Management in Plitvice Lakes National Park and World Heritage Site*, s.l.: Croatia.
- Mendes, I., 2003. *Pricing recreation use of national parks for an efficient nature conservation: an application to the portuguese case*, s.l.: s.n.
- Middleton, D., 2020. *Harnessing Visitors Enthusiasm for National Parks to Fund Cooperative Large-landscape Conservation*, s.l.: Conservation Science and Practice.
- Miller, Z., Freimund, W., Metcalf, E. & Nickerson, N., 2018. Targeting your audience: Wildlife value orientations and the relevance of messages about bear safety. *Human Dimensions of Wildlife*, pp. 1-14.
- Ministerstvo životného prostredia SR, 2015. *Indikátory stavu a ochrany biodiverzity*. [Online]
Available at: <https://www.enviroportal.sk/indicator/301?langversion=sk>
[Cit. 2021].
- Ministerstvo životného prostredia, 2020. *Kolko stojí divočina*. [Online]
Available at: minzp.sk/iep/publikacie/ekonomicke-analyzy/kolko-stoji-divocina.html
- Mokrade, 2020. *Mokrade*. [Online]
Available at: <https://www.minzp.sk/oblasti/ochrana-prirody-krajiny/mokrade/>
[Cit. 2020].
- MŽP SR & ŠOP SR, 2020. *Prioritný akčný rámec pre sústavu Natura 2000 v Slovenskej republike*. [Online]
Available at: https://www.minzp.sk/files/sekcia-ochranyprirodyakrajiny/paf2020/paf_sk_2021-2027_aktualizacia_schvalena-maj_2021_na-web_21-6-2021.pdf
- MŽP SR, 2021. *Natura 2000*. [Online]
Available at: <https://www.minzp.sk/ochrana-prirody/uzemna-ochrana/>

National Geographic, 2020. *Complete National Parks of Europe: 460 Parks, Including Flora and Fauna, Historic Sites, Scenic Hiking Trails, and More.* s.l.: National Geographic.

National Park Foundation , 2020. *Annual Report 2020.* [Online]
Available at: https://www.nationalparks.org/sites/default/files/annual_report_fy20_web.pdf
[Cit. 2022].

Nationalpark Bayerischer Wald, 2018. *Nationalpark Bayerischer Wald.* [Online]
Available at: <https://www.nationalpark-bayerischer-wald.bayern.de/besucher/index.htm>
[Cit. 2021].

Natural Habitat Adventures & World Wildlife Fund, 2013. *Natural Habitat Adventures.* [Online]
Available at: <https://www.nathab.com/us-national-parks-tours/yellowstone-wolves-wildlife-adventure/>
[Cit. 2021].

NLC, 2022. *Informačný list LTIS za 4q 2021.* [Online]
Available at: <http://www.forestportal.sk/lesne-hospodarstvo/informacie-o-lesoch/trhove-spravodajstvo/Informan%20listy/4q2021.pdf>

NP Malá Fatra, 2021. *Realizujeme dotazníkový prieskum názorov návštevníkov národného parku.* [Online]
Available at: <http://npsmalafatra.sopsr.sk/dotaznikovy-prieskum-nazorov-navstevnikov-narodneho-parku-20212-2/>
[Cit. Marec 2022].

NP Slovenský raj, 2018. *NP Slovenský raj.* [Online]
Available at: <http://npslovenskyraj.sopsr.sk/splavovanie-prielomu-hornadu-v-np-slovensky-raj/>
[Cit. 2020].

NP Slovenský raj, 2018. *NP Slovenský raj.* [Online]
Available at: <http://npslovenskyraj.sopsr.sk/ferrata-hzs-kysel-zakladne-informacie-pre-navstevnikov/>
[Cit. 2021].

OECD, 2010. *Paying for Biodiversity: Enhancing the Cost-Effectiveness of Payments for Ecosystem Services,* Paríž: OECD Publishing.

OECD, 2017. *PINE DB.* [Online]
Available at: <https://www.oecd.org/env/indicators-modelling-outlooks/policy-instrument-database/>
[Cit. Január 2022].

Perrot-Maître, D., 2006. *The Vittel payments for ecosystem services: a "perfect" PES case?,* London, UK: International Institute for Environment and Development.

Pieniny, 2020. *Pieniny.* [Online]
Available at: <http://www.pieniny.sk/autokemping/>
[Cit. 2021].

Polyzos, S. & Arabatzis, G., 2008. Determinant factor of tourist attractiveness of Greek prefectures. *International Journal of Sustainable Development nad Planning* , pp. 343-366.

Považan, R., 2013. *Rekreačné hodnoty NP Veľká Fatra.* ACTA UNIVERSITATIS MATTHIE BELLII, s.l.: Environmentálne manažérstvo.

Považan, R., 2014. *Hodnotenie ekosystémových služieb v NP Muránska planina,* s.l.: s.n.

Považan, R., Pastorek, P., Nováček, J. & Balážovič, Ľ., 2022. *Modely pre biodiverzitu do roku 2050*. [Online]

Available at: <https://www.enviroportal.sk/uploads/report/11361.pdf>

Prales, 2021. *Reforma ochrany prírody a krajiny na Slovensku*, Banská Bystrica: Prales.

Romão, J. & Saito, H., 2017. A spatial analysis on the determinants of tourism performance in Japanese Prefectures. *Asia-Pacific Journal of Regional Science*.

Sage, J. L. a iní, 2017. *Institute for Tourism & Recreation Research*, Missoula: s.n.

Šergo, Z., Poropat, A. & Ružić, P., 2014. *The determinants of length of stay and arrivals of tourists in the Croatia: a panel data approach*, Rijeka: University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management.

SHMÚ, 2019. *Report on Policies and Measures and Projections*, s.l.: s.n.

Shultz, S., Pinazzo, J. & Cifuenles, M., 1998. Opportunities and limitations of contingent valuation surveys to determine national park entrance fees, evidence from Costa Rica. *Environment and Development Economics*, pp. 131-149.

SITA, 2020. *Manželský pár na 30 rokov bezplatne prenajal pozemky Národnému parku Malá Fatra*. [Online]

Available at: <https://spravy.pravda.sk/regiony/clanok/548312-manzelia-bezplatne-na-30-rokov-zadarmo-prenajali-pozemky-narodnemu-parku-mala-fatra/>

Smith, S., 2013. *Payments for Ecosystem Services: A Best Practice Guide*, London, UK: Defra.

South African National Parks, 2013. *South African National Parks*. [Online]

Available at:

<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjK7M6ymPzyAhXK7sIHWI8B-8QFnoECAIQAQ&url=https%3A%2F%2Fpmg.org.za%2Ffiles%2Fdocs%2F130219sanpark.ppt&usq=AOvVaw2NW1Abt1mz3kSEDeaD6wCj>

South African National Parks, 2020. *South African National Parks*. [Online]

Available at: <https://www.sanparks.org/assets/docs/general/annual-report-2020.pdf>

Spain Holiday, 2021. *The new Balearics Eco Tourism Tax explained*. [Online]

Available at: <https://www.spain-holiday.com/rentalbuzz/the-new-balearics-eco-tourism-tax-explained>

Štátne lesy TANAPu, 2020. *Štátne lesy TANAPu*. [Online]

Available at: <https://www.lesytanap.sk/sk/ponuka-ubytovania/>

Stevens, S., More, T. & Markowski-Lindsay, M., 2014. *Declining National Park Visitation*, s.l.: s.n.

The United States Department of Interior, 2020. *Budget Justifications and Performance Information: Fiscal year 2021*, Washington, D.C.: Department of Interior.

The United States Department of Interior, 2021. *2020 National Park Visitor Spending Effects*, Washington, D.C.: Department of Interior.

Thompson, A., Massyn, P., Pendry, J. & Pastorelli, J., 2014. *Tourism Concessions in Protected Natural Areas: Guidelines for Managers*, s.l.: United Nations Development Programme.

Trading economics, 2022. *Lumber*. [Online]
Available at: <https://tradingeconomics.com/commodity/lumber>
[Cit. 2022].

Turistický semafor, 2021. *Turistický semafor*. [Online]
Available at: <https://www.turistickysemafor.sk/>

Turks and Caicos Islands, 2021. *Understanding Taxes in the Turks and Caicos*. [Online]
Available at: <https://www.visittci.com/life-and-business/taxes>

UNESCO Karpatské bukové pralesy, 2021. *UNESCO Karpatské bukové pralesy*. [Online]
Available at: <http://nppoloniny.sopsr.sk/unesco-karpatske-bukove-pralesy/>
[Cit. 2021].

US Government Accountability Office, 2015. *National Park Service: Revenues from Fees and Donations Increased, but Some Enhancements Are Needed to Continue This Trend*. [Online]
Available at: <https://www.gao.gov/assets/gao-16-166.pdf>

Vakrou, A., 2010. *Payments for Ecosystem Services (PES): Experiences in the EU*, s.l.: European Commission, DG Environment.

Walls, M., 2013. *Paying for State Parks: Evaluating Alternative Approaches for the 21st Century*, Washington, DC: Resources for the future.

Wiezik, M., Niňajová, I., Švajda, J. & Elexová, L., 2019. *Koncept rozvoja turizmu v slovenských podmienkach*, s.l.: Aevis n.o..

Wilson, C. & Tisdell, C., 2004. *Attitudes to entry fees to national parks*, s.l.: s.n.

World Wildlife Fund, 2009. *Guide to Conservation Finance: Sustainable Financing for the Planet*, Washington, D.C.: WWF.

World Wildlife Fund, 2012. *WWFGifts*. [Online]
Available at: <https://gifts.worldwildlife.org/gift-center/gifts/Species-Adoptions.aspx>

Wyoming Department of Revenue, 2021. *Statewide Lodging Assessment Guides and Outfitters*. [Online]
Available at: <https://drive.google.com/file/d/1SCojQsL8qD8dR-qPdtWnmalayrnl15A/view>

Yang, Y. & Fik, T., 2014. Spatial effects in regional tourism growth. *Annals of Tourism Research*, pp. 144-162.

Yang, Y. & Wong, T., 2012. A Spatial Econometric Approach to Model Spillover Effects in Tourism Flows. *Journal of Travel Research*, pp. 768-778.

Yellowstone National Park, 2020. *Yellowstone Guidelines*. [Online]
Available at: <https://www.yellowstoneguidelines.com/yellowstone-tours/lamar-valley-wildlife-tour.html>

Yosemite National Park, 2016. *Yosemite National Park*. [Online]
Available at: <https://www.travelyosemite.com>

Zhang, J. & Jensen, C., 2007. Comparative advantage. *Annals of tourism research*.

Prílohy

Príloha A – Ekonomický potenciál národných parkov

Turisticky atraktívne národné parky Nízke Tatry, TANAP, Malá Fatra, Slovenský raj a Pieniny môžu byť do značnej miery sebestačné. Regulácie návštevnosti sa môžu týkať aj miest a trás v iných národných parkoch. V národných parkoch Veľká Fatra, Muránska planina, Slovenský kras a Poloniny zväčša nie je potrebné regulovať návštevnosť, tieto parky tak budú stále relatívne viac závislé od verejných zdrojov.

Najdostupnejšími národnými parkmi sú národné parky Malá Fatra, Veľká Fatra, TANAP, Nízke Tatry a Slovenský raj, ktoré sa všetky nachádzajú v dosahu diaľnic. Horšie dostupné sú Pieniny, Muránska Planina a Slovenský kras a najhoršie je na tom národný park Poloniny, ktorý je vzdialený 6 hodín cesty od Bratislavy a 2 hodiny od Košíc alebo Prešova.

Tatranský národný park je so 4 miliónmi návštevníkov ročne náš najobľúbenejší národný park. Jeho návštevnosť treba skôr utlmiť a regulovať. Možnosti rozvoja sú v národnom parku obmedzené, tlak na výstavbu sa preto stupňuje v predhorí Vysokých Tatier, ktoré je do veľkej miery v ochrannom pásme národného parku. V častiach ďalej od parku sa nachádzajú aj iné atrakcie, ako sú napríklad akvaparky. Do TANAPu chodia ľudia za vysokohorskou turistikou, na území parku sa nachádza viacero horských chát, kde je možné prespať. Na území TANAPu sa nachádzajú klimatické kúpele.

Mesto Vysoké Tatry je vybudované a pokryté turistickou infraštruktúrou. Väčšina návštevníkov prichádza do jeho častí Tatranská Lomnica a Starý Smokovec. Menšia časť sa zdržuje v Západných a Belianskych Tatrách. V národnom parku sa nachádza niekoľko lyžiarskych stredísk (Štrbské Pleso, Tatranská Lomnica, Roháčce – Spálená, Ždiar a iné). Električky a ozubnica sú využívané celoročne. Medzi najobľúbenejšie miesta v národnom parku patrí Hrebienok, alebo okolie Skalnatého plesa.

NAPANT je rozlohou najväčší národný park a ročne ho navštívi do dvoch miliónov turistov. Turistami obľúbený chodník je hrebeňovka, ktorá sa tiahne celým pohorím a miestami je preťažaná, najmä v úsekoch okolo Chopku, Ďumbiera a Štefánikovej chaty. Na území Nízkych Tatier sa nachádzajú obľúbené lyžiarske strediská Chopok Juh a Sever a v ochrannom pásme národného parku aj Donovaly. Veľkým strediskom s vysokou mierou výstavby je Demänovská dolina, ktorá sa nachádza celá v národnom parku. V doline sa nachádzajú aj obľúbené jaskyne.

Slovenský raj je atraktívny svojimi roklinami, vrátane rieky Hornád. Ročný počet návštevníkov môže byť aj 700 tisíc. Slovenský raj je jediným parkom na Slovensku, kde je vstup aspoň do časti národného parku poplatný. Vstupné vyberajú obce a to by malo putovať hlavne na opravu infraštruktúry a technických zabezpečovacích pomôcok. Po novom by vstupné mala vyberať správa národného parku, tá by prevzala aj starostlivosť o chodníky a obciam by následne vyplácala nájom. Správa národného parku už teraz prevádzkuje dve platené atrakcie, ferratu Kysel' a splav Hornádu.

Malá Fatra je atraktívna hlavne kvôli tiesňavám Jánošíkovej diery a lyžiarskemu stredisku Vrátna. Návštevnosť sa odhaduje do 500 tis. ročne, pričom na niektorých turistických trasách používa správa národného parku automatické sčítače návštevnosti. Turisticky obľúbený je aj hlavný hrebeň v národnom parku a Šútovská dolina s vodopádom. Keďže až 90 % rozlohy národného parku tvoria neštátne pozemky, zavedenie vstupného môže byť problematické.

Pieniny sú náš najmenší národný park, ale relatívne obľúbený s vyše 135 tis. návštevníkmi ročne. Park sa nachádza na hranici s Poľskom, kde leží rovnomenný poľský národný park. Hlavnou atrakciou je splav Dunajca. Keďže Dunajec je hraničnou riekou, splav vykonávajú aj Poliaci, ktorí preplavia väčší počet turistov ako Slováci.

Najväčšie atrakcie pohoria **Veľká Fatra** sa nachádzajú mimo národného parku v ochrannom pásme, prípadne úplne mimo národného parku. Veľkú Fatru každoročne navštívi okolo 100 tis. návštevníkov. Národný park leží v blízkosti Banskej Bystrice a na jeho území sa nachádza napríklad obľúbená chatová oblasť Turecká. Z hľadiska turizmu sú vyhľadávané tiež doliny zo strany Turca a horský hrebeň. Veľký potenciál je v návštevnosti Gaderskej, Blatnickej doliny, Ľubochňanskej doliny a doliny Zalámaná vedúca k horskému hotelu Kráľova studňa.

Slovenský kras je známy predovšetkým svojimi krasovými útvarmi a jaskyňami. Park leží na hraniciach s Maďarskom, kde sa takisto nachádza krasový národný park Aggtelek. Ročne národný park navštívi 85 tis. ľudí, pričom hlavnými atrakciami sú práve jaskyne Domica, Gombasecká, Jasovská a Krásnohorská. Iným navštevovaným miestom je Zádielska tiesňava v dobrej dostupnosti od Košíc. Atraktivitu regiónu zvyšujú tiež pamiatky v okolí národného parku. Horšie dopravné vybavenie znemožňuje ľahšie presuny v rámci národného parku a jeho okolí, čo znižuje aj atraktivitu národného parku.

Poloniny sú našim najodľahlejším národným parkom s nízkou návštevnosťou 20 tis. ľudí ročne. Hlavnými atrakciami národného parku sú karpatské bukové pralesy, ktoré boli zapísané na zoznam svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. Poloniny sa nachádzajú na najvýchodnejšom cípe krajiny a práve horšia dostupnosť parku a nižšia hustota obyvateľstva znamená, že na ich území sa nachádza park tmavej oblohy. Vyšší a necitlivý rozvoj regiónu by mohol ohroziť obe tieto turisticky hodnotné atrakcie. V širšom okolí Polonín v obciach regiónu sa nachádza množstvo drevených kostolíkov, takisto zapísaných na zozname UNESCO.

Muránska planina je menej známym národným parkom v regióne s vysokou nezamestnanosťou. Hlavnými atrakciami sú hrad Muráň a syslovisko pri Muráni. V národnom parku možno vykonávať najmä prírodnú turistiku. Chovajú sa tu kone a turistickým potenciálom v danej lokalite je práve konský turizmus.

Chránené krajinné oblasti a iné chránené územia sú v niektorých prípadoch navštevovanejšie ako niektoré národné parky. To sa týka hlavne oblastí v blízkosti väčších miest ako sú Malé Karpaty a Záhorie v okolí Bratislavy. Po celom území Slovenska sú tiež roztrúsené menšie územia s turisticky atraktívnym potenciálom, ktoré môžu alebo nemusia byť súčasťou väčšieho chráneného územia. Príkladom je Morské oko v CHKO Vihorlat.

Príloha B – Prehľad daní za ubytovanie v EÚ

Tabuľka 16: Prehľad daní za ubytovanie v EÚ

Štát	Základ dane	Sadzba dane	Poznámky
AT	Osoba a noc	0,15 až 2,18 eur	V závislosti od samosprávy
BE	Štandardne osoba a noc	0,53 až 7,50 eur	V závislosti od samosprávy a ročných poplatkov za kapacitu
BG	Osoba a noc	0,10 až 1,53 eur	Vo vybraných lokalitách môže byť výrazne vyššia
CR	Osoba a noc	0,27 až 0,94 eur	Výnos sa využíva na financovanie lokálnych turistických organizácií
CY		Neuplatňuje sa	
CZ	Osoba a noc	Až do 1 eura	V závislosti od samosprávy
DE	Na osobu, na noc alebo ako percento za izbu	0,25 až 5 eur alebo 5% z ceny izby	V závislosti od samosprávy, nie všade sa uplatňuje

DK		Neuplatňuje sa	
EE		Neuplatňuje sa	
EL	Osoba a noc	0,5 až 4 eurá	V závislosti od samosprávy
ES	Osoba a noc	0,45 až 2,25 eur	V závislosti od samosprávy a regiónu
FI		Neuplatňuje sa	
FR	Osoba a noc	0,22 až 4,40 eur, vrátane regionálnej dane	V závislosti od samosprávy a uplatňovania sadzieb podľa prenocovaní alebo kapacít
HU	Osoba a noc	4 % z ceny izby až do 1,51 eur	V závislosti od samosprávy
IE		Neuplatňuje sa	
IT	Osoba a noc	Až do 7 eur	V závislosti od samosprávy
LT	Na izbu a noc	0,3 až 0,6 eura	V závislosti od samosprávy
LU		Neuplatňuje sa	
LV		Neuplatňuje sa	
MT	Na osobu a noc	0,5 až 5 eur	V závislosti od samosprávy
NL	Na osobu a noc	0,55 až 5,75 eur až do 6 % z ceny izby	V závislosti od samosprávy
PL	Na osobu a noc	0,37 až 0,55 eura	V závislosti od samosprávy
PT	Na osobu a noc	1 až 7 eur	V závislosti od samosprávy
RO	Na izbu	1% z ceny	V závislosti od samosprávy
SI	Na osobu a noc	0,6 až 1,25 eur	V závislosti od samosprávy
SE		Neuplatňuje sa	

Zdroj: PwC³⁴

Príloha C – Vstupné vo vybraných národných parkoch v zahraničí a jeho cenová elasticita

Vstupné je častým zdrojom príjmu v národných parkoch a chránených územiach v zahraničí. Z našich susedov sa vstupné vyberá v poľských a rakúskych národných parkoch a spôsob výberu závisí od každého parku. V prípade NP v Poľsku a Rakúsku sú spoplatnené len vybrané turistické trasy alebo prejazdy. V Maďarsku vyberá napríklad Národný park Hortobágyi vstupné do viacerých častí parku, napríklad cca 5 eur do oblasti s voľne žijúcimi živočíchmi (Hortobágy National Park, 2015). V Česku je príkladom vstupné 75 CZK k Pravčickej bráne v Národnom parku České Švýcarsko.

V Poľsku sa vyberá vstupné hlavne klasickou metódou výberu v stánkoch pri vstupe na turistické chodníky. Zároveň má Poľsko v niekoľkých parkoch rozbehnutý systém mobilného vstupného, do každého národného parku zvlášť. Každý národný park má možnosť ponúknuť aj lístky na dlhšie obdobie, ktoré sú zároveň lacnejšie. Cena jednorazového vstupu sa tu pohybuje od 4 PLN vyššie.

V Rakúsku je vstup do národných parkov zdarma. Na vybraných trasách v niektorých národných parkoch sa vyberá vstupné a momentálne neexistuje žiadna mobilná aplikácia na zakúpenie vstupu. Ceny vstupného na turistické trasy sú vyššie, začínajú pri 8 eurách.

Najznámejšími príkladmi platenia za vstupy do národných parkov v Európe sú turistické atrakcie v Chorvátsku, kde sú vstupy do všetkých národných parkov a v niektorých príkladoch aj do menších chránených území spoplatnené. Vstupné je do nich zároveň najdrahšie. Príkladom môže byť národný park Plitvičké jazerá, kde sa jednorazový vstup v závislosti od sezóny môže vyšplhať až k 35 eurám. Vysoká cena zároveň slúži aj ako spôsob zníženia návštevnosti v tomto preťaženom národnom parku.

V USA sa vyberá vstupné v 118 z 417 národných parkov. V spoplatnených národných parkoch je relatívne vysoké vstupné, ktoré môže byť až 70 dolárov za vozidlo. Pre častejších návštevníkov viacerých národných

³⁴ Dostupné tu: <https://europarup.com/tourist-tax-european-union-outlook/>

parkov sa tak oveľa viac opláti ročná permanentka za 80 dolárov. Celkový zisk zo vstupného bol v roku 2014 približne 143 mil. dolárov (US Government Accountability Office, 2015).

Tabuľka 17: Prehľad poplatkov za vstupné, turistické služby

Krajina	Vstupné	Turistické služby, koncesie, dobrovoľné príspevky
Rakúsko	0 EUR	Vstupné vo vybraných miestach
Švajčiarsko	7 CHF; Zľavnené vstupné	
Bulharsko	0 BGN	
Česko	0 CZK; 75 CZK k Pravčickej bráne	
Nemecko	0 EUR	
Španielsko	0 EUR	
Estónsko	0 EUR	príplatky za kánoe, sprievodcu, edukačné činnosti
Fínsko	0 EUR	príplatky za turistického sprievodcu, prenájom loďky, kánoe, rybárčenie, ohnisko
Spojené kráľovstvo	0 GBP	poplatok za cestovanie mhd v rámci parku; príplatok za sprievodcu; dobrovoľné príspevky na udržiavanie turistických trás
Grécko	0,6 - 3,7 EUR	príplatky za turistického sprievodcu
Chorvátsko	20 - 250 HRK	
Maďarsko	0 HUF; vstupné do múzeí	príplatky za kanoistiku, sprievodcu, jazdu na koni
Taliano	Vstupné do múzeí	Príplatky za sprievodcu
Litva	Vstupné na maják	Poplatky za parkovanie; Príspevok do nadácie NP
Malta		Dobrovoľné príspevky
Holandsko	1 spoplatnený NP - 11,1 EUR; Vstupy na rozhľadne	Príplatky za exkurzie, plavba na čln
Poľsko	3-12 PLN; zľavnené vstupné; viacdňové vstupné; vstupné cez online nákup	Poplatky za parkovanie, bivačovanie, rybolov, ohnisko; Dobrovoľné príspevky v nespoplatnených NPs
Portugalsko	0 EUR; vstupné do jaskyne	
Rumunsko	4 - 30 LEI; zľavnené vstupné; vstupné aj cez SMS alebo online nákup	Príplatky za sprievodcu, jazdu na koni, kempovanie
Slovinsko	0 EUR	
Švédsko	0 SEK	
Nórsko		Poplatok za cestovanie na Špicbergy
Srbsko		Poplatok za kempovanie; Koncesie za podnikateľské aktivity - bufety, predaj suvenírov, služieb (aj turistických), obchody, lyžiarske strediská, ubytovanie a iné

Zdroj: stránky národných parkov; OECD PINE databáza

Elasticita

Cenová elasticita dopytu alebo cenová pružnosť dopytu odráža vplyv zmeny ceny na dopyt. Vo všeobecnosti platí, že znižovaním ceny rastie dopyt a zvyšovaním ceny dopyt klesá. Ak cena tovaru rastie, je predpoklad, že tento tovar bude obyvateľstvo menej kupovať, alebo ho nahradí iným.

Pri rôznych poplatkoch môže byť elasticita rozdielna. V prípade poplatku, ktorý musí každý človek platiť (správne poplatky za unikátne alebo povinné služby a pod.), tak dopyt po nich, v prípade rastu ich ceny, neklesne vôbec alebo len minimálne, pretože každý obyvateľ ich buď musí platiť, alebo ich chce platiť, aby dostal vybranú službu. V prípade poplatkov, ktoré zabezpečujú istú dodatočnú službu, ktorá nie je povinná

alebo bezprostredne potrebná k životu (napríklad rôzne služby ako kino, hromadná doprava alebo aj vstup do národných parkov), rast ich cien by mal mať vplyv na dopyt po nich, teda pri raste cien by mal počet návštevníkov klesať.

To však nemusí byť prípad národných parkov, kde považujú elasticitu vstupného do národných parkov v USA za nulovú, teda neelastickú (Sage, et al., 2017). Vo svojom výskume zistili, že vstupné má reálny vplyv iba na návštevníkov bývajúcich v blízkosti národných parkov, pretože vstupné tvorí výraznú časť celkovej ceny pobytu v NP. Pre vzdialených návštevníkov alebo návštevníkov z iných krajín tvorí najpodstatnejšiu časť pobytu doprava a ubytovanie, teda cestovné náklady a vstupné je len malá časť z toho. V takom prípade rastu celkových cestovných nákladov o 1 % spôsobil pokles návštevnosti o 0,27 %, pričom väčšina, ktorá by prestala navštevovať NP, boli ľudia z okolia NP (vo výskume do 2 hodín cesty). Rast vstupného o 130 % spôsobil u ľudí žijúcich v blízkosti NP rast celkových nákladov až o 37,6 %, avšak u zahraničných návštevníkoch to bolo len menej ako 1 %.

Môžeme konštatovať, že vstupné je neelastické pre zahraničných a vzdialenejších návštevníkov a elastické pre lokálnych návštevníkov (Shullz, et al., 1998). Rovnaký názor na neelasticitu dopytu po NP majú aj mnohí ďalší výskumníci (Herath, 2000; Shullz, et al., 1998; Azahari, 2001; Bennett, 1996; Knampam a Stoeckl, 1995; Beal, 1995). Z rôznych výskumov (Kyle, et al., 2003; vyplýva, že ochota ľudí navštevovať a platiť za vstup do NP je vyššia, čím je vyššie a silnejšie ich ekologické zmýšľanie.

Tabuľka 18: Vývoj počtu návštevníkov v Chorvátsku a NP Krka a jeho vstupného

Rok	Vstupné do NP	Počet návštevníkov za rok	Celkový počet návštevníkov v Chorvátsku (v mil.)
2010	95 kn	668 027	10,4
2011	95 kn	683 739	11,2
2012	95 kn	732 999	11,6
2013	95 kn	786 635	12,2
2014	110 kn	804 411	12,9
2015	110 kn	951 106	14,2
2016	150 kn	1 071 561	15,5
2017	180 kn	1 284 723	17,4
2018	200 kn	1 354 802	18,7
2019	200 kn	1 354 725	19,6
2020	200 kn	423 010	7

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa NP Krka

Príloha D – Štruktúra príjmov a zamestnancov národných parkov

Tabuľka 19: Príjmová štruktúra národných parkoch

Názov NP	Rozloha		Zdroje príjmov NP					
	NP v km ²	Krajina	EÚ prostriedky	Štátny rozpočet	Regionálny rozpočet	Predaj dreva	Ostatné vlastné príjmy	Iné
Gesäuse	111	Rakúsko	24 %	33 %	33 %	-	10 %	-
Hohe Tauern	1856	Rakúsko	10 %	26 %	53 %	-	11 %	-
Neusiedler See	97	Rakúsko	4 %	42 %	44 %	-	10 %	-
Šumava	690	ČR	14 %	42 %	-	38 %	6 %	-
Poleski PN	98	Poľsko	20 %	55 %	-	-	25 %	-
Tatrzański PN	212	Poľsko	-	27 %	-	3 %	70 %	-

Pieniński PN	23	Poľsko	-	35 %	-	-	50 %	15 %
Stowiński PN	186	Poľsko	-	23 %	-	-	30 %	47 %
Bieszczady PN	292	Poľsko	-	67 %	-	-	33 %	-

Zdroj: Zahraničné správy NP, ŠOP SR

Tabuľka 20: Zamestnanecká štruktúra národných parkov

Názov NP	Rozloha		Oblasť práce zamestnancov NP				
	NP v km ²	Krajina	Strážcovia	Lesníci a lesní pracovníci	Turistické služby	Výskum, ochrana a vzdelávanie	Administratíva
Hainich	75	Nemecko	60 %	5 %	-	-	35 %
Müritz	318	Nemecko	46 %	13 %	-	6 %	35 %
Bertechsgaden	210	Nemecko	12 %	20 %	23 %	19 %	26 %
Sächs. Schweiz	94	Nemecko	27 %	25 %	-	-	48 %
Gesäuse	111	Rakúsko	24 %	24 %	29 %	7 %	16 %
Hohe Tauren	1856	Rakúsko	42 %	6 %	10 %	8 %	34 %
Donau-Auen	93	Rakúsko	62 %	14 %	15 %	-	9 %
Neusiedler See	97	Rakúsko	-	34 %	31 %	10 %	24 %
Pieniński PN	23	Poľsko	11 %	29 %	13 %	13 %	33 %
Bieszczady PN	292	Poľsko	7 %	33 %	3 %	23 %	35 %
Babiogórski PN	34	Poľsko	9 %	37 %	-	33 %	21 %
Užanský NP	392	Ukrajina	-	74 %	3 %	9 %	13 %

Zdroj: Zahraničné správy NP, ŠOP SR

Príloha E – Výsledky pre analýzy vplyvu chránených území na tržby v cestovnom ruchu

Tabuľka 21: Odhad koeficientov použitých modelov pre letné tržby UZ

	OLS	SLX	SEM	SAR	SDM
Priemerný stupeň ochrany	3,901*** (0,565)	3,772*** (0,571)	3,894*** (0,528)	3,881*** (0,528)	3,782*** (0,533)
Hornatost'	0,712*** (0,186)	0,697*** (0,208)	0,712*** (0,181)	0,703*** (0,181)	0,703*** (0,200)
Lyžiarske stredisko	-	-	-	-	-
Vzdialenosť od krajského mesta	0,371* (0,183)	0,077 (0,223)	0,354* (0,195)	0,354* (0,191)	0,067 (0,241)
Miera nezamestnanosti	-0,033 (0,038)	-0,046 (0,040)	-0,034 (0,039)	-0,035 (0,039)	-0,043 (0,041)
Ceny bytov	1,347*** (0,339)	1,366*** (0,346)	1,346*** (0,366)	1,334*** (0,365)	1,363*** (0,372)
Rozpočtové príjmy obcí	0,33 (0,272)	0,349 (0,272)	0,329 (0,238)	0,329 (0,238)	0,350 (0,237)
Počet obyvateľov	1,279*** (0,227)	1,304*** (0,229)	1,284*** (0,223)	1,281*** (0,223)	1,303*** (0,224)
Rozloha v km ²	0,324 (0,277)	0,285 (0,280)	0,320 (0,253)	0,328 (0,253)	0,281 (0,255)
Mesto	3,850*** (0,568)	3,810*** (0,571)	3,836*** (0,567)	3,837*** (0,567)	3,819*** (0,569)
Priestorovo posunutý	-	9,168* (0,571)	-	-	9,725* (0,569)

<i>priemerný stupeň ochrany</i>	-	(0,084)	-	-	(5,183)
<i>Priestorovo posunutá hornatosť</i>	-	-0,993	-	-	-0,892
<i>Priestorovo posunutá vzdialenosť od krajského mesta</i>	-	(1,263)	-	-	(1,269)
<i>Priestorovo posunutá ceny bytov</i>	-	0,494	-	-	0,607
<i>Priestorovo posunutý počet obyvateľov</i>	-	(0,611)	-	-	(0,966)
<i>Priestorovo posunuté mesto</i>	-	-2,260	-	-	-1,950
	-	(1,724)	-	-	(0,306)
	-	-3,465*	-	-	-3,737*
	-	(1,912)	-	-	(0,035)
	-	13,131**	-	-	14,926**
	-	(6,719)	-	-	(0,037)
Multiple R ²	29,88	30,51	-	-	-
Adjusted R ²	29,38	29,69	-	-	-
ρ (SAR a SDM) a λ (SEM)	-	-	0,078	0,128	-0,183
	-	-	(0,223)	(0,194)	(0,242)
LR test hodnota	-	-	0,112	0,382	0,523
LM test hodnota	-	-	-	0,218	0,902

Poznámky: *** - štatisticky významné na 1 % hladine významnosti; ** - štatisticky významné na 5 % hladine významnosti; * - štatisticky významné na 10 % hladine významnosti. OLS je model najmenších štvorcov, SLX je model s priestorovo posunutými nezávislými premennými, SEM je model s priestorovými chybami, SAR je model s priestorovo posunutou závislou premennou a SDM je priestorový Durbinov model, ktorý kombinuje priestorovo posunuté nezávislé premenné s priestorovo posunutou závislou premennou. Pod odhadmi koeficientov v zátvorkách sú v prípade modelov OLS a SLX uvedené robustné štandardné chyby.

Tabuľka 22: Odhad koeficientov použitých modelov pre zimné tržby UZ

	OLS	SLX	SEM	SAR	SDM
<i>Priemerný stupeň ochrany</i>	3,357*** (0,541)	3,220*** (0,546)	3,339*** (0,503)	3,325*** (0,501)	3,225*** (0,506)
<i>Hornatosť</i>	0,407** (0,180)	0,385* (0,202)	0,404** (0,176)	0,392** (0,174)	0,389** (0,192)
<i>Lyžiarske stredisko</i>	4,052*** (0,478)	4,139*** (0,487)	4,054*** (0,523)	4,061*** (0,524)	4,141*** (0,523)
<i>Vzdialenosť od krajského mesta</i>	0,283 (0,174)	0,066 (0,217)	0,257 (0,190)	0,266 (0,181)	0,060 (0,228)
<i>Miera nezamestnanosti</i>	-0,022 (0,036)	-0,030 (0,038)	-0,011 (0,038)	-0,024 (0,037)	-0,028 (0,039)
<i>Ceny bytov</i>	1,144*** (0,333)	1,107*** (0,338)	1,133*** (0,348)	1,118*** (0,346)	1,105*** (0,353)
<i>Rozpočtové príjmy obcí</i>	0,244 (0,245)	0,253 (0,241)	0,239 (0,225)	0,242 (0,225)	0,255 (0,224)
<i>Počet obyvateľov</i>	1,311*** (0,212)	1,365*** (0,215)	1,330*** (0,211)	1,317*** (0,211)	1,362*** (0,212)
<i>Rozloha v km²</i>	0,100 (0,263)	0,038 (0,267)	0,098 (0,241)	0,109 (0,241)	0,034 (0,243)
<i>Mesto</i>	3,526*** (0,549)	3,450*** (0,554)	3,473*** (0,538)	3,496*** (0,537)	3,463*** (0,540)
<i>Priestorovo posunutý priemerný stupeň ochrany</i>	-	7,672* (4,700)	-	-	8,103* (4,897)
<i>Priestorovo posunutá hornatosť</i>	-	-0,591 (1,205)	-	-	-0,502 (1,237)
<i>Priestorovo posunuté lyžiarske stredisko</i>	-	2,480 (4,442)	-	-	2,554 (6,033)
<i>Priestorovo posunutá</i>	-	-0,070	-	-	-0,011

<i>vzdialenosť od krajského mesta</i>	-	(0,619)	-	-	(0,615)
<i>Priestorovo posunuté ceny bytov</i>	-	-1,252	-	-	-0,990
<i>Priestorovo posunutý počet obyvateľov</i>	-	(1,640)	-	-	(1,818)
<i>Priestorovo posunuté mesto</i>	-	-5,326**	-	-	-5,520***
	-	(2,073)	-	-	(1,780)
	-	17,225***	-	-	18,692***
	-	(6,163)	-	-	(6,870)
Multiple R ²	32,96	33,77	-	-	-
Adjusted R ²	32,44	32,89	-	-	-
ρ (SAR a SDM) a λ (SEM)	-	-	0,184	0,210	-0,142
	-	-	(0,211)	(0,183)	(0,237)
LR test hodnota	-	-	0,704	1,082	0,317
LM test hodnota	-	-	-	0,002	1,072

Poznámky: *** - štatisticky významné na 1 % hladine významnosti; ** - štatisticky významné na 5 % hladine významnosti; * - štatisticky významné na 10 % hladine významnosti. OLS je model najmenších štvorcov, SLX je model s priestorovo posunutými nezávislými premennými, SEM je model s priestorovými chybami, SAR je model s priestorovo posunutou závislou premennou a SDM je priestorový Durbinov model, ktorý kombinuje priestorovo posunuté nezávislé premenné s priestorovo posunutou závislou premennou. Pod odhadmi koeficientov v zátvorkách sú v prípade modelov OLS a SLX uvedené robustné štandardné chyby.

Tabuľka 23: Zahnutie lesnatosti v OLS modeloch pre letné a zimné tržby UZ

	Letné tržby UZ	Zimné tržby UZ
<i>Hornatost'</i>	1,160*** (0,288)	0,577** (0,281)
<i>Lesnatost'</i>	-0,024** (0,012)	-0,009 (0,011)

Poznámky: *** - štatisticky významné na 1 % hladine významnosti; ** - štatisticky významné na 5 % hladine významnosti; * - štatisticky významné na 10 % hladine významnosti. OLS je model najmenších štvorcov, pod odhadmi koeficientov v zátvorkách sú uvedené robustné štandardné chyby.